

**Аймаг, нийслэл, хотыг хөгжүүлэх таван жилийн үндсэн чиглэл**  
**Дорноговь аймгийн Засаг даргын Тамгын газар**  
**2023 оны жилийн эцэс**

Д/д	Зорилт	Арга хэмжээ	Хэрэгжих хугацаа	Төсөв	Шалгуур үзүүлэлт	Суурь түвшин	Зорилтот түвшин	Зарцуулсан хөрөнгийн хэмжээ, эх үүсвэр (сая төгрөг)	Хүрсэн түвшин, үр дүн	хувь
<b>1. НЭГ. ҮНДЭСНИЙ НЭГДМЭЛ ҮНЭТ ЗҮЙЛ</b>										
1	1.1. Үндэсний нэгдмэл бахархлыг сэргээж, хамтын үнэт зүйлс, тэмүүлэл, эх оронч үзэл, эв нэгдлийг бэхжүүлнэ.	1.1.1. Үндэсний бахархал, монгол өв соёлыг өвлүүлж, стандарт шаардлагад нийцсэн орчин, соёл урлагийн байгууллагын бүтэц зохион байгуулалтыг сайжруулна.	2021 - 2025	-	-	-	-	Улсын төсвийн 16705.5 сая төгрөгийн төсөвт өртгөөр Сайншанд суманд 700 хүний суудалтай Саран Хөхөө театрын барилга барих ажлыг "Болор-Аграмба" ХХК гүйцэтгэж байгаа бөгөөд барилгын оффисын хэсэг буюу У19-У23 тэнхлэг дагуух 10.55 түвшин дэх хучилтын хийцийн ажил 95%-тай хийгдсэн. Зоорины давхрын гадна, дотор ханын өрөг угсралтын ажил бүрэн дуусаж, шавардлагын ажил 100% хийгдсэн. Барилгын карказ угсралтын ажил-85%, Гадна ханын өргийн ажил-80%, Дотор ханын өргийн ажил-50%, барилга угсралтын ажлын гүйцэтгэл 60%-ийн гүйцэтгэлтэй байна. Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар Замын-Үүд суманд 500 хүний суудалтай Соёл урлагийн ордны барилга барих ажлыг гүйцэтгэхээр "РСТ" ХХК шалгарч, материалын үнийн өсөлтийн нэмэлт гэрээ байгуулан нийт гэрээний үнийн дүн 1622,0 сая төгрөг болж нэмэгдсэн. Нийт ажлын явц 70%-ийн гүйцэтгэлтэй байна. Замын-Үүд сумын Соёлын ордонд шаардлагатай 87 төрлийн тоног төхөөрөмжийг "Содон сод оюу" ХХК нийт 1,033,7 сая төгрөгөөр худалдан авч хүлээлгэн өгсөн. Гэрэл техник тоног төхөөрөмж 131.2 сая, Хөгжим, микрофон, техник тоног төхөөрөмж 164.4 сая, гадна, дотор талд байрлуулах лед дэлгэц 156.6 сая, тайзны хэрэглэл гал, салют, мульта, кабель, 48.5 сая, зөөврийн тайз 44 сая, Компьютер принтер, студи төхөөрөмж 59.1 сая, Үндэсний хөгжим болон цахилгаан хөгжим 70 сая, Тайзны хөшиг 42 сая, Тавилга эд хогшил 84 сая, Сандал 130 сая, автобус 86 сая, тог баригч 16 сая төгрөгөөр худалдан авсан. Соёлын ордонд шаардлагатай тоног төхөөрөмж худалдан авах ажил 100% хэрэгжсэн.	90%	
2		1.1.2. Орон нутгийн түүх соёлыг илэрхийлсэн бүтээл туурвих, соёлын биет болон биет бус оюуны үнэт өв, бүтээлийг олон нийтэд сурталчлах, түгээн дэлгэрүүлэх үйл ажиллагааг дэмжиж хөгжүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	Дулдуйтын Данзанравжаагийн мэлмий гийсний 220 жилийн ойд зориулан орон нутгийн түүх, соёлын онцлогийг илэрхийлсэн "Гэтэлгэх мөр" хөгжимт драмын жүжиг, "Тэнгэрийн хутагт" бүжгэн жүжгийг шинээр туурвин 4000 гаруй үзэгчдэд толилуулсан. "Амар мэндийн ерөөл", "Мэндийн цэнхэр хадаг" сар шинийн контент бүтээсэн. "Нүүдэлчин Монгол" фестиваль, "Эгшиглэнт говь" сумдын соёлын өдрүүдэд 140 гаруй өвлөн уламжлагч, гар урлал соёлын бүтээлч үйлдвэрлэлийн үзэсгэлэнд 87 өвлөн уламжлагчид хамруулж түүх, соёлын гайхамшгийг харуулан, сурталчилсан. Тэмээний өв соёлыг сурталчлан таниулж, түгээн дэлгэрүүлэх зорилгоор Мандах, Хатанбулаг сумд болон Хамарын хийдийн 3 замын уулзварт "Түмэн тэмээний баяр", "Их говийн тэмээ-2023" наадамд 450 гаруй малчдыг оролцуулан зохион байгуулсан. Монгол Улсын Төрийн өргөмжлөлт 3. Чулуунбаатар агсны нэрэмжит ерөөлч, магтаалчдын наадмыг Мандах суманд, Дэлгэрэх суманд хойд бүсийн өсвөрийн уртын дууч, морин хуурчдын "Өв алтан эрдэнэ" уралдаан, Мандах, Улаанбадрах	90%	

								суманд "Адууны өв соёл" арга хэмжээ, Замын-үүд суманд "Соёлын биет бус өвийн бэсрэг наадам"-ыг зохион байгуулж, соёлын биет болон биет бус оюуны үнэт өв, бүтээлийг олон нийтэд сурталчлах, түгээн дэлгэрүүлэх чиглэлээр нийт 23 томоохон арга хэмжээ зохион байгуулж ажилласан.	
3		1.1.3. Хүн бүр удмаа мэдэж, угийн бичгээ хөтлөх үндэсний уламжлалыг хэвшүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	Монгол Улсын Засгийн газрын 2007 оны 257 дугаар тогтоолоор баталсан "Угийн бичгийг хөтлөх журам", УИХ-ын "Монгол хүний угтмын сангийн аюулгүй байдлыг хамгаалах, хүн амын өсөлтийг дэмжих талаар авах арга хэмжээний тухай" 2022 оны 01 дүгээр тогтоолын хэрэгжилтийг хангах арга хэмжээний хүрээнд Соёлын байгууллагууд нь "Удам судраа мэдэж угийн бичгээ хөтөлцгөөе", "Угийн бичгээ хамтдаа бичиж удмын түүхээ хамтдаа бүтээцгээе" аяныг өрнүүлэн 60 өрхийн угийн бичгийг шинээр эхлүүлэн соён гэгээрүүлэх нөлөөллийн ажлыг хийсэн. "Нэг ахмад- Нэг бүтээл" арга хэмжээнд 50 ахмад оролцож, насан туршийн боловсролын төвийн багш Ц. Мөнхсаруул угийн бичиг хөтлөх арга зүй сургалтыг зохион байгуулж хөдөөгийн багийн 87 айл өрхөд "Овог удам" нэртэй гарын авлага тараасан. Төрийн албан хаагчдыг хамруулан угийн бичиг хөтлөх арга зүйн сургалт мэдээллийг хүргэж ажилласан. Замын-үүд сумын Соёл, спортын ордноос 20 гаруй удаагийн сургалтыг Ерөнхий боловсролын сургууль болон албан байгууллагуудад зохион байгуулж, 422 иргэн, 457 сурагчийг хамруулж ажилласан. Ингэснээр 222 айл өрх угийн бичиг хөтөлж эхлэн, 240 хүүхэд угийн бичгээ тодорхой хэмжээнд хөтөлж сурсан. Нийтдээ 25 удаагийн сургалт, мэдээлэл хийж, 1215 гаруй иргэдийг хамруулж, угийн бичиг хөтлөх өрхийн тоо энэ онд өмнөх оноос 25 айл өрхөөр нэмэгдсэн.	90%
4	1.2. Үндэсний Монгол хэл, бичгээ чанартай эзэмшиж, хэрэглэж хэвшинэ.	1.2.1. Бүх шатны сургалтын байгууллагад Монгол хэл, бичгийн боловсролыг суралцагчдад чанартай эзэмшүүлж, хүн бүрийн эх хэлний боловсролыг дээшлүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	Аймгийн Засаг даргын 2023 оны А/733 дугаар захирамжаар Хэлний бодлогын үндэсний зөвлөлийн орон тооны бус орон нутгийн салбар зөвлөлийг мэргэжлийн байгууллагын 7 гишүүнтэй шинэчлэн байгуулсан. Төлөвлөгөөний дагуу аймгийн төрийн албан хаагчдаас монгол бичгийн түвшин тогтоох сорил авч, үндэсний бичгийн цахим бичвэр боловсруулах сургалтад 90 гаруй төрийн байгууллагын 380 албан хаагчийг танхимаар, 14 сумын төрийн байгууллагын 100 гаруй албан хаагчийг цахимаар тус тус хамруулсан. Аймгийн хэлний бодлогын салбар зөвлөлөөс Сайншанд сумын төрийн 33 байгууллагын архив, бичиг хэргийн 34 ажилтанд монгол бичгийн цахим бичвэрийн давтан сургалт, "Хамтдаа судалъя, хөгжье" үйл ажиллагааг 22 сургууль, 33 цэцэрлэгийн 1500 гаруй багш, "Сүгэр" уран бичлэгийн уралдаанд 27 багш, 23 сурагчийн бүтээл, 6-12-р ангийн үндэсний бичгийн "Анги хамт олны олимпиад"-ыг 3 үе шаттайгаар зохион байгуулж 267 бүлгийн 7377 сурагч оролцсон. "Үндэсний бичиг үсгийн баяр"-ыг угтан сургууль бүр өөрийн онцлогтоо тохируулан багш, сурагч, эцэг эх, иргэдийг хамарсан 20 төрлийн үйл ажиллагааг зохион байгуулсан. 2023 онд насан туршийн боловсролын төвийн болон нэгжийн багш нар үндсэн чиглэл болох амьдрах ухаан, гэр бүл гоо зүйн боловсрол, ёс зүйн төлөвшил, иргэний боловсрол, санхүүгийн боловсрол, тогтвортой хөгжлийн боловсрол, мэдээллийн технологийн чадвар олгох сургалт, ажил мэргэжлийн чиг баримжаа олгох, үндэсний бичиг, англи хэлний сургалт, дүйцсэн хөтөлбөр, боловсрол нөхөн олгох зэрэг 201 нэр төрлийн сургалт, нөлөөллийн ажлыг төрийн албан хаагч, иргэд, сурагч, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд нийт 23373 иргэнд явуулж ажилласан. Үүнээс 0-18 насны 4840 хүүхэд, 18-55 насны 16803 иргэн, ахмад насны буюу 55-аас	90%

										дээш насны 1730 иргэн хамруулжээ. Төлөвлөгөөнд 4 чиглэлийн 10 үйл ажиллагаа тусгасан ба хэрэгжилт 90 хувийн гүйцэтгэлтэй байна.	
<b>2. ХОЁР. ХҮНИЙ ХӨГЖИЛ</b>											
5		2.1.1. Сургуулийн өмнөх боловсролын чанарыг сайжруулан, хүртээмжийг нэмэгдүүлж, сургуульд бэлтгэгдсэн байдлыг хангана.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	-	Сургуулийн өмнөх боловсролын хамран сургалт өмнөх онд 87.5 % байсан бол энэ хичээлийн жилд 93.1% болж хүртээмж 5.6 хувиар нэмэгдсэн байна. Сургуулийн өмнөх болон ерөнхий боловсролын тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.3-т сургуулийн өмнөх боловсролыг 5 настай хүүхдэд заавал эзэмшүүлэхээр хуульчлан тусгасны үр дүнд 2023-2024 оны хичээлийн жилд 5 настай хүүхдийн хамрагдалт 96.3% болж өмнөх оноос 2.1 хувиар өссөн байна. Бэлтгэл бүлгийн хүүхдүүдийн сургуульд бэлтгэгдсэн байдлыг хангах, сургууль цэцэрлэгийн залгамж холбоог сайжруулах зорилгоор олон талт арга хэмжээг зохион байгуулж 33 цэцэрлэгийн 48 бэлтгэл бүлгийн 569 хүүхэд, сургууль цэцэрлэгийн 60 гаруй багш хамтран оролцсон. БСШУС-ын 2020 оны А/280 дугаар тушаалаар батлагдсан “Сургуульд бэлтгэгдсэн байдлыг үнэлэх журам”-ын хүрээнд СӨБ-ын үйлчилгээнд хамрагдаж байгаа 5 настай 1432 хүүхдийг танин мэдэхүй, нийгэмшихүй, бие бялдрын үнэлгээнд, Боловсролын үнэлгээний төвөөс 1 дүгээр ангид элсэн суралцагчаас авдаг сургуульд бэлтгэгдсэн байдлын үнэлгээнд 2022 онд 1551 хүүхэд, 2023 онд 1415 хүүхэд хамрагдаж цэцэрлэгт эзэмшсэн мэдлэг чадвараа үнэлүүлсэн.	90%
6	2.1. Хүн бүрд чанартай боловсрол эзэмших боломж бүрдүүлж, тэгш хамруулах тогтолцоог бэхжүүлнэ.	2.1.2. Багшийн мэргэжлийн ур чадварыг тасралтгүй дээшлүүлэн, хөдөлмөрийн бүтээмж, сурлагын чанарт суурилсан үнэлэмжийг бодитой болгож, нийгмийн баталгааг хангана.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	-	Сургалтын байгууллагууд 62 төрлийн уралдаан тэмцээн зохион байгуулсан. Боловсролын ерөнхий газраас зохион байгуулсан үндсэн сургалтад сургуулийн цэцэрлэгийн багш, удирдах ажилтан, дотуур байрны багш, ПТК-ийн 270 багш хамрагдсан. Сургууль, цэцэрлэгийн 524 багш судлагдахуунд суурилсан мэргэжлийн хөгжлийн бүлэгт 22135 сурагчийг, 483 багш суралцахууд суурилсан мэргэжлийн хөгжлийн бүлэгт 8767 сурагч, “Medle.mn” цахим платформд 5 сургуулийн 6 багш хичээл зааж, АШУҮИС-ийн Багшийн хөгжил цахим сургалтын газраас багш солилцооны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж, 16 багш туршлага судалж, “Бага ангийн сурагчдын унших, бодох чадварыг хөгжүүлэх арга зүй” аймгийн зөвлөгөөнд 19 сургуулийн 69 багш оролцож, тус тус арга хэмжээнүүдээр давхардсан тоогоор нийт 1346 багш мэдлэг, чадвар, туршлагаа түгээн дэлгэрүүлсэн. Мөн энэ хичээлийн жилд 144 магистр зэрэгтэй багш ажиллаж байгаа нь өмнөх жилээс 37 багшаар нэмэгдсэн байна. “Ирээдүйн төлөө” хөтөлбөрийн сонгон шалгаруулалтын шаардлагыг хангасан, 5 жил тогтвор суурьшилтай, үр бүтээлтэй ажилласнаар 2 өрөө шинэ байрыг өөрийн болгох болзолтойгоор багш нарыг сонгон шалгаруулж, шалгуурт нийцсэн англи хэлний 4 багшийг урин ажиллуулж байна. БНХАУ-ын Эрээн хотын консул, аймгийн Нутгийн зөвлөл, аймгийн ЗДТГ хамтран 2023-2024 оны хичээлийн жилд Анагаах ухааны сургуульд 14 “Эх барихуй” мэргэжлээр сургаж төлбөрийн 100 хувийн тэтгэлэг олгосон. Дуу хөгжмийн багшаар сурч байгаа 9 оюутанд тус бүр 4.0 сая төгрөг, нийт 20.0 сая, 10 оюутанд нийт 25.0 сая төгрөгийн сургалтын төлбөрийн дэмжлэг үзүүлсэн. Мөн цэцэрлэгийн хөгжмийн багш нарын мэргэжлийн хөгжлийн бүлгийг байгуулж, харилцан туршлага солилцон хамтран ажиллах, МУБИС-ийн хөгжмийн тэнхимийн багш нарын “Хөгжим заах аргазүй”-н нэг өдрийн сургалтыг орон нутагт зохион байгуулан ажилласан. ЕБС-ийн 144 багш, удирдах ажилтан магистр зэрэгтэй ба 2023	90%

									онд магистрын хөтөлбөрт 10 багшийг хамруулсан. Нийт багшлах боловсон хүчний хангалт 2023 онд 90,5 хувь байгаа нь өмнөх оноос 1,8 хувиар өссөн байна.	
7	2.1.3. Монголын түүх, хэл, соёл, ёс заншлаа мэддэг, эх орноороо бахархдаг төлөвшсөн ухаалаг иргэдийг бэлтгэнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	-	Сурагчдад эх оронч хүмүүжлийг олгох, эх орноороо бахархах үзлийг төлөвшүүлэх зорилготой “Торгон хил- Миний нутаг” орон нутгийн онцлогтой хөтөлбөрийн хүрээнд 14 сургуулийн 56 багш удирдлага, 776 сурагч, 37 эцэг эх нийт 869 хүнийг хамруулан зохион байгууллаа. Өмнөх онд 42 сурагчийг хамруулан торгон хилээр аялж байсан бол энэ жил сумд, сургуулиуд зохион байгуулж 776 сурагч хамруулснаар 734 сурагчаар нэмэгдсэн.	90%
8	2.1.4. Боловсролын салбарт ээлтэй сургалтын орчныг бүрдүүлж, хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	-	Улсын төсвийн 10,1 тэрбум төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар Сайншанд сумын 1 дүгээр багт 320 хүүхдийн сургуулийн өргөтгөлийн барилгын ажлыг “Жинсийн орой” ХХК гүйцэтгэж дуусган, хүлээлгэн өгсөн. Хатанбулаг суманд 320 хүүхдийн сургуулийн барилгыг “Нью констракшн” ХХК барьж гүйцэтгэн, ашиглалтад хүлээлгэн өгсөн. Замын-Үүд суманд 640 хүүхдийн сургуулийн барилга барих ажлыг “Билгүүн Монгол констракшн” ХХК 7,0 тэрбум төгрөгийн төсөвт өртгөөр гүйцэтгэж байгаа бөгөөд энэ онд төсөвлөсөн ажлын гүйцэтгэл бүрэн дууссан. Даланжаргалан, Хөвсгөл, Өргөн, Замын-Үүд сумдын Ерөнхий боловсролын сургууль, Замын-Үүд, Өргөн, Дэлгэрэх, Хөвсгөл сумдын цэцэрлэгийн их засварын ажлыг хийж, Сайншанд сумын 1,3, Зүүнбаян зэрэг ерөнхий боловсролын сургуулийн гадна дулаан, цэвэр усны шугам, Спорт заалны гадна фасад, дотор халаалтын системийн их засварын ажлыг 100% гүйцэтгэж, улсын комисст хүлээлгэн өгсөн.	90%
9	2.1.5. Ерөнхий боловсролын сургуульд “Үдийн хоол” үйлчилгээг бүрэн нэвтрүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	-	Ерөнхий боловсролын 10 сургууль түрээсийн гал тогоогоор, 12 сургууль дотуур байрны гал тогоонд хоол үйлдвэрлэлээ явуулж сурагчдад үйлчилж байна. Бага насны хүүхдийн эрүүл мэндийг дэмжих зорилгоор Сайншанд сумын 1, 2, 9, 12-р цэцэрлэг, Замын-Үүдийн 2, 4, 5, 6-р цэцэрлэг “Өдөр бүр 100 гр сүү” аяныг эцэг эхчүүдийн дэмжлэгтэйгээр хэрэгжүүлж хэвшсэн. БЕГ-аас эцэг эх, асран хамгаалагч, суралцагчдад зориулан хүүхдийн хоолны шим тэжээлийн талаарх боловсрол олгох нөлөөллийн аяныг сургууль цэцэрлэгүүдэд зохион байгуулсан. Ерөнхий боловсролын 22 сургуулийн бага ангийн 7800 гаруй хүүхэд үдийн хоол хөтөлбөрт хамрагдаж, үдийн хоолны зардал нэг өдрийн 1500 төгрөг, дотуур байранд 745 хүүхэд хамрагдаж, нэг хүүхдийн хоолны зардалд 4300 төгрөг, цэцэрлэгийн хүүхэд өдөрт 2475 төгрөгийн зардлаар хоол үйлдвэрлэлийн үйлчилгээнд бүрэн хамрагдаж, сургууль цэцэрлэгтээ авбал зохих хоолны илчлэг, нормоо авч байна. БШУЯ-ны санхүүжилтээр 2,9 сая төгрөгийн өртөг бүхий 4 ширэмтэй шарах шүүгээг Айраг сумын сургуульд, Боловсролын ерөнхий газрын санхүүжилтээр 15,3 сая төгрөгийн өртөг бүхий 7 нэр төрлийн гал тогооны тоног төхөөрөмжийг Зүүнбаянгийн ерөнхий боловсролын сургуульд тус тус нийлүүлсэн. Сайншанд сумын хүүхдийн 12 дугаар цэцэрлэг, Замын-Үүд сумын хүүхдийн 2 дугаар цэцэрлэгүүд нь нөхөн хангалтын зардлаас 3,7 сая төгрөгийн өртөг бүхий гал тогооны нэн шаардлагатай тоног төхөөрөмжийг худалдан авсан. Ерөнхий боловсролын 22 сургууль, 33 цэцэрлэг буюу нийт 55 байгууллагууд 64 ширхэг ундны усны шүүлтүүртэй бөгөөд Зүүнбаян багийн Ерөнхий боловсролын сургуульд 2 ширхэг ус цэвэршүүлэгчийг	90%

									Боловсролын ерөнхий газрын хөрөнгө оруулалтын газраас олгосон. Бүх сургууль, цэцэрлэгийн анги танхимууд цэвэр ус уух нөхцөлөөр бүрэн хангагдсан. 2022 онд 41,9 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалт хийгдэж байсан бол 2023 онд 27,5 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалт хийгдэж, гүйцэтгэл 70%-тай байна. Сургуулийн гал тогооны тоног төхөөрөмжийн хангалт 2020 онд 50,0 хувьтай байсан ба 2023 онд 65,0 хувьтай байна.	
10	2.1.6. Сургуулийн өмнөх боловсрол, ерөнхий боловсролын сургуулийн биеийн тамир, соёлын танхимыг стандартын тоног төхөөрөмжөөр хангаж, соёл, бие бялдрын өв тэгш хөгжилтэй иргэдийг бэлтгэнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	-	Сайншанд сумын 2 ЕБС-д "ТИКА" олон улсын байгууллагын дэмжлэгээр сургуулийн урлаг заалны их засвар хийгдсэн. Дагалдах тоног төхөөрөмж болох 10 өнгийн гэрэл, 2 чанга яригч, 1 чадал, 1 өсгөгч худалдан авсан. Алтанширээ сумын ерөнхий боловсролын сургууль 5 төрлийн 6,1 сая төгрөгийн техник хэрэгсэл, биеийн тамирын спорт зааланд 7 төрлийн 9 ширхэг 7.0 сая төгрөгийн тоног төхөөрөмж нийлүүлсэн. Мандах сумын ерөнхий боловсролын сургуульд чөлөөт бөхийн дэвжээ, сагсны бөмбөг 20 ширхэг, гар бөмбөг 20 ширхэг, хөл бөмбөг 10 ширхэг, теннисийн ширээ 1, модон морь, волейболын сетка, бөмбөгний сав, дасгалын бөмбөг, ханын шат, олс зэрэг нийт 11,3 сая төгрөгийн хэрэгцээт зүйл худалдан авсан. Эрдэнэ сумын хүүхдийн цэцэрлэгт орон нутгийн хөгжлийн сангийн 19,9 сая төгрөгөөр гадна тоглоом, биеийн тамирын талбайн тохижилт хийгдсэн ба ерөнхий боловсролын сургуульд чөлөөт бөхийн 2 өмсгөл, 2 зодог шуудаг, 5ш сагсан бөмбөг, 9ш гар бөмбөг, 1ш онооны электрон самбар зэргийг худалдан авсан. Замын-үүд сумын хүүхдийн 1 дүгээр цэцэрлэгт засаг даргын нөөц хөрөнгөөс 3,5 сая төгрөгийн биеийн тамирын багц тоглоом нийлүүлсэн. Мөн Сайншанд сумын ерөнхий боловсролын 6 сургуульд орон нутгийн төсвийн хөрөнгө оруулалтаар 29,4 сая төгрөгийн биеийн тамирын иж бүрэн сагсны шийд худалдан авсан. Нөхөн хангалтын зардалд 2022 онд ерөнхий боловсролын 21 сургуульд 812,0 сая төгрөг, 2023 онд 835,0 сая төгрөг тус тус тусгагдсан ба зардал 23,0 сая төгрөгөөр нэмэгдсэн. 2020 онд урлаг, биеийн тамирын танхимыг шаардлагатай тоног төхөөрөмжөөр хангалт 60 хувьтай байсан бол 2023 онд 90 хувь хангагдсан.	90%
11	2.1.7. Цахим сургалтыг хөгжүүлэхэд багш нарын оролцоог дэмжиж, цахим хичээл боловсруулан бүх насны иргэдэд насан туршдаа суралцахуйг дэмжих боломжийг бүрдүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	-	Замын-үүд сумын ЕБ-ын 3-р сургууль "Andriod8 ISO" ухаалаг үйлдлийн системтэй "TINK" аппликейшн бүтээж, 1281 сурагч, 2100 эцэг эх, 65 багш хичээл сургалтын үйл ажиллагаанд тогтмол ашиглаж байна. "Medle.mn" цахим сургуулийн 10-р ангид 12 судлагдахуунаар 9 сургуулийн 154 сурагч, 11-р ангид 13 судлагдахуунаар 7 сургуулийн 82 сурагч хамруулан суралцаж байна. Дизайн технологийн судлагдахууны багш нар мэргэжлийн хөгжлийн бүлгээр ажиллаж аймгийн хэмжээний дээд эрэмбийн сэтгэх чадварыг хөгжүүлэх цахим даалгаврын сантай болсон. Даалгаврын санд 6-12-р ангийн дизайн технологийн хичээлийн 1317 даалгавар, 6-8-р ангийн дүрслэх урлагийн хичээлийн 816 даалгаврын боловсруулан байршуулж, багш нар болон сурагчид тогтмол ашиглаж байна. Сургалтын цахим орчныг сайжруулах үүднээс нөхөн хангалтын зардлын 835,4 сая төгрөгийн өртгөөр 22 сургуульд 188 багшийн зөөврийн компьютер, 10 интернэтийн дэд бүтцийн тоног төхөөрөмж, 9 сургуулийн удирдлагын цахим системийг /LMC/ худалдан авсан. ОНТ-ийн 854,0 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар 20 сургуулийн 254 багшийг шинээр зөөврийн компьютероор хангасан. Цахим сургалтыг хөгжүүлэх ажлын хүрээнд "Mobicom" Корпорацаас хэрэгжүүлж буй "Smart education 3"	100%

									төсөлд Сайншанд сумын 1 дүгээр сургууль хамрагдан 121,0 сая төгрөгийн өртөг бүхий "Дижитал анги"-тай болсон. Дижитал ангитай болсноор "PEARSON ENGLISH", "EDUTEN MATHEMATICS" платформуудаар дамжуулан англи хэл, математикийн хичээлүүдийг үзэх, 8-р ангийн физикийн хичээлийг "VR" төхөөрөмжөөр виртуал орчинд үзэх, "VR" контентуудыг хичээлтэйгээ уялдуулан үзэх, "medle.mn" платформыг хичээл дээрээ ашиглах, мэдээлэл технологийн хичээлийг 1-р ангиас заах, сургууль тус бүр дээр "IT" клуб байгуулах зэрэг олон талын үр дүнтэй ажлууд зохион байгуулсан. Ерөнхий боловсролын сургуульд нийт 3 төрлийн цахим системийг 200 орчим багш, 7200 гаруй суралцагч, 7000 гаруй эцэг эх ашиглаж байна.	
12	2.1.8. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн сурч боловсрох боломжийг нэмэгдүүлэх зорилгоор сургууль, цэцэрлэгийг стандартад нийцсэн орц гарц, ариун цэврийн байгууламжтай болгож, сургалтын хэрэглэгдэхүүнээр хангана.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	-	ХБХ-ийг боловсролд тэгш хамруулах, сурах таатай орчин бүрдүүлсэн Сайншандын 1-р сургуулийн тусгай хэрэгцээт хүүхдийн кабинетын үйл ажиллагаа жигдэрч 2 багшийн удирдлага дор 14 сурагч тогтмол суралцаж байна. Хүүхэд бүрд тохирсон сургалтын хэрэглэгдэхүүнийг гарын доорх материалаар хийж сургалтад ашиглаж, бие бялдрыг чийрэгжүүлэх өрөөг тохижуулсан. Ерөнхий боловсролын сургуульд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг суралцуулах боломжийг нэмэгдүүлж 640 хүүхдийн хүчин чадалтай шинэ сургуулийн давхар бүрд ХБХ-ийн бие засах суултууртай төдийгүй орох хаалга бүрд стандартын 3 налуу шаттай 6 дугаар сургууль ашиглалтад орсон. Сайншанд сумын 1, 2, 3, 5, 6 Айраг, Алтанширээ, Замын-Үүд 2, 3-р сургуулиуд ХБХ-ийн 00 өрөөтэй. Сайншанд сумын Ерөнхий боловсролын 1-р сургуульд 2022 онд нийт 30,4 төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд зориулсан тусгай хэрэгцээт хөтөлбөрийн хичээлийн танхимыг байгуулж, 2023-2024 оны хичээлийн жилд системд бүртгэлтэй 25 хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд байгаагаас танхимаар 12 хүүхэд суралцаж байна. Энэ нь өмнөх оноос бүртгэл 4 хүүхдээр, танхимаар суралцагч 3 хүүхдээр нэмэгдсэн. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг боловсролд тэгш хамруулах, тэдэнд сурах таатай орчин бүрдүүлсэн Сайншандын 1-р сургуулийн тусгай хэрэгцээт хүүхдийн кабинетын үйл ажиллагааг тогтмолжуулсан. Сургалтыг мэргэжлийн 2 багш хичээллүүлж, 10 сурагч тогтмол суралцаж байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг боловсролд тэгш хамруулах, тэдэнд сурах таатай орчин бүрдүүлсэн. Хүүхэд бүрт тохирсон сургалтын хэрэглэгдэхүүнийг гарын доорх материалаар хийн, сургалтад ашиглаж, бие бялдрыг чийрэгжүүлэх өрөөг тохижуулсан. Аймгийн хэмжээнд 282 хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд байгаагаас 209 хүүхэд боловсролын үйлчилгээнд хамрагдаж, 73 хүүхэд нь сургуулийн өмнөх боловсролд хамрагдах насанд хүрээгүй болон суралцахад хүндрэлтэй хүнд хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд байна.	90%
13	2.1.9. Мэргэжил, сургалт, үйлдвэрлэлийн төвийг политехникийн коллеж болгох ажлыг эхлүүлж, их, дээд сургуулиудын	2021 - 2025	-	-	-	-	-	-	Аймгийн ЗДТГ-аас "Дабльфиш" ХХК-ийн дэргэдэх Төмөр замын мэргэжлийн сургалт, үйлдвэрлэлийн төвтэй хамтран ажиллах санамж бичиг байгуулан нийт 6 мэргэжлээр 265 оюутан суралцуулж байна. Үүнд: Вагон үзэгч засварчин 17, Зүтгүүрийн туслах машинч 53, Төмөр замын замчин 60, Өртөөний жижүүр 65, Ачаа вагон хүлээлцэгч 66, Дохиолол төвлөрүүлэлт холбооны монтёр 4 байна. Отгонтэнгэр их сургууль, Засагт хан дээд сургууль, Глобал удирдагч зэрэг их дээд сургуулиудтай хамтран багшийг ажлын байрандаа хөгжих боломжийг олгож, төлбөрийн уян хатан	100%

		үйл ажиллагааг дэмжинэ.							нөхцөлтэйгөөр сургуулийн өмнөх болон ерөнхий боловсролын сургуульд шаардлагатай мэргэжлүүдээр бакалавр, магистрын эчнээ ангийн хөтөлбөрт багш нар онлайн-аар хамрагдаж байна. Политехникийн коллежийн 43 багшийн 46.5% буюу 20 багш магистр зэрэгтэй байгаа нь өмнөх оноос 2 хувиар өссөн. Политехник коллеж нь ХААИС, ҮТИС, Техник технологийн дээд сургуультай хамтран ажиллаж багш, оюутнуудаа суралцуулах гэрээ байгуулсан. 2023 онд 43 үндсэн багш ажиллаж байгаа нь өмнөх оноос 10 багшаар нэмэгдсэн энэ хичээлийн жилд 20 мэргэжлийн 560 суралцагчийн элсэлтийн квот батлуулснаас 17 мэргэжлийн 465 суралцагч элсүүлэн нийт 804 суралцагчтай үйл ажиллагаа явуулж байна. Тус сургууль нь Боловсролын магадлан итгэмжлэх үндэсний зөвлөлийн Удирдах зөвлөлийн 2021 оны 01 дүгээр сарын 20-ны өдрийн 01 дүгээр тогтоолоор 20211003 дугаар бүхий 5 жилийн хугацаатай магадлан итгэмжлэгдсэн бөгөөд Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын Сайдын 2021 оны 05 дугаар сарын 13-ны өдрийн А/68 дугаар тушаалаар Политехник коллеж болон өргөжөөд байна.	
14		2.1.10. Насан туршийн боловсролыг тэгш хүртээмжтэй хүргэж, суралцах орчин бүрдүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Амьдрах ухаан, гэр бүл гоо зүйн боловсрол, ёс зүйн төлөвшил, иргэний боловсрол, санхүүгийн боловсрол, тогтвортой хөгжлийн боловсрол, мэдээллийн технологийн чадвар олгох сургалт, ажил мэргэжлийн чиг баримжаа олгох, үндэсний бичиг, англи хэлний сургалт, түүнд дүйцсэн хөтөлбөр, боловсрол нөхөн олгох 201 нэр төрлийн сургалт, нөлөөллийн ажлыг 23373 иргэнд явуулж ажилласан. Үүнээс 0-18 насны 4840 хүүхэд, 18-55 насны 16803 иргэн, ахмад насны буюу 55-аас дээш насны 1730 иргэнийг хамруулсан. Боловсролын нэгдсэн систем болох Esis.edu.mn-д хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг нэмж бүртгэн өмнөх оны мөн үеэс 5 сурагчаар нэмэгдсэн. Бүрэн дунд боловсролын гэрчилгээ олгох дүйцсэн хөтөлбөрийн сургалтад 18-46 насны 18 иргэний материал шаардлага хангаж бүртгэгдсэн. Хүүхэд хамгаалал, үйлчилгээний соёлыг түгээх ажлын хүрээнд аймагт үйл ажиллагаа явуулдаг 2 такси компанид бүртгэлтэй 130 гаруй таксины жолоочид харилцаа хандлагын, үйлчилгээний соёл стандартын сургалтыг зохион байгуулсан. Үндэсний бичгийн "Босоо бичиг бидний бахархал" цахим хуудас 5000 дагагчтай болж нөлөөллийн үйл ажиллагаануудыг иргэдэд сурталчилсан. Шинээр санаачлан иргэдэд насан туршийн боловсролыг тэгш хүртээмжтэй хүргэх зорилготой иргэдийг сонирхлоор нь нэгтгэсэн "Бид жирэмсэн" залуу гэр бүлд зориулсан клуб, ээжүүдэд зориулсан "суралцагч ээж", үндэсний бичгийн "Босоо бичиг бидний бахархал" клуб, англи хэлний "Let's learn English", хувь хүний хөгжлийн "Нарнаас урьтаж мандъя" клубүүд байгуулж ажилласан.	90%
15		2.1.11. Орон нутгийн нийгэм, эдийн засгийн ач холбогдол бүхий бүх төрлийн эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажлыг дэмжинэ.	2021 - 2025	-	-	--	-	-	"Ноён хутагт Дулдуйтын Данзанравжаагийн мэлмий гийсний 220 жилийн ойг угтан хутагтын дагнасан судалгаа эрхэлдэг эрдэм шинжилгээний ажилтнууд, судлаачдыг оролцуулсан "Ноён хутагтын өв: өнгөрсөн, одоо, ирээдүй" Олон улсын эрдэм шинжилгээний хурал"-ыг зохион байгуулж, 5 орны 35 эрдэмтэн судлаач оролцсон. Мөн "Адистэд хурсан гайхамшиг" тусгай үзэсгэлэн гаргаж ноён хутагтын музейн 130-аад үзмэр, эд өлгийн зүйлс дэлгэн олны хүртээл болгосон. "Эгшиглэнт говь" багц арга хэмжээг зохион байгуулж соёлын бүтээлч үйлдвэрлэл, гар урлал, инновац шингэсэн бүтээлүүд шалгаруулах бие даасан 14 удаагийн үзэсгэлэнг	90%

									зохион байгуулсан. Мөн “Ноён хутагт Данзанравжаагийн яруу найргийн цоморлиг” хэмээх хутагтын Монгол, Төвөд хэлээр зохиосон 220 гаруй дуу, шүлэг, сургаал, жижиг үзэгдлийн хэлбэртэй зохиолуудыг эмхэтгэсэн хоёр дэвтэр бүхий ном, “Хутагтын нутгийн өв” хэмээх хутагтын өлгий нутаг дахь түүх, соёлын онцлох өв, музейн шилдэг үзмэрийн дээжис, түүх археологи, угсаатны талаарх судалгааны баримтуудыг мэргэжлийн гэрэл зургаар харуулсан өргөн агуулгатай мэдээллүүдийг тусгасан нэвтэрхий толийг эмхлэн гаргасан.	
16	2.2. Өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, эрт илрүүлэх тогтолцоог бэхжүүлж, орчин үеийн оношилгоо, эмчилгээний технологийг өргөжүүлж, эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг сайжруулна.	2.2.1. Халдварт болон халдварт бус өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, иргэн бүр эрт илрүүлэгийн үзлэг, оношилгоонд тогтмол хамрагдах нөхцөлийг бүрдүүлж, эрүүл мэндийн боловсролыг дээшлүүлж, идэвхтэй амьдралын хэв маягийг төлөвшүүлэх арга хэмжээг хэрэгжүүлнэ.	2021 - 2025	-	--	-	-	-	“Эрүүл, идэвхтэй амьдрал” арга хэмжээний хүрээнд 2023 онд хийж хэрэгжүүлэх 5 зорилт, 30 заалт бүхий төлөвлөгөөг 97.3%-тай хэрэгжүүллээ. Иргэдийг идэвхтэй амьдралын хэв маягт хэвшүүлж, эрүүл мэндийг хамгаалах зорилгоор 4569 удаагийн өдөрлөг, сургалт, сурталчилгааг зохион байгуулж давхардсан тоогоор 207 байгууллагын 67664 хүн хамрагдаж, 238 төрлийн 18895 зөвлөмж тараан, цахимд 4508 төрлийн мэдээлэл байршуулж, 105236 хандалт авсан нь өмнөх оны мөн үеэс 113 удаагийн сургалт арга хэмжээ, 5233 хүнээр нэмэгдсэн. Арга хэмжээний хүрээнд давхардсан тоогоор 23601 хүнийг хамруулснаар өмнөх оны мөн үеийнхээс 9656 хүнээр нэмэгдсэн. “Урьдчилан сэргийлэх, эрт илрүүлэг үзлэг шинжилгээ оношилгоо”-нд аймгийн хэмжээнд 29328 иргэн хамрагдсан нь хамрагдвал зохих хүн амын 40.8%-ийг эзэлж байна. Үзлэгийн 64.8% (19015)-ийг 0-17 насны хүүхэд, 35.2% (10313)-ийг 18-аас дээш насны хүн ам эзэлж байна. “Халдварт өвчинтэй тэмцэх, сэргийлэх арга хэмжээ”-ний төлөвлөгөөг 39 заалтаар боловсруулан батлуулж, 91,6%-тай хэрэгжүүлсэн. Дархлаажуулалтын үйл ажиллагааг эрчимжүүлэх “Улаанбурханы халдвараас сэргийлье” 2 сарын аяныг зохион байгуулж, дархлаажуулалтаас хоцорсон 346 хүүхдийг нөхөн дархлаажуулж, 118 аж ахуйн нэгж байгууллагын 2076 ажилтан албан хаагчид, 1718 эцэг эхэд сурталчилгаа хийж 1362 ширхэг гарын авлага тараасан. Сүрьеэгийн идэвхтэй тандалтыг эрчимжүүлснээр 6571 хүнийг хамруулж, 64 шинэ сүрьеэг илрүүлж, 10000 хүн амд ногдох сүрьеэгийн өвчлөл 8,9% болж өмнөх оны мөн үеийнхээс 4,3%-р нэмэгдсэн. БЗДХ-ын идэвхтэй тандалтад нийт 5703 иргэнийг хамруулж, шинээр 304 БЗДХ-ыг илрүүлж, 10000 хүн амд ногдох БЗДХ 42.2 болж өмнөх оны мөн үеэс 5.2-оор буурсан. Эрт илрүүлгийн үзлэгээр ДОХ/тэмбүүгийн түргэвчилсэн шинжилгээнд нийт 2462иргэн хамруулж 86 хүнд зөвлөгөө өгсөн. Эдгээр үйл ажиллагааны үр дүнд халдварт өвчин 10000 хүн амд 229,7 промилль болж өмнөх оны мөн үеэс 1058,2 -оор буурчээ.	90%
17		2.2.2. Орчин үеийн оношилгоо, эмчилгээний технологийг нэвтрүүлж, эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний төрлийг нэмэгдүүлж, чанар, хүртээмжийг сайжруулан, хувийн	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Орон нутгийн төсөв, хандив тусламж, салбарын хөрөнгө оруулалтаар аймгийн эрүүл мэндийн салбарт нийт 783.7 сая төгрөгийн 24 ширхэг эмнэлгийн тоног төхөөрөмж шинээр нийлүүлэгдсэнээр тоног төхөөрөмжийн хангалт 86.2% болж өмнөх оны мөн үеэс 0.8%-иар нэмэгдсэн. Аймгийн нэгдсэн эмнэлэг ходоодны дурангийн иж бүрдэл, мэс заслын өрөөний тоног төхөөрөмж, мэс заслын хагалгааны гэрэл, иж бүрэн зөөврийн рентген аппарат худалдан авах 4 удаагийн тендерийг амжилттай зохион байгуулж, салбарын хөрөнгө оруулалтаар мэс заслын C-Arm рентген аппараттай болж оношилгоо, эмчилгээний чанар хүртээмжийг нэмэгдүүллээ. Замын-Үүдийн нэгдсэн эмнэлэг шинээр компьютер томографын оношилгоог нэвтрүүлж, орчин үеийн дэвшилтэт	90%



		хэвшлийн эрүүл мэндийн байгууллагуудыг бодлогоор дэмжин, орон нутагтаа оношлогдон, эмчлүүлэх боломжийг нэмэгдүүлнэ.							тоног төхөөрөмж бүхий Эрүүл мэндийг дэмжих төвийг ашиглалтад оруулж, нарийн мэргэжлийн тусламж үйлчилгээг улам өргөжүүлснээр нэгдсэн эмнэлгүүд хэвлийн диализ, полихими эмчилгээ, дурангийн хагалгаа, чих хамар хоолой, нүд, хөнгөвчлөх зэрэг 11 нэр төрлийн тусламж үйлчилгээг нэвтрүүлсэн. Өрх, сумын ЭМТ-үүдийг биохими, шээсний хагас анализатортай болгох, эмч нарыг ЭХО, ЗЦБ хийж, дүгнэлт гаргах чадварыг дээшлүүлэх, лабораторийн шинжилгээний нэр төрөл, хүртээмжийг сайжруулах зорилгоор орон нутгийн удирдлагуудад санал тавьснаар 2023 онд Эрдэнэ, Хөвсгөл, Даланжаргалан, Алтанширээ, Улаанбадрах, Иххэт сумуудад 1-3 төрлийн 108,2 сая төгрөгийн аппараттай болж, оношилгооны чадавхаа нэмэгдүүлэв. Сайншандын ӨЭМТ-үүд ОНХС-ийн 43,1 сая төгрөгийн Мобайл төхөөрөмж нийлүүлэгдсэнээр анхан шатны ЭМБ-ууд 100% Мобайл төхөөрөмжтэй болж, иргэд хаана байхаас үл хамааран анхан шатны эмнэлгүүд дээрээ ЭХО, зүрхний цахилгаан бичлэг, 8 төрлийн цусны шинжилгээ өгөх нөхцөл бүрэн бүрдсэн. ХӨСҮТ-д 2 СЭМТ-ийн лаборатори 4 халдварын гадаад хяналтад хамруулав, Анхан шатанд лабораторийн тоног төхөөрөмжийн хангалт 15.7%-иар нэмэгдэж 80.7 хувьд хүрсэн.	
18		2.2.3. “Цахим Монгол” арга хэмжээний хүрээнд эрүүл мэндийн мэдээллийн нэгдсэн сан бүрдүүлж, оношилгоо, эмчилгээнд алсын зайн технологи ашиглан, гүйцэтгэлд суурилсан санхүүжилтийн оновчтой аргыг нэвтрүүлж, эрүүл мэндийн даатгал, эм зүйн тусламж, үйлчилгээний нэр, төрлийг нэмэгдүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Дархлаажуулалтын бүртгэл мэдээллийн санд 9723 мэдээллийг бүртгэлжүүлэн санг баяжуулсан. Аймгийн хэмжээнд хүний эрүүл мэндийн мэдээллийн 4 санд нийт давхардсан тоогоор 639385 мэдээлэл байна. Хувийн хэвшлийн ортой 3 эмнэлэг wings 6.13.4 программыг дотоод сүлжээндээ хэрэглэж өвчний түүхийг ЭМДЕГ цахимаар илгээж, "Hinfo" V3.0 программд халдварт бус өвчин /AM-36/, эмнэлгээс гаргагч /CT-4/ мэдээлүүдийг үүсгэж сан бүрдүүлэв. Мэдээллийн сан бүрдүүлэхэд эрүүл мэндийн салбарт хэрэглэж байгаа программуудын хоорондын мэдээллийн хөрвүүлэлтийг сайжруулж боловсронгуй болох асуудлыг ЭМЯ, ЭМТХ-үүдэд санал хүргүүлсэн. Алслагдсан хүн ам, хөдөөгийн малчид иргэд хаана байгаагаас үл хамааран эмнэлгийн тусламж үйлчилгээ авах боломжийг бүрдүүлэх зорилгоор 2019-2021 онд 7 сумд ЭМЯ, ОНХС-ийн 90,7 сая төгрөгийн, 2022 онд 3 эрүүл мэндийн төвүүд ОНХС, улсын төсвийн 48,7 сая төгрөгийн, 3 ЭМТ-үүд ДЭМБ-ын 97,8 сая төгрөг, 2023 онд ОНХС-ын 43,1 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар мобайл технологийг 3 өрхөд нийлүүлснээр аймгийн хэмжээнд анхан шатны ЭМБ-уудад 100% Мобайл технологи нэвтэрсэн. Мөн ЭМЯ-ны 136,6 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар анхан шатны эмнэлгүүдэд 100% уушгины багтаамжийг тодорхойлох спирометрийн багажаар хангасан. Тайлант хугацаанд мобайл үзлэгт 8697 хүнийг хамруулж, 6502 шинжилгээ хийж, 316 өвчлөл шинээр илрүүлж, дээд шатлалд 93 хүн илгээж, 218 хүний эмчилгээний асуудлыг шийдэж, 4 хавдар эрт шатанд нь илрүүлж, зүрх судасны эмгэгтэй 49 хүнийг зайн оношилгооны дамжуулалтаар оношилж, 121 хүнийг арьсны төвтэй холбогдож, эмчилгээг заалгаснаар хөдөөгийн малчид жилдээ нэг удаа оношилгоо шинжилгээг орон нутагтаа хийлгэх боломж бүрдсэн. 2021 онд НҮБ-ын ХАС-ын "Оношилгоо, зайн тусламж үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлэх" төслийн хүрээнд 52,6 сая төгрөгийн багийн эмчийн 20 багц, зайн оношилгооны төхөөрөмжийг олгосноор алслагдсан газарт нөхөн үржихүйн тусламж үйлчилгээг бүрэн үзүүлэх, нарийн мэргэжлийн эмчээс зайнаас зөвлөгөө авах боломжийг	90%

									бүрдүүлсэн.	
19		2.2.4. Эрүүл мэндийн ажилтны хөгжил, нийгмийн хамгааллын хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг сайжруулж, хүний нөөцийн хангалтыг нэмэгдүүлж, өндөр хөгжилтэй улс орон болон дотоодын сургалтад хамруулж тогтвор суурьшилтай ажиллуулах нөхцөл боломжоор хангана.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Эрүүл мэндийн салбарын хэмжээнд “Нийгмийн хамгааллын хөтөлбөр”-ийг хэрэгжүүлж, сум орон нутгийн удирдлагуудтай “Хамтран ажиллах гэрээ”-г байгуулан, эмч мэргэжилтнүүдийг төрийн орон сууцаар хангах, тогтвор суурьшилтай ажиллах хөшүүргийг бий болгож, дэмжих зорилгоор анхан шатны эрүүл мэндийн төвүүдэд ажиллаж байгаа 38 эмч мэргэжилтэнг төрийн албан хаагчийн орон сууцанд суулган, түрээсийн төлбөрөөс чөлөөлсөн. Гэр бүлээрээ хөдөө ажиллаж байгаа залуучуудад “эзэмшлийн газар”, 8 албан хаагчийг “малжуулах төсөл”-д хамруулж 65 толгой бог мал, 1 ажилтанд “гэр” үнэгүй олгов. Монгол Улсын Засгийн газрын “Шинэ сэргэлтийн бодлого”-ыг хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд Дорноговь аймгийн Засаг даргын тамгын газраас хэрэгжүүлж буй “Төрийн албан хаагчийг орон сууцжуулах” хөтөлбөрөөр аймгийн нэгдсэн эмнэлэгт шилжин ирж ажиллах 6 эмч, ажилтанг байраар хангасан. Түрээслээд өмчлөх эрхийг аймгийн нэгдсэн эмнэлгийн 14 эмч, сувилагч, асрагчид олгов. Мөн Замын-үүд сумын нэгдсэн эмнэлэг нь 18 айлын орон сууцыг ашиглалтад оруулж албан хаагчдыг дэмжин ажиллав. 2 сумын засаг дарга орон нутгийн санхүүжилтээр 4 оюутны сургалтын төлбөр 18,7 сая төгрөгийг төлж 5 жилийн хугацаатай ажиллахаар гэрээ байгуулсан. 3 сумын эрүүл мэндийн төвд ажиллаж байгаа 4 эмчид 15,4 сая төгрөгийн мөнгөн дэмжлэг үзүүлсэн. Тайлант хугацаанд шинээр 153 эмч мэргэжилтэнг ажлын байраар хангаж, ЭМБ-уудын хүний нөөцийн хангалт анхан шатанд -89,5%, лавлагаа шатлалд 83,7%, салбарын хэмжээнд дунджаар 86,6%-тай байна	90%
20		2.2.5. Аймаг, сумын эрүүл мэндийн байгууллага, эмнэлгүүдийн барилга байгууламж, дэд бүтцийг сайжруулан стандарт, чанарын шаардлага хангасан тэгш хүртээмжтэй, чанартай үйлчилгээг үзүүлэх орчныг бүрдүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Улсын төсвийн 1.7 тэрбум төгрөг, орон нутгийн 413,0 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар хэрэгжиж буй Даланжаргалан сумын ЭМТ -ийн шинэ барилга барих ажлын гүйцэтгэгчээр “Элит конкрет” ХХК шалгарсан барилгын ажлын гүйцэтгэл 96%-тай 12 сард ашиглалтад өгөхөөр ажиллаж байна. Сайхандулаан сумын орон нутгийн хөгжлийн сангийн 66,3 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар сумын эрүүл мэндийн төвийн барилгын “Дээвэр, гадна фасад, цахилгааны мантаж”-ны их засварын ажлыг 100%-ийн гүйцэтгэлтэй хүлээлгэн өгснөөр эмнэлгийн гадна өнгө үзэмж сайжирч, цахилгаан монтаж аюулгүй болж, ээлтэй орчин бүрдсэн. Хатанбулаг сумын Эрүүл мэндийн төвийн өргөтгөл /Халдвартын тасаг/-ийн барилга угсралтын ажлыг ОНТ-ийн 1249.2 сая төгрөгийн төсөвт өртгөөр “Энержи парагон” ХХК гүйцэтгэж байна. Барилгын газар шороо, суурь, хана, хамар ханын өрөг, хучилт, цонхны угсралтын ажлууд хийгдсэн. Дээврийн дулаалгын ажил, дотор ханын шавардлага, дотор сантехникийн ажлууд үргэлжлэн хийгдэж байна. Ажлын гүйцэтгэл 60%-тай байна. Аймгийн Засаг даргын 2022 оны А/76 дугаар захирамжаар “Уламжлалт анагаах ухаан рашаан сувиллын төв”-ийн бүтэц орон тоог шинэчлэн баталсан. Орон нутгийн төсвийн хөрөнгө оруулалтын 137,9 сая төгрөгөөр Халзан-Уул рашаан сувиллын “Нийтийн бие засах газрын шинэчлэл” ажлын тендерт “Эрхэм бадрах” ХХК шалгарч 100%-ийн гүйцэтгэлтэй хүлээлгэн өгсөн. Уг ажлуудын гүйцэтгэлийн дундаж 89 хувьтай байна	90%
21	2.3. Гэр бүлд ээлтэй бодлого хэрэгжүүлж, хүн амын тогтвортой	2.3.1. Хүүхдийн хөгжил, авьяас, ур чадвар, техник сэтгэлгээ,	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Аймгийн хэмжээнд 91 эцэг эхийн зөвлөл үйл ажиллагаа явуулж, хүүхдийн хөгжил, хамгааллын үйл ажиллагаанд төрийн байгууллагуудтай хамтран ажиллаж байна. “Олон улсын гэр бүлийн өдөр”-ийг тохиолдуулан “Гэр бүлдээ бичих захидал” арга хэмжээ, “Гэр бүлдээ зарцуулах цаг хугацаа	90%

	өсөлт, хүний хөгжлийг дэмжинэ.	төлөвшилийг дэмжихэд эцэг, эх, олон нийтийн оролцоог нэмэгдүүлж, хүүхэд хамгааллын хариу үйлчилгээг үзүүлнэ.							үнэ цэнэ", "Хүүхдийн эрх үүрэг", "Давсаа хасъя" зэрэг сургалт нөлөөллийн арга хэмжээнд 807 иргэнийг хамруулсан. Сайншанд сумын 32 төрийн байгууллагын дэргэдэх эцэг эхийн зөвлөлийн 66 гишүүдийг оролцуулан Өсвөр насны охид, хөвгүүдэд тулгарч буй асуудал, цахим орчны зөв зохистой хэрэглээ, байгууллагын дэргэдэх эцэг эхийн зөвлөлийн үүргийн талаарх мэдээллээр хангах, нийгмийн оролцоог нь нэмэгдүүлэх зорилгоор уулзалт арга хэмжээ зохион байгуулсан. Энэхүү ажлын үр дүнд өсвөр насны хүүхдийн онцлог, тулгамдаж буй асуудлын талаар байгууллагын дэргэдэх эцэг эхийн зөвлөл нэгдсэн ойлголттой болсон. Сумд, агентлагууд хүүхдийнх нь төрсөн өдрөөр нэг өдрийн цалинтай чөлөө олгож хэвшсэн ба 0-3 насны хүүхэдтэй ажилтан, албан хаагчдыг богиносгосон цагаар ажиллуулсан. Тайлант онд 4 эцэг эхийн зөвлөл бүрэлдэхүүнээ шинэчлэн байгуулж, 2 эцэг эхийн зөвлөл шинээр байгуулагдсан. Нийт 91 эцэг, эхийн зөвлөл үйл ажиллагаагаа эрхлэн явуулж, 28 төрлийн арга хэмжээ зохион байгуулсан. 2020 оноос хойш эцэг, эхийн зөвлөлийн тоо 26.4 хувиар өссөн.	
22		2.3.2. Гэр бүлийн тогтвортой байдлыг хангах болон гэр бүлийн орчин нөхцөлийг сайжруулна.	2021 - 2025	-	-	--	-	-	"Олон улсын гэр бүлийн өдөр", "Олон улсын охидын өдөр", "Хүүхдийг зодож шийтгэхийн эсрэг өдөр", "Олон улсын аавуудын өдөр", "Олон улсын хүүхдийн эрхийг хамгаалах өдөр" зэрэг тэмдэглэлт өдрүүдийн хүрээнд "Нэгдүгээрт хүүхэд", "Гэр бүлийн дундах эерэг харилцааг нэмэгдүүлэх", "Хүүхдийг эерэг аргаар хүмүүжүүлэхийн ач тус", "Өсвөр насны хүүхдийн төлөвшил" зэрэг 42 үйл ажиллагаа, хүүхэд хүмүүжлийн эерэг арга, гэр бүлийн хосуудын харилцан ойлголцол, бат бэх байдлыг дэмжих, амьдрах ухаан, хүүхдийн эсрэг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлүүдээр төрийн байгууллагын албан хаагч болон иргэд рүү чиглэсэн 78 удаагийн сургалт зохион байгуулсан. Нийтдээ 120 удаагийн нөлөөллийн үйл ажиллагаа, сургалтыг зохион байгуулсан. Гэр бүлийн орчин нөхцөлийн судалгааг Сайншанд сумын 8 багийн эрсдэлт нөхцөлд амьдарч байгаа, хагас, бүтэн өнчин хүүхэдтэй нийт 150 өрхөд нөхцөл байдлын үнэлгээг хийсэн. Уг үнэлгээгээр цахилгааны аюулгүй байдал, хүнс тэжээлийн нөөц, галын аюулгүй байдал бохирын нүх зэрэг үнэлгээгээр дүгнэн эрсдэлтэй гарсан нийт 33 өрхөд 3 сая төгрөгийн хүнсний дэмжлэг үзүүлсэн. Мөн 46 удаагийн цуврал хүүхэд хүмүүжлийн эерэг аргын зөвлөмж постер, 6 төрлийн подкаст, Хүүхдийн эрхийн тухай хууль, Хүүхэд хамгааллын тухай болон гэр бүлийн тогтвортой байдлын үндэс, Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль зэрэг 15 төрлийн танилцуулгыг бэлтгэн байршуулж, иргэд олон нийтэд тогтмол хүргэсэн.	70%
23		2.3.3. Нийгмийн харилцаан дахь залуучуудын хөгжил оролцоог сайжруулж, бүтээлч санал санаачилгыг дэмжинэ.	2021 - 2025	-	-	--	-	-	Ирээдүйн эзэд-2023" аян, "Мэргэжил сонголтоо хийсэн үү?, сургалт, "Хичээлийн жилийн анхны уулзалт" зэрэг 5 удаагийн арга хэмжээ, сургалт зохион байгуулж Сайншанд сумын ЕБС-ийн 10-12 дугаар ангийн нийт 1180 сурагчдыг хамруулж энэ талын мэдээлэл, зөвлөгөө өгч, нөлөөллийн үйл ажиллагаа зохион байгуулсан. "Сайн дурын ажлын сарын аяны хаалт", "Нэг хамт олон-Нэг сайн дурын ажил" 3 төрөлт уралдаант аяныг зарлаж, 14 сумын өсвөр үе, залуучуудыг хамруулсан. Уг ажлын хүрээнд сайн дурын ажил гэж юу вэ? эшлэлийн уралдаанд 150 хүүхэд, Сайн дурын ажлын action зургийн уралдаан, Reel уралдаанд нийт 43 байгууллага хамт олон оролцож 884 сайн дурын идэвхтэн хамрагдаж 3419 хүнд хүрсэн. Мөн "Зүүн азийн залуучуудын наадам", "Данзанравжаагийн 220 жилийн ойн	90%

									баяр наадам”, “Гайхамшигт бямба гараг” мод тарих аялал, “Хамрын хийд-2023” дугуйн уралдаан, “Намайг хамгаал” нөлөөллийн аян зэрэг 10 үйл ажиллагаанд 159 өсвөрийн сайн дурынхан хамрагдсан. Залуучуудын хөгжил оролцооны чиглэлээр “Залуучуудын бодлогын хэлэлцүүлэг”, “Оролцоно төлөөлнө”, “Эмэгтэйчүүдийн манлайлал”, “Охидын өдөр” зэрэг 5 сургалт, “Залуусаа сонсох өдөр”, “Z generation interview”, “Иргэний мэдэх эрхийн сургалт”, “Залуусын дуу хоолой” хэлэлцүүлэг зэрэг 6 арга хэмжээнд нийт 709 өсвөр үе, залуучуудыг хамруулж тэдний дуу хоолой, үзэл бодлыг сонсож орон нутгийн удирдлагуудад хүргүүлж ажилласан. Мөн залуучуудаас гарсан “Залуучуудын хөтөлбөр боловсруулах” санаачилгыг дэмжин хөтөлбөрийн төслийг боловсруулан ажиллаж байна. Нийт 32 сургалт, 30 арга хэмжээнд 8512 өсвөр үе, залуучууд хамрагдсан.	
24		2.3.4. Хүүхдийн эрхийг дээдлэн, аливаа хэлбэрийн хүчирхийлэл, гэмт хэрэг зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэн хяналт тавьж, хүүхэд, гэр бүлд үзүүлэх үйлчилгээг сайжруулна.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Эрүү, хэв журмын нөхцөлд дүн шинжилгээ хийж, түүнд үндэслэн төрийн болон төрийн бус байгууллагуудтай хамтран “Та татгалз”, “Анзаар”, “Нэг зам нэг соёл”, “Соёлтой жолооч”, “Намайг хамгаал”, “Нэг цагдаа нэг айл өрх”, “Хүүхэд хөдөлгөөний аюулгүй байдал”, “Цахим залилан”, “Устгал” зэрэг 60 гаруй соён гэгээрүүлэх, анхааруулах ажлуудыг зохион байгуулсан. Архи, согтууруулах ундаагаар үйлчилдэг 70 гаруй аж ахуйн нэгж, иргэнийг шалгаж 17 иргэн, 4 аж ахуй нэгжийг нийт 13,8 сая төгрөгөөр торгож, 67 литр архи, 43 литр пиво хурааж, үйл ажиллагаанд нь тогтмол хяналт тавьж ажилласан. Эдгээрийн үр дүнд согтуугаар үйлдэгддэг гэмт хэргийн тоо өмнөх оноос 13.6 хувиар, эрүүлжүүлэгдсэн иргэний тоо 78,6 хувиар тус тус буурсан. Иргэдийн оршин суух газар, зам талбайн 98 байршилд камержуулалт байснаас шинээр 110 байршилд хяналтын камер, нийт 9 сумын аж ахуйн нэгж, байгууллагаас 260 гаруй хяналтын камерыг тус тус шинээр нэмэгдүүлсэн. Замын-Үүд суманд гэмт хэрэг зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор тусгай зориулалтын 5 хяналтын камер болон тоног төхөөрөмж суурилуулж сум дундын цагдаагийн хэлтсийн хяналтын төвийг байгуулах ажлыг орон нутгийн хөгжлийн сангийн 88,7 сая төгрөгийн төсөвт өртгөөр “Сонголт нар” ХХК хийж гүйцэтгэсэн. Хүүхдийн эрхийн чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж буй байгууллагуудын зүгээс хүүхдэд архи, тамхи, мансууруулах бодисын хор хөнөөлийг таниулах, зөв амьдралын хэв маягт суралцуулах зорилгоор сумдад 30 удаагийн арга хэмжээгээр давхардсан тоогоор 28,000 мянга гаруй сурагч, 1600 гаруй эцэг эхэд сургалт, сурталчилгааны ажлыг зохион байгуулж, мэдээллээр хангасан. Энэ хүрээнд орон нутгийн сургалтын байгууллагууд хамтран политехникийн коллеж болон ерөнхий боловсролын сургуулиудад 91 удаа, төрийн байгууллагад 171 удаа, цэцэрлэгт 44 удаагийн сургалтаар нийт 12,300 иргэн хамруулсан.	90%
25	2.4. Эрүүл баталгаат орчныг бий болгоно.	2.4.1. Хүнсний бүтээгдэхүүний аюулгүйн үзүүлэлтийг тодорхойлох чадварыг нэмэгдүүлэн, хүнсний аюулгүй байдлыг	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Хүнсний худалдаа, хоол, үйлдвэр үйлчилгээний чиглэлээр 10 удирдамжийн хүрээнд нийт 363 объект /165 ААНБ, 198 иргэн /- ийн хүнсний чиглэлийн үйл ажиллагаанд төлөвлөгөөт, төлөвлөгөөт бус, урьдчилан сэргийлэх хяналт шалгалт хийж, 1312 зөрчил дутагдлыг илрүүлж 565 буюу 43,06%-ыг арилгуулан, зөрчил ихээр илэрсэн 19 аж ахуй нэгж байгууллага, 17 иргэнд илэрсэн зөрчил дутагдлыг арилгуулахаар 401 заалт бүхий улсын байцаагчийн албан шаардлага 36-г хүргүүлж албан шаардлагын биелэлт 41,6%, 1 аж ахуй нэгж, 1 иргэнд 15 заалт бүхий улсын байцаагчийн зөвлөмж 2-ийг хүргүүлж, чанар, аюулгүй	50%

		сайжруулна.							байдлын шаардлага хангахгүй хүнсний бүтээгдэхүүн худалдсан, холбогдох хууль, дүрэм, журам, стандарт мөрдөөгүй 4 аж ахуйн нэгжид 11, 5 сая, 9 иргэнд 2.9 төгрөгийн торгууль шийтгэл ноогдуулах арга хэмжээ авсан. “Хүнсний аюулгүй байдлыг хангах” сургалт, уулзалтад 14 сумын хүнсний худалдаа, нийтийн хоолны үйлчилгээ эрхлэгч давхардсан тоогоор 339 төлөөллийг хамруулан, хүнсний аюулгүй байдлын талаар мэдлэгийг дээшлүүлсэн. Хүнс, Хөдөө аж ахуй хөнгөн үйлдвэрийн яамны салбарын улсын ерөнхий байцаагчийн баталсан төлөвлөгөөт хяналт шалгалт хийх тухай 4 удирдамжийн хүрээнд 26 объектийг хамруулж төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг 54.2%-тай хангаж ажилласан.	
26		2.4.2. Хот, суурин газруудад үерийн ус зайлуулах сувагчиллыг нэмэгдүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Зүүн өмнөд говийн хот байгуулалт, хилийн ойролцоо суурин газруудын хөгжлийн нэмэлт санхүүжилтийн МОН3388 төслөөр хэрэгжсэн “Дорноговь аймгийн Цэвэрлэх байгууламж болон бусад туслах үйлчилгээ”-ний ажил гүйцэтгэх А1.2.2-2021/84 дугаартай гэрээний нэмэлт өөрчлөлтийн дагуу 640.6 сая төгрөгийн санхүүжилтээр “Дорноговь аймгийн Сайншанд сумын үерийн хамгаалалтын барилга байгууламж, замын ус зайлуулах шугамын ажил”-ыг 2022 онд “Компорт импекс” ХХК гүйцэтгэсэн. Тус ажлын хүрээнд Сайншанд сумын 1, 6-р багийн нутаг дэвсгэрт 520 м урттай борооны ус зайлуулах шугам хоолой, 380 м урттай үерийн хамгаалалтын суваг хийгдсэн. Тайлант хугацаанд Сайншанд сумын 3 дугаар багийн нутаг дэвсгэр төв цэнгэлдэх хүрээлэн орчимд 1.3 км шуудуу, 150 м үерийн усны авто замын суваг, авто замын доорх ус зайлуулах хоолойг байгуулах ажлыг орон нутагт барилга бүтээн байгуулалт хийж буй аж ахуйн нэгжүүд нийгмийн хариуцлагын хамтран гүйцэтгэсэн. Орон нутгийн төсвийн 2023 оны хөрөнгө оруулалтаар хэрэгжүүлэхээр Сайншанд сумын үерийн усны суваг, далан, шуудууны зураг төсөл боловсруулах ажлыг тусгаж, зураг төсөл боловсруулах тендерийг зарласан боловч оролцогчдоос Сангийн яаманд 2 удаагийн гомдол гарсны улмаас тендер хүчингүй болж, 2024 оны орон нутгийн төсөвт дахин тусгаж хэрэгжүүлэхээр ажиллаж байна. 2020 онтой харьцуулахад үерийн усны далан, шуудуу, сувагчлалыг 2350 м-ээр нэмэгдүүлсэн.	100%
27	2.5. Хөдөлмөрийн зах зээлийн тэнцвэрт байдлыг хангах, хэрэгцээнд суурилсан хөдөлмөрийн хөлс, урамшууллын оновчтой тогтолцоог бэхжүүлнэ.	2.5.1. Хөдөлмөрийн болон хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн хууль тогтоомжийн үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	ХАБЭА-н зөвлөл нь 2023 оны жилийн төлөвлөгөөг 3 зорилт 25 арга хэмжээтэйгээр баталж, ХАБЭА-н асуудал хариуцсан болон хавсран гүйцэтгэж байгаа ажилтнуудыг чадавхжуулах сургалтыг “Дарь-Овооны эзэд” ТББ-тай хамтран 62 байгууллагын 70 ажилтан албан хаагч, хамруулан сертификат олгож, ХАБЭМТ-ийн хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны хэлтсийн дарга доктор, профессор Н.Энхтайван “ХАБЭА-н тухай хууль, салбар зөвлөлийн чиг үүрэг, тулгарч буй асуудлын талаар сургалт, ХАБЭА-н сарын аяны хүрээнд “Эрүүл аюулгүй ажлын байр-Бидний суурь эрх” илтгэлийн уралдаан зохион байгуулсан. 14 сумын цахим хаягаар үйлдвэрлэлийн осол мэргэжлээс шалтгаалах өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр мэдээллийг хүргэж 25642 иргэний хандалт авсан. Төрийн болон төрийн бус аж ахуй нэгж байгууллагуудад Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн хууль тогтоомжийг сурталчлах, зөвлөн туслах үйл ажиллагааг зохион байгуулах ажлын хэсгийг аймгийн Засаг даргын 2023.10.23-ны А/726 захирамжаар байгуулж, 2023.12.04-12.20-ны өдрийн хооронд ХАБЭА-н зөвлөлийн гишүүд, сумдын салбар зөвлөлтэй хамтран нийт 10 сумын 123 ААНБ, 8	90%

									уул уурхайн компаниудад хяналт шалгалт зохион байгуулж, 12 хөдөлмөрийн гэрээнд арга зүйн зөвлөгөө мэдээлэл өгч ажиллалаа. Мөн сумдын салбар зөвлөлийн дарга, гишүүдэд хөдөлмөрийн тухай хуулийн хэрэгжилт, хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн тухай хуулийн талаар тусгайлан зөвлөгөө мэдээлэл өгч ажилласан. Орчны эрүүл мэнд арга хэмжээний хүрээнд эрүүл мэндийн байгууллагууд 48 удаагийн сургалтад 1804 иргэн, 189 удаагийн сурталчилгаанд 6243 иргэнийг хамруулж, 134 төрлийн гарын авлагыг шинээр хэвлүүлэн 3820 хүнд тарааж, цахимаар 270 төрлийн зөвлөмж мэдээлэл түгээж, 10125 хандалт авсан. Нийт 964 удаагийн сургалт, сурталчилгаа зохион байгуулж, 206 байгууллага, аж ахуйн нэгжийн 13604 иргэнийг хамруулсан нь өмнөх оны мөн үеэс 23 удаагийн сургалт сурталчилгаа, 104 иргэнээр нэмэгдэж, 190 төрлийн 6063 зөвлөмж, сэрэмжлүүлэг тараасан. Төлөвлөгөөний хэрэгжилт 100 хувьтай байна.	
28	2.5.2. Орон нутгийн бүтээн байгуулалттай уялдуулан эрэлт хэрэгцээнд нийцүүлэн шинэ ажлын байр бий болгох, ажилгүйдлийг бууруулах арга хэмжээг хэрэгжүүлж, хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшинг тогтмол нэмэгдүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Ажил олгогч байгууллага, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч, иргэдийн цагийн болон өдрийн ажлын байрны захиалгыг тухай бүрд авч 8 аж ахуй, нэгж байгууллага, 22 иргэнээс ирсэн ажлын байрны 114 захиалгын зар мэдээг орон нутгийн DTV телевиз болон цахим сайт, цахим хуудсаар долоо хоногт 2 удаагийн давтамжтайгаар шинэчлэн хүргэж, цагийн болон өдрийн ажилд 103, түр ажлын байранд 113 иргэнийг зуучлан ажилласан. Хөдөлмөр эрхлэлтийн үндэсний зөвлөлийн 2023 оны 01 тогтоолоор батлагдсан "Түр ажлын байрыг дэмжих үйл ажиллагаа"-ны мод тарих, нийтийг хамарсан ажил, ахмад мэргэжилтний зөвлөх үйлчилгээ арга хэмжээнд нийт 494 иргэнийг хамруулан түр ажлын байраар хангасан. Нийт цагийн болон өдрийн, түр ажлын байранд 710 иргэнийг зуучилж ажиллуулсан. Цагийн ажилд зуучлах ажлын ярилцлагыг 2 ажил олгогч байгууллага болон 75 ажил хайгч оюутан залуучуудыг оролцуулан зохион байгуулж, хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний газарт ирсэн 6 аж ахуй нэгж байгууллагын 12 ажлын байрыг танилцуулж ажилласан.Ярилцлагын үр дүнд 5 залууг цагийн ажилд зуучилсан. Цагийн болон өдрийн ажилд 103, түр ажлын байранд 113 иргэнийг зуучилж, төсөл хөтөлбөрийн хүрээнд 494 иргэн, нийт 710 иргэнийг түр ажлын байраар хангасан нь өмнөх оны мөн үеэс 380 иргэнээр буюу 115,1%-аар өссөн. Хөдөлмөр эрхлэлтийн цахим бүртгэлийн EJOB системд 323 ажил олгогч, 1545 ажлын байрны захиалга, 2227 ажил хайгч иргэн, 1450 шинээр бий болсон ажлын байр бүртгэгдэж, 1221 иргэн ажилд зуучлагдсан байна. Өмнөх оны жилийн эцсийн байдалтай харьцуулбал ажлын байрны захиалга 352-аар, ажил зуучлал 164-өөр, ажил хайгчаар бүртгүүлсэн иргэдийн тоо 230-аар нэмэгдсэн байна. Газрын тос боловсруулах үйлдвэрт 427, Ханги боомтод 299, Алтанширээт аж үйлдвэрийн цогцолборт 30, аймгийн нутаг дэвсгэрт үйл ажиллагаа явуулах тусгай зөвшөөрөлтэй уул уурхайн компаниуд 2000, нийт 2756 ажлын байрыг шинээр бий болгон орон нутгаас ажиллах хүч татан ажиллуулсан байна.	90%	
29	2.5.3. Орон нутгийн хөдөлмөр эрхлэлтийн цахим бүртгэлийн нэгдсэн сантай болно.	2021 - 2025	--	-	-	-	-	Хөдөлмөр эрхлэлтийн цахим бүртгэлийн EJOB системд 323 ажил олгогч, 1545 ажлын байрны захиалга, 2227 ажил хайгч иргэн, 1450 шинээр бий болсон ажлын байр бүртгэгдэж, 1221 иргэн ажилд зуучлагдсан байна. Өмнөх оны жилийн эцсийн байдалтай харьцуулбал ажлын байрны захиалга 352-аар, ажил зуучлал 164-өөр, ажил хайгчаар бүртгүүлсэн	90%	

									иргэдийн тоо 230-аар нэмэгдсэн байна. Орон нутгийн бүтээн байгуулалтын хүрээнд Gobi cinema, Ахмадын сувиллын газар, "Саран хөхөө" театрын барилга, "Мандах наран-5" хорооллын барилгын ажил зэрэг томоохон бүтээн байгуулалтын ажлуудад "Элит конкрет" ХХК, "Энержи парагон" ХХК, "Болор аграмба" ХХК зэрэг байгууллагуудын байнгын ажлын байранд 1000 иргэнийг зуучлан ажлын байраар хангасан. Өмнөх онтой харьцуулахад шинээр бий болсон ажлыг байрны бүртгэл 43,1%-иар өссөн үзүүлэлттэй байна.	
<b>3. ГУРАВ. АМЬДРАЛЫН ЧАНАР БА ДУНДАЖ ДАВХАРГА</b>										
30	3.1. Нийгмийн даатгалын сангийн орлого, зарлагыг бодитой төлөвлөж ил тод болгон, нийгмийн даатгалын хамрах хүрээг өргөтгөнө.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	-	Нийгмийн даатгалын санд 64320.8 сая төгрөгийн орлого бүрдүүлэхээс 63486.3 сая төгрөгийн орлогыг бүрдүүлж орлогын төлөвлөгөөг 98.7 хувиар биелүүлж ажилласан. Өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад нийгмийн даатгалын сангийн орлого 31.98 хувиар өссөн. Нийгмийн даатгалын сангаас 20322 иргэнд 86476.2 сая төгрөгийн тэтгэвэр, тэтгэмж, төлбөрийг хугацаанд нь олгосон. Аймгийн Засаг даргын 2023 оны А/362 дугаар захирамжаар судалгаа хийх ажлын хэсгийг 11 хүний бүрэлдэхүүнтэй байгуулж 14 сумын 478 өрхийг бүрэн хамруулан судалгаа авсан. Нийгмийн халамжийн тэтгэвэр тэтгэмж хөнгөлөлт, тусламжийг давхардсан тоогоор 23509 иргэнд 12,461.1 сая төгрөг, хүүхдийн мөнгөн тэтгэмжийг 26651 хүүхдэд 31,472.2 сая төгрөг тус тус олгосон. Өрхийн амьжиргааны түвшний судалгааны үр дүнгээр доод түвшний 1428 өрхөд нөхцөл байдлын үнэлгээ хийн, сумдын амьжиргааг дэмжих зөвлөлөөр хэлэлцүүлэн 146 өрхийн 281 иргэн, 385 хүүхдэд хүнс тэжээлийн дэмжлэг тусалцаа үзүүлэх үйлчилгээг үзүүлж байгаа бөгөөд нийгмийн халамжийн сангаас 94,5 сая төгрөгийг зарцуулсан. Хүнсний эрхийн бичгийн үйлчилгээнд хамрагдаж байгаа 281 том хүнээс хөдөлмөр эрхэлж байгаа 77 иргэн, хөдөлмөр эрхлээгүй 204 үүнээс хөдөлмөрийн чадвартай ажил хөдөлмөр эрхлэхгүй байгаа 74 иргэн, хөгжлийн бэрхшээлтэй 43 иргэн, оюутан 19, ахмад настан 38 иргэн, жирэмсэн буюу хүүхдээ асарч байгаа 10, байнгын асаргаа шаардлагатай иргэнийг асарч байгаа 20 иргэн байна. Нийгмийн халамжийн тэтгэвэр, тэтгэмжид хамрагдсан иргэдийн тоо өмнөх оноос 6.4 хувиар нэмэгдэж, ХЭБҮ-нд хамрагдаж буй өрхийн тоо 5 хувь, иргэдийн тоо 5%-иар тус тус буурсан байна. Гэнэтийн гамшигт байдлын аюулын улмаас болон бусад шалтгаанаар орон гэргүй болсон нийт 100 өрхөд 350.0 сая төгрөгийн гэр олгож, амьдрах нөхцөл, боломжоор хангаж ажилласан.	90%
31	3.1.2. "Цахим нийгмийн даатгал" арга хэмжээний хүрээнд нийгмийн даатгалын үйл ажиллагааг үе шаттайгаар бүхэлд нь цахимжуулж, иргэдэд үзүүлэх үйлчилгээг ил тод, шуурхай хүртээмжтэй	2021 - 2025	-	-	-	-	-	-	Аймгийн хэмжээнд 282 хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд байгаагаас 209 хүүхэд боловсролын үйлчилгээнд хамрагдаж, 73 хүүхэд нь сургуулийн өмнөх боловсролд хамрагдах насанд хүрээгүй болон суралцахад хүндрэлтэй хүнд хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд байна. Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний газрын дэргэдэх "Эрүүлжин хөгжих төв" –өөр дамжуулан 9 хүүхдийг сэргээн засах, өдөр өнжүүлэх үйлчилгээнд хамруулж байна. Төвийн үйл ажиллагаа болон цалингийн зардалд орон нутгийн төсвөөс 74,3 сая төгрөг батлагдсанаас тайлант хугацаанд 54,1 сая төгрөгийг зарцуулсан. Хүүхдүүдэд өдөр тутам сэргээн засах, бариа заслын үйлчилгээг үнэ төлбөргүй үзүүлж байгаа бөгөөд үйлчилгээний үр дүнд нийт хамрагдсан хүүхдүүдийн 50 хувьд нь бие бялдар, үйл хөдлөл, сэтгэхүйн онцлогт бүрэн өөрчлөлт гарч байна.	100%

		болгоно.							Мөн 5 асран хамгаалагч ажил хөдөлмөр эрхлэх боломжгүй байсан бол 3 асран хамгаалагч байнгын ажилтай болсон. Насан туршийн боловсрол төвд байнгын асаргаа шаардлагатай, хөгжлийн бэрхшээлтэй 31 хүүхэд хамрагдан боловсролын үйлчилгээ авч байна. "FXB" төсөлтэй хамтын ажиллагааны хүрээнд 4 өрхийн 2 бүлэг тус бүрд 2.0 сая нийт 4.0 сая төгрөгийн эргэлтийн хөрөнгө, тоног төхөөрөмж худалдан авах дэмжлэг мөн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих хөтөлбөрт 1 иргэнийг хамруулан 10.0 сая төгрөгийн дэмжлэгийг олгосон. Мөн "FXB" төсөлд сонгогдсон өрхийн 25 иргэнд мэргэжлийн чиг баримжаа олгох, зөвлөгөө өгөх үйлчилгээг үзүүлсэн. ХХҮГ-т аймгийн харааны бэрхшээлтэй иргэдийн эрхийг хамгаалах "Мэлмий" холбоо нь байрлаж FM радиогийн үйл ажиллагаа явуулж байна.	
32		3.1.3. Нийгмийн халамжийн болон нийгмийн хамгааллын үйлчилгээг зорилтот бүлэгт хүргэж, ил тод чирэгдэлгүй болгоно.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Хөдөлмөр эрхлэлтийн үндэсний зөвлөлийн 2023 оны 01 дүгээр тогтоолоор батлагдсан "Санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх үйл ажиллагаа"-ны гарааны бизнес эрхлэгч залуучуудад санхүүгийн дэмжлэг олгох буюу "СТАРТ-АП" арга хэмжээний талаарх мэдээллийг "Халамжаас хөдөлмөрт" арга хэмжээгээр 65 иргэнд, "Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих чиглэлээр 2023 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа"-ны нээлтээр 315 иргэнд, Политехник коллежийн төмөр замын ангийн 58 сурагчдад болон байгууллагын пэйж хуудсаар сурталчлан ажилласан. Тус арга хэмжээнд хамрагдах хүсэлтэй 9 багийн 15 залуучууд бүртгүүлсэн бөгөөд "Шинэ эхлэх цэг" ТББ-ын дэргэдэх сургалтын байгууллагатай хамтран зохион байгуулсан гарааны бизнес санааг баяжуулах, хөгжүүлэх 54 цагийн арга хэмжээ, 5 долоо хоногийн бизнес хурдасгуурын үйлчилгээнд 4 багийн 8 залуу хамруулснаас "Gobi jerky" хатаасан мах төсөл шалгарч 10.0 сая төгрөгийн эргэн төлөгдөх нөхцөлгүй санхүүгийн дэмжлэгт хамруулсан. Залуусын хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих, гарааны бизнесийн хөгжүүлэх зорилгоор "Старт апп" төслийн уралдааныг зохион байгуулж нийт 38 төсөл ирснээс "Genpusis game" кафе, "Baby care" өрхөд хүрч үйлчлэх эрүүл мэндийн үйлчилгээ, "Комик" номоор дамжуулж өсвөр үеийнхэнд эрүүл мэндийн боловсрол олгох хөтөлбөр, нутгийн брэнд бүтээгдэхүүн бий болгох гэсэн 4 төслийг шалгаруулан тус бүр 10,0 сая төгрөгийн дэмжлэг үзүүлсэн. Уралдаанд шалгарсан төслүүдийн хэрэгжилтийн үр дүнд 10 ажлын байр шинээр бий болж 16,0 сая төгрөгийн орлого олсон. Нийгмийн даатгалын санд 64320.8 сая төгрөгийн орлого бүрдүүлэхээс 63486.3 сая төгрөгийн орлогыг бүрдүүлж орлогын төлөвлөгөөг 98.7 хувиар биелүүлж ажилласан. Өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад нийгмийн даатгалын сангийн орлого 31.98 хувиар өссөн. Нийгмийн даатгалын сангаас 20322 иргэнд 86476.2 сая төгрөгийн тэтгэвэр, тэтгэмж, төлбөрийг хугацаанд нь олгосон.	90%
33	3.2. Өрх, гэр бүлийн худалдан авах чадварт нийцүүлэн орон сууцжуулах бодлогын хэрэгжилтийг хангана.	3.2.1. Иргэдийн худалдан авах чадварт нийцсэн, стандартын шаардлага хангасан орон сууцны төсөл хэрэгжүүлэх хувийн хэвшлийн санаачилгыг	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Өрх гэр бүлийн худалдан авах чадварт нийцүүлэн орон сууцжуулах бодлогын хүрээнд Сайншанд сумын 7-р багт "Мандах наран-5" хорооллын 1152 айлын орон сууц барих төслийг "Гантулга трейд" ХХК хэрэгжүүлж байна. Төслийн эхний ээлжийн 384 айлын орон сууцнаас 72*4 блок 288 айлын орон сууцны барилгыг ашиглалтад оруулсан. 48 айлын үйлчилгээтэй 2 блок орон сууцны барилгын гүйцэтгэл 80%-тай үргэлжилж байна. Замын-Үүд сумын 1 дүгээр багийн нутаг дэвсгэрт "Мандах наран-6" хорооллын 384 айлын орон сууц барих төслийг эхлүүлсэн. Аймгийн нутаг дэвсгэрт 2021-2023 онд 726 айлын 18 орон сууцны барилга ашиглалтад	90%



		дэмжиж хамтран ажиллана.							орсон. Үүнд: 2021 онд 83 айлын 4 орон сууц, 2022 онд 239 айлын 7 орон сууц баригдаж ашиглалтад орсон. 2023 онд 404 айлын 7 орон сууц ашиглалтад орсон.	
34		3.2.2. Барилгын үндсэн нэр төрлийн материалын орон нутгийн эрдэс, түүхий эдийг ашиглан дотоодын бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх замаар бага өртөгтэй орон сууцаар хангах бодлогыг дэмжин ажиллана.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Орон сууцны төсөл хэрэгжүүлж буй ААН-дэд түгээмэл тархацтай ашигт малтмалыг орон нутгаас хөнгөлөлттэй үнээр олгон ажилласан. Мөн Өргөн, Даланжаргалан сумдад үйл ажиллагаа явуулж буй “Монцемент билдинг материалс” ХХК, “МАК цемент” ХХК-ууд нь орон нутгийн бетон зуурмагийн үзель болон барилгын чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж буй иргэд ААН-дэд барилгын гол нэр төрлийн материал цементийг тасралтгүй нийлүүлэн ажилласнаар бага өртөгтэй орон сууцны төсөл хэрэгжих боломжийг бүрдүүлсэн. Аймгийн нутаг дэвсгэрт 2021-2023 онд 726 айлын 18 орон сууцны барилга ашиглалтад орсон.	100%
35		3.2.3. Барилгын материалын сорилт шинжилгээний лабораторийн хүчин чадлыг нэмэгдүүлж, стандартын шаардлага хангасан материалаар барилгын ажлыг гүйцэтгүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Аймгийн ГХБХБГ-ын барилгын материалын лаборатори нь 2021-2023 онд 8 нэр төрлийн 3042 ширхэг барилгын материалын дээжид сорилт шинжилгээ хийж гүйцэтгэсэн. Орон нутагт барилгын ажилд хэрэглэгдэж буй гол нэр төрлийн материалуудыг сорилт шинжилгээнд тогтмол хамруулснаар барилгын чанарт ахиц гарч байна.	100%
36	3.3. Хөдөлмөр эрхлэлт, бүтээлч санаачилга, хандлага болон ур чадварыг хөгжүүлэх, аж ахуй эрхлэлтийг	3.3.1. Бичил бизнесийг дэмжих орчинг бүрдүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Жижиг дунд үйлдвэрийн газар, Монгол банк, Зээлийн батлан даалтын сан, “Хөгжлийн шийдэл” ТББ-ын “BEST” хөтөлбөртэй хамтран “Жижиг, дунд үйлдвэрийг хөгжүүлэх сан”, “Хоршоо хөгжүүлэх сан”-гийн үйл ажиллагаа, төсөл сонгон шалгаруулах журам, төсөл боловсруулах зөвлөгөө, мэдээллийн чиглэлээр 6 удаагийн сургалтыг зохион байгуулж, давхардсан тоогоор 14 сумын 230 гаруй бичил, жижиг, дунд үйлдвэр эрхлэгчийг хамруулан мэдлэг олгосон. Жижиг дунд үйлдвэрлэлийг дэмжих сангаас 2022-2023 онд 9 аж ахуй нэгжид 1,2 тэрбум төгрөг, сумдын Хоршоо хөгжүүлэх сангаас 112 иргэн, аж ахуй нэгжид 2,9 тэрбум төгрөгийн хөнгөлөлтэй зээлийг үйлдвэрлэл, худалдаа, үйлчилгээний салбарт үйл ажиллагаа явуулдаг, жилийн 300.0 сая төгрөг хүртэл борлуулалтын орлоготой, 10 хүртэл ажилтантай бичил бизнес эрхлэгчдийг дэмжиж ажилласан.	90%
37	дэмжсэн үйл ажиллагааг эрчимжүүлнэ.	3.3.2. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн, ахмад настанд ээлтэй, хүртээмжтэй орчин нөхцөлийг бүрдүүлж, хөдөлмөр эрхлэх боломжоор хангана.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Аймгийн хэмжээнд 282 хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд байгаагаас 209 хүүхэд боловсролын үйлчилгээнд хамрагдаж, 73 хүүхэд нь сургуулийн өмнөх боловсролд хамрагдах насанд хүрээгүй болон суралцахад хүндрэлтэй хүнд хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд байна. Хөдөлмөр, халамжийн үйлчилгээний газрын дэргэдэх “Эрүүлжин хөгжих төв” –өөр дамжуулан 9 хүүхдийг сэргээн засах, өдөр өнжүүлэх үйлчилгээнд хамруулж байна. Төвийн үйл ажиллагаа болон цалингийн зардалд орон нутгийн төсвөөс 74,3 сая төгрөг батлагдсанаас тайлант хугацаанд 40,8 сая төгрөгийг зарцуулсан. Хүүхдүүдэд өдөр тутам сэргээн засах, бариа заслын үйлчилгээг үнэ төлбөргүй үзүүлж байгаа	90%

									бөгөөд үйлчилгээний үр дүнд нийт хамрагдсан хүүхдүүдийн 50 хувьд нь бие бялдар, үйл хөдлөл, сэтгэхүйн онцлогт бүрэн өөрчлөлт гарч байна. Мөн 5 асран хамгаалагч ажил хөдөлмөр эрхлэх боломжгүй байсан бол 3 асран хамгаалагч байнгын ажилтай болсон. Насан туршийн боловсрол төвд байнгын асаргаа шаардлагатай, хөгжлийн бэрхшээлтэй 31 хүүхэд хамрагдан боловсролын үйлчилгээ авч байна. "FXB" төсөлтэй хамтын ажиллагааны хүрээнд 4 өрхийн 2 бүлэг тус бүрд 2.0 сая нийт 4.0 сая төгрөгийн эргэлтийн хөрөнгө, тоног төхөөрөмж худалдан авах дэмжлэг мөн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих хөтөлбөрт 1 иргэнийг хамруулан 10.0 сая төгрөгийн дэмжлэгийг олгосон. Мөн "FXB" төсөлд сонгогдсон өрхийн 25 иргэнд мэргэжлийн чиг баримжаа олгох, зөвлөгөө өгөх үйлчилгээг үзүүлсэн. ХХҮГ-т аймгийн харааны бэрхшээлтэй иргэдийн эрхийг хамгаалах "Мэлмий" холбоо нь байрлаж FM радиогийн үйл ажиллагаа явуулж байна.	
38		3.3.3. Залуучуудад бизнес эрхлэх зорилгодоо хүрэхэд шаардлагатай дэмжлэг, туслалцааг үзүүлэх, орчин, нөхцөлийг бүрдүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Хөдөлмөр эрхлэлтийн үндэсний зөвлөлийн 2023 оны 01 дүгээр тогтоолоор батлагдсан "Санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх үйл ажиллагаа"-ны гарааны бизнес эрхлэгч залуучуудад санхүүгийн дэмжлэг олгох буюу "СТАРТ-АП" арга хэмжээний талаарх мэдээллийг "Халамжаас хөдөлмөрт" арга хэмжээгээр 65 иргэнд, "Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих чиглэлээр 2023 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа"-ны нээлтээр 315 иргэнд, Политехник коллежийн төмөр замын ангийн 58 сурагчдад болон байгууллагын пэйж хуудсаар сурталчлан ажилласан. Тус арга хэмжээнд хамрагдах хүсэлтэй 9 багийн 15 залуучууд бүртгүүлсэн бөгөөд "Шинэ эхлэх цэг" ТББ-ын дэргэдэх сургалтын байгууллагатай хамтран зохион байгуулсан гарааны бизнес санааг баяжуулах, хөгжүүлэх 54 цагийн арга хэмжээ, 5 долоо хоногийн бизнес хурдасгуурын үйлчилгээнд 4 багийн 8 залуу хамруулсан. Газрын даргын 2023 оны 03 дугаар сарын 31-ний өдрийн А/19 тоот тушаалаар байгуулсан ажлын хэсгийн бүрэлдэхүүн 2023 оны 09 дүгээр сарын 14-ний өдөр сонгон шалгаруулалтыг зохион байгуулж, шаардлага хангасан А.Амарбаяр ахлагчтай хатаасан мах боловсруулах Gobi jerky баг, Г.Нямгэрэл ахлагчтай монгол ахуйг дэлгэрүүлэх чиглэлээр Нүүдэлчин өв соёл баг, Г.Отгон-Эрдэнэ ахлагчтай AR-д суурилсан үйлчилгээний чиглэлээр Digital gobi багийн мэдээллийг ХХҮЕГ-т цахимаар хүргүүлснээс "Gobi jerky" хатаасан мах төсөл шалгарч 10.0 сая төгрөгийн эргэн төлөгдөх нөхцөлгүй санхүүгийн дэмжлэгт хамрагдсан. Залуусын хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих, гарааны бизнесийн хөгжүүлэх зорилгоор "Старт апп" төслийн уралдааныг зохион байгуулж нийт 38 төсөл ирснээс "Gennusis game" кафе, "Baby care" өрхөд хүрч үйлчлэх эрүүл мэндийн үйлчилгээ, "Комик" номоор дамжуулж өсвөр үеийнхэнд эрүүл мэндийн боловсрол олгох хөтөлбөр, нутгийн брэнд бүтээгдэхүүн бий болгох гэсэн 4 төслийг шалгаруулан тус бүр 10,0 сая төгрөгийн дэмжлэг үзүүлсэн. Уралдаанд шалгарсан төслүүдийн хэрэгжилтийн үр дүнд 10 ажлын байр шинээр бий болж 16,0 сая төгрөгийн орлого олсон.	90%
39	3.4. Хүн амыг хөдөлгөөний дутагдлаас урьдчилан сэргийлэх, эрүүл	3.4.1. Хүн амд биеийн тамир, спортын үйлчилгээ үзүүлэх төр, хувийн хэвшлийн хамтын	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Нийт 9 холбоод, клубүүдтэй хамтран ажиллах гэрээний дагуу спортын 11 секц дугуйланд давхардсан тоогоор 5072 өсвөрийн болон насанд хүрэгчдийг хичээллүүлж, 25 төрийн байгууллагатай заалаар үйлчлэх гэрээ байгуулан мэргэжил арга зүйн зөвлөгөө өгч, хөдөлгөөний дутагдлаас урьдчилан сэргийлэх дасгал хөдөлгөөнийг хийлгэж давхардсан тоогоор	90%

	амьдрах зан төлөвт насан туршийн дадал олгох зорилго бүхий биеийн тамир, спортын хүртээмжтэй үйлчилгээг төр, хувийн хэвшлийн түншлэлд тулгуурлан бүрдүүлнэ.	ажиллагааг бэхжүүлнэ.							18000, шугаман бүжгээр хичээллэгч давхардсан тоогоор 750 иргэдийг хамруулсан. Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн санаачлан хэрэгжүүлж буй “Эрүүл Монгол хүн” үндэсний хөдөлгөөний “Цаг гаргая” аяны хүрээнд аж ахуйн нэгж байгууллага, иргэдийг шугаман бүжиг, алхалт, гүйлт гэсэн төрлөөр 7 хоног бүрийн Баасан, Бямба, Ням гарагуудад хамруулж давхардсан тоогоор 11351 иргэн хамруулсан. Эрүүл мэндийн газартай хамтран “Ажлын байрны түмэн дасгал”, “Хийн дасгал”-ын аймгийн аварга шалгаруулах тэмцээнд 23 багийн 230 тамирчин оролцсон. Хүн амыг хөдөлгөөний дутагдлаас урьдчилан сэргийлэх, нийтийг биеийн тамирыг хөгжүүлэх ажил, арга хэмжээнд нийт 37083 иргэд хамруулж, өмнөх оноос 12216 хүнээр нэмэгдүүлсэн. 1000 хүний суудалтай спорт цогцолбор, спорт ордон, 8 сум, 1 багийн спортын ордонд нийтийн биеийн тамирын арга зүйч, дасгалжуулагчид ажиллаж иргэдийг биеийн тамир, спортоор хичээллэх орчин нөхцөлийг бүрдүүлэн ажилласан. Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн ивээл дор 21 аймгийн футзалны цомын аваргын тэмцээнийг зохион байгуулж, 18 аймгийн 350 тамирчин, ᠒3 залуучуудын сагсан бөмбөгийн улсын аварга шалгаруулах тэмцээнд эрэгтэй 17, эмэгтэй 5 багийн 300, “Жюү жицү”-ийн холбоотой хамтран “Дорноговь опен” Дэлхийн чансааны 800 оноо олгох бүсийн зэрэглэлийн Олон улсын тэмцээнд дөрвөн улсын 22 клубийн 690 орчим тамирчин тус тус оролцсон. Спортын холбоодтой хамтран аймгийн хэмжээнд нийт 78 тэмцээн /аймгийн төвд 27, сумдад 51/ тэмцээнийг зохион байгуулж 10736 тамирчин хамруулсан.	
40		3.4.2. Иргэдэд үйлчлэх спортын зориулалтын стандарт талбай, барилгын хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Иргэдэд үйлчлэх спортын зориулалтын стандарт талбайн хүртээмжийг нэмэгдүүлж, олон улсын жишигт нийцсэн спортын барилга байгууламжийг барих ажлын хүрээнд Сайншанд, Замын-Үүд, Хатанбулаг, Даланжаргалан, Айраг, Хөвсгөл, Өргөн, Иххэт, Зүүнбаян багт стандарт талбайн хэмжээтэй спорт цогцолборын барилга байнгын ажиллагаатай байж, орон тооны асуудлыг шийдвэрлүүлэн ажиллаж байна. Дэлгэрэх сумын төвд Нийтийн биеийн тамирын талбай байгуулах ажлыг орон нутгийн төсвийн 405.1 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар "Дэлгэр баян хүлэг" ХХК гүйцэтгэсэн. Биеийн тамирын талбай болгон өргөжүүлэн гүйлтийн зам, хүүхдийн тоглоомын талбай, хөл бөмбөгийн талбай, сагсны талбай, уртын харайлтын элстэй талбай, бие бялдаржуулах төхөөрөмжүүдийг байрлуулж засварласан.	70%
41		3.4.3. Нийтийн биеийн тамирыг эрүүл, идэвхтэй амьдралын хэв маяг, аж төрөх ёсны салшгүй хэсэг болгон хөгжүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн санаачлан хэрэгжүүлж буй “Эрүүл Монгол хүн” үндэсний хөдөлгөөний “Цаг гаргая” аяны хүрээнд аж ахуйн нэгж байгууллага, иргэдийг шугаман бүжиг, алхалт, гүйлт гэсэн төрлөөр 7 хоног бүрийн Баасан, Бямба, Ням гарагуудад хамруулж давхардсан тоогоор 12101 иргэн хамрагдсан байна. Аймгийн Биеийн тамир, спортын газар Эрүүл мэндийн газартай хамтран “Ажлын байрны түмэн дасгал”, “Хийн дасгал”-ын аймгийн аварга шалгаруулах тэмцээнд 23 багийн 230 тамирчин оролцсон. Хүн амыг хөдөлгөөний дутагдлаас урьдчилан сэргийлэх, нийтийг биеийн тамирыг хөгжүүлэх ажил, арга хэмжээнд нийт 37083 иргэд хамрагдсан нь өмнөх мөн үеэс 50-60 хувиар өссөн үзүүлэлттэй байна.	90%
42		3.4.4. Мэргэжлийн спортыг дэмжиж,	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Мэргэжлийн спортыг дэмжиж, тамирчдын чадвар, амжилтыг дээшлүүлэх зорилгоор олон улс, улс, аймгийн чанартай тэмцээнүүдэд тамирчдыг	90%

		тамирчдын чадвар, амжилтыг дээшлүүлнэ.							дэмжиж оролцуулснаар тус аймгийн тамирчдаас Олон улсын тэмцээн жюу жицүгийн “Улаанбаатар про”, “Дорноговь-опен”, БНХАУ-ын Хайнань мужид зохион байгуулагдсан Ази, Дэлхийн, Зүүн Азийн шатрын аварга шалгаруулах Өсвөрийн шатарчдын, Польш улсын Полице хотод зохиогдсон даамын тэмцээн, Зүүн Азийн цомын гандболын “THROPY-2023” зэрэг 6 тэмцээн, Монголын Хүүхдийн спортын VII дугаар наадам, улсын аварга шалгаруулах 22 тэмцээнээс, нийт алт-40, мөнгө-27, хүрэл-37 медаль хүртсэн амжилтыг үзүүлсэн. Өсвөр үе, залуучуудын шигшээ баг"-ийг нэмэгдүүлж, үйл ажиллагааг нь үргэлжлүүлэн дэмжих захирамжийг гарган, тив, дэлхий, улсын хэмжээнд аймаг, орон нутгийнхаа нэрийг өндөрт өргөн, медаль хүртсэн тамирчид, бэлтгэл сургуулилтыг ханган оролцуулсан дасгалжуулагчдыг урамшуулан, тэдний амжилтыг ахиулах зорилгоор амжилт гаргасан 90 тамирчин, 10 дасгалжуулагчийг аймгийн Засаг даргын 2023 оны А/191 дүгээр захирамжаар нийт 23,5 сая төгрөгөөр урамшуулсан. Тив, дэлхийн чанартай тэмцээнд оролцох тамирчдад 6 сая, улс, бүсийн тэмцээнд оролцох тамирчдад 30,8 сая төгрөгийн дэмжлэг үзүүлэн ажиллалаа. Спорт холбоод клубуудын шатар, жүдо бөх, жюу жицү, чөлөөт бөх, пара жүдо зэрэг спортоор нийт 15 тамирчин оролцож алт 1, хүрэл 2, шагналт 5 дугаар байранд тус тус шалгарсан байна. 2020 онд тив, дэлхий, олимп, улс, бүсийн чанартай тэмцээнд амжилт гаргасан 48 тамирчин дасгалжуулагчийг урамшуулсан. Өмнөх онд тив, дэлхий, улсын хэмжээнд аймаг, орон нутгийнхаа нэрийг өндөрт өргөн, медаль хүртсэн тамирчид, бэлтгэл сургуулилтыг ханган оролцуулсан дасгалжуулагчдыг урамшуулан, тэдний амжилтыг ахиулах зорилгоор 2022 онд амжилт гаргасан 28, тамирчин, 4 дасгалжуулагчийг урамшуулснаар энэ онд 68 хувиар өссөн.	
43		3.4.5. Үндэсний өв соёл, уламжлалт спортыг хөгжүүлэх бодлогыг баримтална.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Үндэсний спортын төрлүүдийг сурталчлах таниулах, өвлөн уламжлуулах зорилгоор аймгийн Шагайн холбоотой хамтран энэ оны 02 дугаар сард “Дээлтэй шагайн харваа”, 05 сард цолгүй харваачдын аймгийн аварга шалгаруулах тэмцээн, Шагайн харвааны салбар холбооноос жил бүр уламжлал болгон зохион байгуулдаг Халхын гурван том тойрмын нэг “Луугарын тойром харваа-2023 арга хэмжээг хоёр өдрийн турш зохион байгуулагдаж уг тэмцээнд цуваа харваа болон ахмадын нумт харвааны төрлөөр 70 багийн 600 гаруй харваачид оролцсон. Мөн уран уургач, бугуйлч, эмнэг булгиулалтын Улсын аварга шалгаруулах шигшээ тэмцээн 09 дүгээр сарын 08-11-ны өдрүүдэд зохион байгуулагдаж 21 аймгийн 315 тамирчид өрсөлдсөн. Үндэсний спортыг сурталчлан хөгжүүлэх ажлын хүрээнд дээрх тэмцээнийг зохион байгуулж, байгууллагын цахим хуудаст мэдээллийг тухай бүр байршуулан ажилласнаар иргэдийг үндэсний спортоор хичээллэх, монгол бахархлыг бий болгон ажилласан. Биеийн тамир, спортын газрын Спорт цогцолборт шагай харвааны өрөө байрлаж, ахмад харваачид бэлтгэл сургуулилт хийх орчныг бүрдүүлж, үндэсний бөхийн барилдаанд бөхийн эд хэрэглэлээр нийт 2,7 сая төгрөгний ханган ажилласан. Сумдуудад иргэдийн дунд өв соёлоо түгээн дэлгэрүүлэх зорилгоор “Адуучин”, “Сурын харваа”, “Буухиа тэмцээн”, “Шагайн харваа” зэрэг тэмцээнүүдийг зохион байгуулж хэвшсэн. Аймгийн хэмжээнд шагайн харваа, сур харваа, уяачдын холбоо, бөхийн холбоо гэсэн 4 төвийн үйл ажиллагаа явагдаж, уламжлалт спортыг хөгжүүлэн ажилласан. Тайлант	90%

									жилийн хугацаанд давхардсан тоогоор 1046 тамирчин оролцож өмнөх оны байдлаас 30 хувиар өссөн үзүүлэлтэй байна.	
44		3.4.6. Иргэдийн хоол хүнсний талаарх мэдлэг боловсролыг бүх талаар нэмэгдүүлж, хувийн хэвшлийн санал санаачилгыг дэмжинэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Зохистой хооллолтоор дамжуулан иргэдийн эрүүл мэндийг дэмжих зорилгоор албан байгууллага, иргэдийн дунд “Давсаа хасья”, “Тогоочдоо тусалъя”, Өдөр бүр нэг аяга сүү”, “Эрүүл хоол – Хөдөлгөөн эрүүл мэнд”, “сахарын зохистой хэрэглээ” аянуудыг зохион байгуулж, нийт давхардсан тоогоор 468 удаагийн сургалт, сурталчилгаа, өдөрлөг зохион байгуулж 201 байгууллагын 18674 хүнийг хамруулан, 111 төрлийн 8650 гарын авлага тарааж, цахимд 1052 төрлийн мэдээлэл зөвлөмж байршуулан 153683 хандалт авсан нь өмнөх үеийн мөн үеэс 18 байгууллага, 109 удаагийн сургалт, 3561 хүнээр нэмэгдсэн. Орон нутгийн “DTV” телевиз, “МОНЦАМЭ” агентлагийн орон нутгийн байгууллага, “Dornogovi post” цахим мэдээлэлтэй хамтран ажиллаж нийт 84 төрлийн мэдээ, мэдээлэл /“Эмчийн зөвлөгөө”-17, нэвтрүүлэг-10, цаг үеийн мэдээлэл, зар, видео бичлэг-28, зөвлөмж шторк-29/-ийг хүргэж ажилласан. Дээрх ажлын үр дүнд ЕБС-ийн 90 гаруй төрлийн үдийн хоолоор сургуулийн орчинд үзэсгэлэн гаргаж, 1256 эцэг эх танилцан мэдээлэл авсан.	90%
45	3.5. Газрын харилцааны бодлого, төлөвлөлт, хэрэгжилтийн үр нөлөө, хүртээмжийг дээшлүүлж, хүн амын эрүүл, аюулгүй, ая тухтай орчинд амьдрах нөхцөлийг бүрдүүлнэ.	3.5.1. Иргэд, олон нийтийн оролцоотой газар зохион байгуулалтын нэгдсэн төлөвлөлтийн цахим систем, газрын кадастрын нэгдсэн ухаалаг системүүдийг орон нутагт нэвтрүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Монгол Улсын Засгийн газраас 2021-2024 онд “Цахим үндэстэн” болох зорилт дэвшүүлсний хүрээнд ГЗБГЗЗГ-с газар зохион байгуулалтын болон газрын кадастрын мэдээллийн сангийн нэгдсэн системийн иргэд, олон нийтэд зориулсан цахим систем /www.egazar.gov.mn/-ийг 2021 оны 10 дугаар сарын 01-нээс албан ёсоор 100% хэрэглээнд нэвтрүүлсэн ба www.egazar.gov.mn веб цахим хуудаснаас иргэд, олон нийт цаг хугацаа, орон зайнаас үл хамааран 72 төрлийн үйлчилгээг цахимаар авах боломжтой болсон. Шинээр газар өмчлөх-315, эзэмших, ашиглах-529, газар эзэмших эрхээ бусдад шилжүүлэх-529, газар өмчлөх эрхээ гэр бүлийн нэг гишүүнд шилжүүлэх-25, худалдах, худалдан авах гэрээний үндсэн дээр газар өмчилж авах-342, эзэмшиж, ашиглаж байгаа газрын байршил хэмжээ өөрчилсөн-27, эрх сэргээх ба дуусгавар болгосон-200, барьцаанд бүртгүүлсэн-591, хугацаа сунгах-106, бусад-10 нийт 2674 нэгж талбарыг газрын кадастрын мэдээллийн санд бүртгэн газартай холбоотой өөрчлөлтийг хийж баталгаажуулсан. Харин 131 нэгж талбарыг нөхөн бүрдүүлэлтээр мэдээллийн санд бүртгэн оруулсан.	100%
46		3.5.2. Нутаг дэвсгэртээ хамаарах геодезийн цэг, тэмдэгтүүдийн бүрэн бүтэн байдлыг хамгаалах, тооллого хийх устсан цэг тэмдэгтийг сэргээн засварлаж, нийт нутаг дэвсгэрийн бүх төрлийн байр зүйн зургаар бүрэн хангана.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Аймгийн хэмжээнд геодезийн цэг тэмдэгтийн тооллогыг 2020 онд аймгийн Газрын харилцаа, барилга, хот байгуулалтын газраас зохион байгуулж, Геодези, зураг зүйн тухай хуульд зааснаар цэг тэмдэгтийг орон нутгийн үндсэн хөрөнгөнд бүртгэсэн. Дээрх тооллогын үр дүнд аймгийн хэмжээнд Айраг 53, Алтанширээ 5, Даланжаргалан 9, Дэлгэрэх 8, Замын-Үүд 9, Иххэт 13, Мандах 30, Өргөн 15, Сайхандулаан 20, Сайншанд 25, Улаанбадрах 18, Хатанбулаг 30, Эрдэнэ 11, Хөвсгөл 15 ширхэг нийт 261 ширхэг геодезийн цэг тэмдэгт устсан байна. Устсан цэг тэмдэгтийг сэргээн босгоход шаардагдах төсөв ажлын даалгаврыг боловсруулж, орон нутгийн төсөвт тусгуулах ажлыг жил бүр зохион байгуулан ажиллаж, сумын орон нутгийн хөгжлийн сангийн хөрөнгөөр 2021 онд Дэлгэрэх суманд 5, 2022 онд Сайншанд суманд 1, Замын-Үүд суманд 1, 2023 онд Дэлгэрэх суманд 5 цэг тэмдэгт, Сайхандулаан 10, Айраг суманд 3 цэг тэмдэгт, нийт геодезийн 25 цэг тэмдэгтийг 30,0 сая төгрөгөөр шинээр сэргээн засварласан..	90%

47		3.5.3. Газар зохион байгуулалтыг иргэд болон эдийн засгийн хувьд үр өгөөжтэй, экосистемийн тэнцвэрт байдлыг харгалзан оновчтой төлөвлөнө.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Монгол Улсын Засгийн газраас 2021-2024 онд “Цахим үндэстэн” болох зорилт дэвшүүлсний хүрээнд ГЗБГЗЗГазраас газар зохион байгуулалтын болон газрын кадастрын мэдээллийн сангийн нэгдсэн системийн иргэд, олон нийтэд зориулсан цахим систем /www.egazar.gov.mn/-ийг 2021 оны 10 дугаар сарын 01-нээс албан ёсоор хэрэглээнд 100 хувь нэвтрүүлсэн ба www.egazar.gov.mn веб хандалтат цахим хуудаснаас иргэд, олон нийт цаг хугацаа, орон зайнаас үл хамааран 72 төрлийн үйлчилгээг цахимаар авах боломжтой болсон. 2021-2023 онд газрын нэгдмэл сангийн удирдлагын нэгдсэн цахим системийн дэд систем болох “Газрын кадастрын мэдээллийн сангийн цахим систем”-д тухайн шатны Засаг даргын шийдвэрээр шинээр газар өмчлөх-872, эзэмших, ашиглах-2106, газар эзэмших эрхээ бусдад шилжүүлэх-1723, газар өмчлөх эрхээ гэр бүлийн нэг гишүүнд шилжүүлэх-128, худалдах, худалдан авах гэрээний үндсэн дээр газар өмчилж авах-993, эзэмшиж, ашиглаж байгаа газрын байршил хэмжээ өөрчилсөн-27, эрх сэргээх ба дуусгавар болгосон-212, барьцаанд бүртгүүлсэн-1222, хугацаа сунгах-264, бусад-71, нөхөн бүрдүүлэлт-728 нийт 8319 нэгж талбарыг бүртгэн газартай холбоотой өөрчлөлтийг хийж баталгаажуулсан бол Газрын биржийн цахим системээр нийт 565 газрын дуудлага худалдаа, төсөл сонгон шалгаруулалтыг зохион байгуулан ажилласан байна.	90%
48		3.5.4. Газар ашиглалт, газрын мониторингийн байнгын ажиллагаатай системийг бий болгож, газрыг хамгаалах, нөхөн сэргээх тогтолцоог бүрдүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	ГХБХБГ нь “Бэлчээрийн газрын өөрчлөлтийг фото мониторингийн аргаар үнэлэх” ажлыг жил бүр зохион байгуулж, мониторингийн хэмжилт судалгааны цэгийн тоог жилээс жилд нэмэгдүүлэх, төлөөлөх чадварыг сайжруулах чиглэлээр ажиллаж байна. 2021-2022 онд 14 сумын нутаг дэвсгэрт 228 цэгт бэлчээрийн фотомониторингийн ажиглалтын хээрийн судалгааг 100 хувь хийж гүйцэтгэн ажлын үр дүнг үндэслэн холбогдох дүгнэлт, санал, зөвлөмж, чиглэлийг жил бүр сумдын Засаг дарга нарт хүргүүлэн ажилласан. Үр дүнд тус газраас хүргүүлсэн санал, зөвлөмжийн хүрээнд 6 сумын нутаг дэвсгэрт 870 мянга орчим га талбайд 950 мянга орчим толгой малыг чөлөөлж, бэлчээрийг сэлгэн ашигласан.	90%
49		3.5.5. Хаягийн тэмдгийн суурилуулалтын ажлыг зохион байгуулж, хаягийн мэдээллийн нэгдсэн системд оруулж, олон нийтэд сурталчилна.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Аймгийн хэмжээнд орон нутгийн хөгжлийн сангийн 208,1 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар Замын-Үүд, Улаанбадрах сумаас бусад сумдад 9021 хаягийн тэмдгийн суурилуулалтын ажил хийж, хаягийн мэдээллийн сангийн нэгдсэн системд оруулсан. “Хаягийн мэдээллийн сангийн нэгдсэн системийг хэрэглээнд нэвтрүүлэх тухай”, “Гудамж, зам талбай, үл хөдлөх эд хөрөнгийн хаягжуулах журамд өөрчлөлт оруулах тухай” Засгийн газрын 2022 оны 180, 181 дүгээр тогтоолын хэрэгжилтийг хангах ажлын хүрээнд сумын Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлаар баталгаажуулаагүй гудамжийг баталгаажуулж, хаягийн мэдээллийн санд оруулах үүрэг, чиглэлийг өгснөөр гудамж зам талбай, үл хөдлөх эд хөрөнгийг хаягжуулах журмын дагуу шинээр 601 нэгж талбар, барилгыг дугаарлан хаягийн мэдээллийн системд бүртгэсэн.	90%
<b>4. ДӨРӨВ. ЭДИЙН ЗАСАГ</b>										
50	4.1. Төсвийн хөрөнгийг орон нутгийн хөгжилд чиглүүлэн үр ашигтай,	4.1.1. Татварын тайлагналт, хураалтын үйл ажиллагааг цахимжуулж, татвар	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Сүүлийн 3 жилийн хугацаанд татвар төлөгчдөд чиглэсэн бүх төрлийн татварын үйлчилгээг 100 хувь цахимжуулсан бөгөөд НӨАТ-ын хуулийн хэрэгжилтийг сайжруулах зорилгоор "Баримтаа аваарай" социал аяныг аймгийн хэмжээнд жил бүр зохион байгуулж, "Нэхэмжлэлд суурилсан" татвар ногдуулалт, төлөлтийн системээр цахим банкаар татвараа	90%

	хариуцлагатай зарцуулах бодлого баримтална.	төлөгчдийг татварт хамруулах хүрээг нэмэгдүүлнэ.							төлөх, тайлагнах боломжийг бүрдүүлсэн. 2021-2023 онд давхардсан тоогоор ААНОАТ-ын тайланг 2749, НӨАТ-ын тайланг 6557, суутган тайланг 9323, бусад төрлөөр 5852 татвар төлөгч цахимаар тайлангаа илгээсэн нь тайлангийн хамрагдалтын хувь жилд 3,3-5,2 хувиар өссөн. Замын-Үүд, Сайншанд, Даланжаргалан, Алтанширээ, Өргөн, Улаанбадрах, Хатанбулаг сумдад татвар төлөгчдийн ажлын байранд явуулын пос машинаар татвар хураах үйлчилгээг үзүүлснээр давхардсан тоогоор 5822 татвар төлөгчийн 1357,4 сая төгрөгийн татварыг хураан улс, орон нутгийн төсөвт оруулсан. Төрийн үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг дээшлүүлэх, иргэдэд шуурхай үйлчилгээ үзүүлэх боломжийг бүрдүүлж Татварын хэлтсийн байранд банкны үйлчилгээг арилжааны банктай хамтран байршуулж, бэлэн болон бэлэн бусаар татвар хураах ажлыг зохион байгуулж ажилласан.	
51		4.1.2. Төсвийг зориулалтын дагуу үр ашигтай зарцуулж, төсвийн сахилга батыг сайжруулна.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Орон нутгийн төсөвт 2021 онд 35,3 тэрбум, 2022 онд 76,4 тэрбум, 2023 онд 93,8 тэрбум төгрөгийн орлого төвлөрүүлж, 2023 оны гүйцэтгэлийг 2021 онтой харьцуулахад 2,6 дахин их байна. 2021-2023 онд орон нутгийн төсвийн орлогын биелэлттэй уялдуулан төсвийн зарлага санхүүжилтийг хэмнэлтийн горимд шилжүүлэн төрийн албан хаагчдын цалин, хөдөлмөрийн хөлс, татвар, нийгмийн даатгалын шимтгэлийн зардал, төрийн байгууллагын хэвийн үйл ажиллагааг хангахтай холбоотой зардал, төсвийн байгууллагуудын халаалтын зардлыг эхний ээлжинд санхүүжүүлэх эрэмбэ тогтоож 2021 онд 87,8 тэрбум, 2022 онд 86,1 тэрбум, 2023 онд 133,0 тэрбум төгрөгийн зарлага санхүүжилт хийсэн нь төлөвлөгөөтэй харьцуулахад 2021 онд 86,3 хувь, 2022 онд 66,0 хувь, 2023 онд 81,2 хувь буюу 13,9-101,6 тэрбум төгрөгийн хэмнэлттэй байна. Аймгийн Засаг даргын баталсан санхүүгийн хяналт шалгалт, дотоод аудитын нэгдсэн удирдамж, төлөвлөгөө болон төлөвлөгөөт бус санхүүгийн хяналт шалгалтыг 2021-2023 онуудад давхардсан тоогоор 114 байгууллага, тусгай санд хийж гүйцэтгэн нийт 4,409.5 сая төгрөгийн зөрчлийг илрүүлэн, санхүүгийн сахилга батыг сайжруулах зөвлөмж, арга зүйгээр хангаж ажилласан.	90%
52		4.1.3. Төсвийн хөрөнгийн зарцуулалтад хийх санхүүгийн хяналт шалгалтын үр нөлөөг дээшлүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Аймгийн Засаг даргын баталсан санхүүгийн хяналт шалгалт, дотоод аудитын нэгдсэн удирдамж, төлөвлөгөө болон төлөвлөгөөт бус санхүүгийн хяналт шалгалтыг 2023 онд нийт 30 байгууллагад хийж, 425,4 сая төгрөгийн төлбөр зөрчил илрүүлэн 283,3 сая төгрөгийн төлбөр зөрчлийг барагдуулсан нь 2020 онтой харьцуулахад илрүүлсэн зөрчил 44,3 сая төгрөгөөр, төлбөр барагдуулалт 106,3 сая төгрөгөөр өссөн байна. Монгол Улсын “Шилэн дансны тухай хууль”-д заасны дагуу 14 сумын 45 төсвийн байгууллага, аймгийн төвийн 10 байгууллага, нийт 55 байгууллагын цахим хуудсанд төсөв санхүүгийн мэдээллийг хугацаанд нь мэдээлсэн эсэхэд хяналт шалгалтыг жил бүр зохион байгуулсан. Цахим хуудсанд 2022 онд 7486 мэдээллийг хугацаанд нь, 522 мэдээллийг хугацаа хоцроож мэдээлсэн нь байршуулбал зохих мэдээллийн 93,5 хувь байгаа нь өмнөх онтой харьцуулахад 4,6 функтээр буурсан үзүүлэлттэй байна. Дорноговь аймаг сүүлийн 3 жилд шилэн дансанд хуулийн хугацаанд байршуулбал зохих мэдээллийг 93,5-98,6 хувиар байршуулж улсын хэмжээнд эхний 3 байранд эрэмбэлэгдсэн.	90%
53	4.2. Төрийн	4.2.1. Төсөл,	2021 -	-	-	-	-	-	Аймгийн худалдан авах ажиллагааны 2022 оны төлөвлөгөөнд тусгагдсан	90%

	худалдан авах ажиллагааг хариуцлагажуулан орон нутгийн аж ахуйн нэгж, байгууллагуудыг бодлогоор дэмжинэ.	тендерийн шалгаруулалтыг олон нийтэд ил тод болгож “Шилэн тендер шалгаруулалт”-ын бодлого хэрэгжүүлнэ.	2025						73 төсөл арга хэмжээг 100 хувь, 2023 оны төлөвлөгөөнд тусгагдсан 84 төсөл арга хэмжээг 100 хувь төрийн худалдан авах ажиллагааны цахим систем tender.gov.mn сайтын дэлгэрэнгүй төлөвлөгөө цэсэд байршуулан Сангийн яамаар батлуулсан. Тендер шалгаруулах урилгыг tender.gov.mn болон “Зууны мэдээ” өдөр тутмын сонинд байршуулж олон нийтэд нээлттэй зарласан.	
54		4.2.2. Тендер шалгаруулалтад хуулийн дагуу давуу эрх нь тооцогдох боломж бүхий аж ахуйн нэгжүүдийн чадавхыг нэмэгдүүлж, орон нутгийн хөдөлмөр эрхлэлт, орлогыг нэмэгдүүлэх бодлого баримтална.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Аймагт зарлагдсан төсөл, арга хэмжээний тендерийн баримт бичигт дотоодын давуу эрх олгохоор тусгагдсаны дагуу 2022 онд 9 аж ахуйн нэгж, 2023 онд 1 аж ахуйн нэгжээс орон нутгаас ажиллах хүч авч ажиллуулах, дотоодод үйлдвэрлэсэн бараа материал худалдан авах хүсэлт ирж, нотлох баримтуудыг үндэслэн дотоодын давуу эрхийн зөрүүг 2022-2023 онд нийт 1410.6 сая төгрөгөөр хийсвэрлэн тооцсон. Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах тухай хуулийн 10 дугаар зүйлийн дагуу тендерт оролцогч давуу эрх тооцуулах нотлох баримт бичгийг тендерт ирүүлнэ. Давуу эрх олгох бол санал болгож буй үнийг хууль болон холбогдох аргачлал, зааврын дагуу хийсвэрээр бууруулж тооцох тухай тендер шалгаруулалтын зааварчилгаанд тусгасан. Худалдан авах ажиллагааны төсөл, арга хэмжээний тендерийн баримт бичигт дотоодын давуу эрх олгохоор тусгагдсаны дагуу 2023 онд нийт тендерт шалгарсан ХХК-ын 44% нь орон нутгийг ХХК байна. Энэ нь 2020 онтой харьцуулахад 10%-иар өссөн үзүүлэлттэй байна.	90%
55	4.3. Эдийн засгийн бүтцийн шинэчлэлийг эхлүүлж, өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлэн, экспортод чиглэсэн хүнд, хөнгөн үйлдвэрлэлийг хөгжүүлнэ.	4.3.1. Байгаль орчинд ээлтэй, хариуцлагатай уул уурхайн үйл ажиллагааг дэмжиж, нэмүү өртөг шингэсэн уул уурхайн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	“Нээлттэй Дорноговь” чуулганы хүрээнд уул уурхайн зөвлөгөөнийг зохион байгуулж, уул уурхайн ашиглалт, хайгуулын тусгай зөвшөөрөлтэй 110 аж ахуйн нэгж, байгууллагын 211 төлөөллийг оролцуулан зохион байгуулсан. Зөвлөгөөний үеэр уул уурхайн компаниудын нийгмийн хариуцлагыг дээшлүүлэх, биологийн төрөл зүйлийг хамгаалах, эвдэрсэн газрыг нөхөн сэргээх, дүйцүүлэн хамгаалах арга хэмжээг эрчимжүүлэх чиглэлээр төр, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааг эрчимжүүлэн хамтран ажиллах “Хамтран ажиллах гэрээ”-г "Монцемент билдинг материалс" ХХК, "Говийн шандаст хүлэг" ХХК, "Фриендшип ресурс" ХХК, "Билэгт баялаг" ХХК, "Талст дөл" ХХК, "Олон ихт баян" ХХК, "Си Өү Эй Эл" ХХК, "Монголросцветмет"ТӨҮГ, "Доншен газрын тос /Монгол/" ХХК, "Түмэн айл инвест" ХХК зэрэг 10 компанитай байгуулсан. Гэрээний хэрэгжилтийг 2024 оны 2 сард дүгнэнэ. 25 аж ахуйн нэгж байгууллагын Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний 2022 оны гүйцэтгэлд үнэлэлт дүгнэлт өгч нийт дундаж 86.2 хувийн хэрэгжилттэй гарсан. Уул уурхайн олборлох, баяжуулах чиглэлийн 31 ААНБ, дэд бүтцийн 6 ААНБ-ын Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөө баталснаас одоогоор 24 компани тайлангаа “eis.mn” цахим мэдээллийн санд оруулсан. 13 сумын нутагт ашигт малтмалын хайгуулын тусгай зөвшөөрлийн талбай эзэмшигч 43 компани байгаль орчныг хамгаалах төлөвлөгөөг харьяалах сумын Засаг даргаар батлуулан Байгаль орчин, аялал жуулчлалын газарт ирүүлж, бүртгэлжүүлсэн. Улаанбадрах, Сайншанд сумын нутагт тусгай зөвшөөрөлтэй “Монгол Ураниум” ХХК-ийн хайгуулын 2 талбай, Айраг, Хатанбулаг сумын нутаг дэвсгэрт ашиглалтын тусгай зөвшөөрөлтэй	90%



									“Таванбаатар” ХХК, “Кингдаймонд” ХХК-ийн 2 талбай тус тус цуцлагдсан. Байгаль орчныг хамгаалах талаар хуулиар хүлээсэн үүргээ биелүүлээгүй 6 аж ахуйн нэгжийг тус бүр 500.000, нийт 3 сая төгрөгөөр торгох шийтгэл оногдуулсан. Байгалийн нөөцийг зөвшөөрөлгүй ашигласан 9 аж ахуйн нэгжийг тус бүр 5 сая, нийт 45 сая төгрөгөөр торгож, 737,9 сая төгрөгийн нөхөн төлбөр ногдуулж барагдуулсан.	
56	4.3.2. Чойр-Сайншандын 230 км урттай 220 кВт-ын хүчдэлтэй цахилгаан дамжуулах агаарын шугам, дэд станцыг барихад орон нутгаас дэмжлэг үзүүлж хамтран ажиллана.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	-	Чойр-Сайншанд чиглэлд цахилгаан дамжуулах агаарын шугам, дэд станц барих зориулалтаар 2021 онд 7.8 га газрыг орон нутгаас шийдвэрлэж газрын гэрчилгээг олгосон ба 2022 онд ЦДАШ-ын холбогдох трассыг хянаж батлуулан орон нутгаас дэмжин хамтран ажиллалаа.	90%
57	4.3.3. Нүүрс-химийн, зэсийн баяжмалын, төмөрлөгийн зэрэг хүнд үйлдвэрийн бүтээн байгуулалтын дэд бүтэц болох төмөр зам, ус, эрчим хүчний төслүүдийг дэмжиж эдийн засгийн чадавхыг нэмэгдүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	-	Эдийн засгийн өсөлтийг хангахуйц нэмүү өртөг шингэсэн уул уурхайн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх зорилгоор Даланжаргалан сумын нутаг дэвсгэрт "Олон ихт баян" ХХК-ийн төмрийн хүдэр боловсруулах үйлдвэр, Сайншанд суманд "Ричвилл гринлинг медиа" ХХК-ийн ган бөмбөлгийн үйлдвэр ашиглалтад орж, захиалгын дагуу бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэж эхэлсэн. Өргөн суманд "Таймон флоуртек" ХХК-ийн жонш баяжуулах үйлдвэр, Иххэт суманд "Төвшин" ХХК-ийн жонш баяжуулах үйлдвэрүүдийн барилгын ажил дууссан Улсын комисс хүлээн аваагүй үйлдвэрийн ажил эхлээгүй хүлээгдэж байна. Алтанширээ сумын нутаг дэвсгэрт баригдаж буй Газрын тос боловсруулах үйлдвэрийн иргэний барилга байгууламжийн бүтээн байгуулалтын ажил 97 хувийн гүйцэтгэлтэй, "Монголиан транс ложистик" ХХК-ийн "Алтанширээт" үйлдвэр технологийн паркийн барилгын ажил 45 хувийн гүйцэтгэлтэй, Айраг сумын нутаг дэвсгэрт "Алтраг ахас" ХХК-ийн манган боловсруулах үйлдвэрийн барилгын ажил 70 хувийн гүйцэтгэлтэй, Цагаан суваргын зэс молбидены үйлдвэрийн хөвүүлэн баяжуулах үйлдвэр, бутлуурын хэсэг, тээрмийн барилгын суурийн цутгалт, краказ угсралтын ажлууд 60 хувийн гүйцэтгэлтэй, Хөвсгөл сумын нутагт баригдаж буй "Гэрэлт говь" аж үйлдвэрийн угаах үйлдвэрийн барилга, коксийн үйлдвэрийн барилгын ажил 100 хувьтай, төмөр замын далан, гүүрэн байгууламжийн ажил 80 хувийн гүйцэтгэлтэйгээр ажлаа үргэлжлүүлж байгаа бөгөөд барилгын ажилд шаардагдах түгээмэл тархацтай ашигт малтмалыг гэрээгээр ашиглуулах, ус ашиглуулах, хог хаягдлын гэрээ, байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний хэрэгжилт гэх мэт нийт 10 удаагийн дэмжлэгийг төрийн байгууллагуудын зүгээс үзүүлсэн. "Алтанширээт" үйлдвэрлэл, технологийн парк байгуулахад шаардагдах 674.44 га талбайг аймгийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын 2023 оны 11/12 дугаар тогтоолоор орон нутгийн тусгай хэрэгцээнд авч үйл ажиллагааг явуулахад дэмжлэг үзүүлсэн.	90%
58	4.3.4. Зарим сумдын дулааны болон	2021 - 2025	-	-	-	-	-	-	Хөвсгөл сумын эрчим хүчний шугам сүлжээний гадна цахилгаан хангамжийн ажлын зураг төсвийг “Электро” ХХК гүйцэтгүүлсэн. Уг зураг	100%

		цахилгааны эх үүсвэр, шугам сүлжээний хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх судалгааны ажлыг хийж, үе шаттайгаар хэрэгжүүлэн сумдын хөгжлийг дэмжинэ.							төсвийн дагуу цахилгаан дамжуулах агаарын шугам, дэд станц барих ажлыг “Смарт Крафт” компани гүйцэтгэж ашиглалтад оруулсан. Хөвсгөл суманд халаалтын зуух, нэгдсэн инженерийн шугам сүлжээ барих ажлыг орон нутгийн хөгжлийн сангийн 3,9 тэрбум төгрөгийн санхүүжилтээр “Б софт” ХХК гүйцэтгэж ашиглалтад оруулсан ба цэвэр усны шугамд 15, бохир усны шугамд 15, дулааны шугамд 18 айл өрх, албан байгууллага холбогдож, үйл ажиллагааг “Чандмань-Илч” ОНӨХК хариуцан ажиллаж байна. Улаанбадрах сумын төвд 4 салаа, нийт 880 метр урттай нэгдсэн дулаан, цэвэр, бохир усны төв магстрал шугам татах ажлыг орон нутгийн төсвийн 816,5 сая төгрөгийн хөрөнгөөр “Түрүү гарав” ХХК гүйцэтгэж, ажил 70 орчим хувьтай үргэлжилж байна. Нэгдсэн дулаан, цэвэр, бохир усны шугам сүлжээний ажил бүрэн ашиглалтад орсноор тус сумын амины орон сууцтай айл өрх, албан байгууллагууд 100 хувь төвлөрсөн инженерийн шугам сүлжээнд холбогдож тав тухтай орчинд ажиллаж амьдрах нөхцөл бүрдэнэ. Төвлөрсөн инженерийн шугам сүлжээнд 2023 онд 12 сумын 340 өрх холбогдсон нь өмнөх оноос 91-ээр, 2020 онтой харьцуулахад 194 өрхөөр тус тус өссөн.	
59		4.3.5. Эрчим хүчний салбарт хэмнэлтийн бодлогыг хэрэгжүүлж, үргүй зардлыг багасгана.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Айраг салбарын сүлжээний усны насос шинэчилж, давтамж хувиргуур суурилуулсан. Сайншанд сумын усны насос, нэмэлт усны насос шинэчилсэн. Дулааны эх үүсвэр 2-ын цахилгаан тоноглол бүрд давтамж хувиргуур суурилуулсан, усны алдагдлыг бууруулсан. Эрчим хүчний зохицуулах хорооны 2020 оны 481 дүгээр тогтоолын хүрээнд 2020 оны 12 дугаар сарын 01-ний өдрөөс 2021 оны 04 дүгээр сарын 01-ний өдөр хүртэлх хугацаанд аймгийн хэмжээнд 2302 өрхийн 1,3сая10кВт.ц ашиглалтад 103,7 сая төгрөгийн хөнгөлөлт үзүүлж, агаарын бохирдлыг бууруулахад чиглэсэн цахилгаан халаалтыг ашиглахад дэмжлэг үзүүлсэн. Засгийн газрын 2020 оны 221-р тогтоолын хэрэгжилтээр аймгийн хэмжээнд 9554 аж ахуйн нэгж байгууллага, 113932 өрх, нийт 123,486 хэрэглэгчдийг 4,5 тэрбум төгрөгийн хөнгөлөлтөд хамруулсан. Дэлхийн банкны 6.3 тэрбум төгрөгийн санхүүжилтээр Эрчим хүчний төсөл-2 хэрэгжиж Сайншанд, Замын-Үүд сумын цахилгаан дамжуулах дэд өртөөний өргөтгөл, эрчим хүч хэмнэх ухаалаг тоолуурын системийг бий болгох 10 кВ-ын ЦДАШ-ын ажлын гүйцэтгэл 21.4%-тай; 0,4 кВ-ын ЦДАШ-ын ажлын гүйцэтгэл 49.5%-тай; Ухаалаг тоолууржуулалт 11%-тай 0.4 кВ-ын кабель шугам 50%-тай; 10кВ-ын кабель шугам 50%-тай байна. Цахилгаан дамжуулах агаарын шугамын хүчдэлийг хэмжээг 0,4кВт-аас 10кВт болгож нэмэгдүүлэх, нэмж дэд станц барьснаар цахилгаан эрчим хүч хэрэглэгчдийн тасралтгүй, найдвартай эх үүсвэрийг бүрдүүлсэн.	90%
60	4.4. Банк, санхүүгийн найдвартай байдлыг сайжруулна.	4.4.1. Банкны үйлчилгээг цахимжуулах ажлыг эрчимжүүлэх замаар иргэдийн хуримтлал үүсгэхэд анхаарч бэлэн бус төлбөр тооцоог дэмжинэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Аймгийн хэмжээнд нийт хадгаламжийн үлдэгдэл 202.1 тэрбум төгрөг болж 2022 онтой харьцуулахад 41.0 тэрбум төгрөгөөр, харилцах дансны үлдэгдэл 108.7 тэрбум болж 32.7 тэрбум төгрөгөөр тус тус өссөн. Хадгаламж эзэмшигчийн тоо 73.7 мянга болж өмнөх оноос 2.8 мянгаар, харилцах данс эзэмшигч 177.6 мянга болж 12.9 мянгаар нэмэгдсэн байна. “Нээлттэй Дорноговь” зорилтот жилийн хүрээнд иргэд, олон нийтэд банкны бүтээгдэхүүн үйлчилгээ болон иргэдийн санхүүгийн боловсролыг дээшлүүлэх чиглэлээр мэдээ, мэдээллийг түгээж ажилласан. Орон нутгийн DTV телевиз, “Өнөөдрийн Дорноговь” сонинтой хамтран арилжааны 6 банк болон Насан туршийн боловсролын төвөөс “Дэлхийн	100%

									мөнгөний 7 хоног” аяныг зохион байгуулж 866 хүүхэд, 50 иргэнд хуримтлалын ач холбогдлын талаарх мэдээллийг хүргэсэн. Мөн банкны ажилчдын дунд "ТИК ТОК" уралдаан зарлаж цахимаар 20174 иргэнд мэдээлэл хүргэсэн.	
61		4.4.2. Иргэдийн мэдлэг, хандлагыг дээшлүүлэн санхүүгийн эрсдэл, дарамтад өртөхөөс сэргийлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Иргэдэд санхүүгийн боловсрол олгох, мэдлэгийг сайжруулах зорилгоор аймаг дахь ДТВ орон нутгийн телевиз, Өнөөдрийн Дорноговь сонинтой хамтран ажиллаж, мэдээллийг тухай бүр иргэдэд хүргэж байна. Иргэдэд мэдээлэл хүргэх үйл ажиллагаанд аймаг дахь арилжааны 6 банк болон Насан туршийн боловсролын төвүүд хамтран “Дэлхийн мөнгөний 7 хоног” аяныг зохион байгуулан нийт 1,866 хүүхэд, 50 иргэнд хуримтлалын ач холбогдлын талаарх мэдээллийг хүргэсэн. Мөн банкны ажилчдын дунд “ТИК ТОК” уралдаан зарлаж цахимаар 20,174 иргэнд мэдээлэл хүргэсэн. Цахим залилангаас урьдчилан сэргийлэх сэрэмжлүүлэг масс мессежийг давхардсан тоогоор 4 үүрэн телефоны 24,916 хэрэглэгчдэд хүргүүлсэн.	90%
62		4.4.3. Иргэдийн санхүүгийн сахилга батыг дээшлүүлэхэд анхаарч, хугацаа хэтэрсэн зээлийг бууруулж, зээлжих чадварыг нэмэгдүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Банкуудын зээлийн багц 306.8 тэрбум төгрөг, чанаргүй зээл 18.1 тэрбум буюу нийт багцын 5.9 хувийг эзэлж байсан бол энэ онд зээлийн багц 397.7 тэрбумд хүрч 90.9 тэрбум төгрөгөөр өссөн, хугацаа хэтэрсэн зээл 4.4 тэрбум буюу зээлийн багцын 1.1 хувь болж өөрчлөгдсөн нь өмнөх оноос 1.2 функтээр буурсан байна. Замын-Үүд сум дахь хилийн боомтын үйл ажиллагаа сэргэж байгаа нь банкны хугацаа хэтрэлт 3.6-1.9 тэрбум төгрөг болж багцад эзлэх хугацаа хэтрэлт 3.6-2.1% хүрч буурсан эерэг нөлөө үзүүлсэн.	90%
63		4.5.1. Албан журмын даатгалын холбоо, даатгал, хөрөнгийн үнэлгээний компаниудын хохирол барагдуулах ажиллагааны уялдаа холбоог сайжруулна.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Аймгийн худалдан авах ажиллагааны 2022 оны төлөвлөгөөнд тусгагдсан 73 төсөл арга хэмжээг 100 хувь, 2023 оны төлөвлөгөөнд тусгагдсан 84 төсөл арга хэмжээг 100 хувь төрийн худалдан авах ажиллагааны цахим систем tender.gov.mn сайтын дэлгэрэнгүй төлөвлөгөө цэсэд байршуулан Сангийн яамаар батлуулсан. Тендер шалгаруулах урилгыг tender.gov.mn болон “Зууны мэдээ” өдөр тутмын сонинд байршуулж олон нийтэд нээлттэй зарласан.	90%
64	4.5. Даатгалын хариуцлагын тогтолцоог сайжруулан, хамрах хүрээг нэмэгдүүлнэ.	4.5.2. Даатгалын байгууллагын нөхөн төлбөр олголтыг сайжруулна.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Аймаг дахь даатгалын компаниуд 300.0-500.0 мянган төгрөгийн жолоочийн хариуцлагын даатгалын нөхөн төлбөрийг орон нутагтаа шийдвэрлэн шуурхай олгож байгаа бөгөөд дээрх мөнгөн дүнгээс давсан хохирлыг Цагдаагийн газрын зам тээврийн осол аваар гаргасан тухай тодорхойлолтын хамт төв салбаруудад илгээн 24 цагийн дотор шийдвэрлэж байна. 2023 онд 67 даатгалын тохиолдолд 52,118.5 мянган төгрөгийн нөхөн төлбөр олгосон нь олговол зохих даатгалын нөхөн төлбөрийг 94 хувь байна. Энэ нь өмнөх онтой харьцуулахад 4,0 функтээр өссөн үзүүлэлт юм.	100%
65		4.5.3. Иргэдийг даатгалд хамруулах нөлөөллийн ажлыг дэмжинэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Аймагт үйл ажиллагаа эрхлэн явуулж байгаа даатгалын компаниуд нь тайлант хугацаанд нийт 7146 иргэн аж ахуйн нэгжтэй даатгалын гэрээ байгуулсан нь 2020 онтой харьцуулахад 2552 иргэн аж ахуйн нэгжээр өссөн үзүүлэлттэй байна. 2023 онд даатгалын хугацаа дуусаагүй 15100 гэрээ байна. Жолоочийн хариуцлагын даатгалын хамрагдалтыг	100%

									нэмэгдүүлэх ажлын хүрээнд "Өнөөгийн Ялалт" сонинд 4 удаа, аймаг дахь ДТВ, DSB телевизүүдэд 3 удаа нийтлэл, мэдээлэл нэвтрүүлэн, сургалт сурталчилгааны ажлыг зохион байгуулсан.	
66	4.6. Хөрш болон бүс нутгийн орнуудтай эдийн засгийн болон олон талт хамтын ажиллагааг өргөжүүлнэ.	4.6.1. Хөрш болон өндөр хөгжилтэй орнуудтай уламжлалт харилцаагаа үргэлжлүүлж, шинээр бусад улсуудын муж, хотуудтай хамтын ажиллагааг хөгжүүлнэ.	2021 - 2025	-	--	-	-	-	Бүгд Найрамдах Турк Улсын Сакарья хотын захирагч Дорноговь аймагт айлчилж аймаг, хотын хооронд боловсрол, эрүүл мэнд, спорт, аялал жуулчлал, түүх, соёл урлагийн салбарт хамтран ажиллах, мэргэжилтэн солилцоо, бизнес эрхлэгчдийн хамтын ажиллагааг хөгжүүлэхэд чиглэсэн төсөл, хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлэх зорилгоор ах дүү хотын харилцаа тогтоох, харилцан ашигтай хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх тухай, Оросын Холбооны Улсын Эрхүү мужтай худалдаа, эдийн засгийн хамтын ажиллагааг эхлүүлж, эрүүл мэнд, боловсрол, соёл урлагийн салбарт төдийгүй жижиг дунд үйлдвэрийг хөгжүүлэх зэрэг асуудлаар хамтран ажиллах тухай Санамж бичгүүдийг ГХЯ-ны Гэрээ, эрх зүйн газраас зөвшөөрөл авсны дагуу байгуулсан. Зарим сумдыг гадаад хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх зорилгоор БНХАУ-ын Сычуань мужийн Пенжоу хот, БНСолонгос улсын Кимхэ хотыг тус тус Сайншанд хоттой, Замын-Үүд сумыг Хөбэй мужийн Жанжякоу хоттой, Эрдэнэ сумыг ӨМӨЗО-ны Шилийнгол аймгийн Зүүн Сөнөд хошуутай тус тус эгч дүү хот болгож, хөдөө аж ахуй, аялал жуулчлал, худалдаа, эдийн засаг, боловсрол, соёлын салбарт хамтын ажиллагаагаа эхлүүлэх, хамтран хэрэгжүүлэгч талын ноу-хау, мэдлэг чадварыг нутагшуулахаар зорин ажиллаж байна. БНХАУ-аас Замын-Үүдэд суугаа Ерөнхий консулын газар хоорондын хамтын ажиллагааны хүрээнд 2021,2022,2023 онуудад тус консулын газрын 100 хувийн санхүүжилтээр Дорноговь аймаг дахь АШУИС-ын салбар сургуулийн эх баригчийн ангид суралцаж буй 30 оюутны сургалтын төлбөрийг чөлөөлсөн бөгөөд цаашид ч тэтгэлгийг жил бүр орон нутагт шаардлагатай мэргэжлээр сурч буй оюутнуудад олгох боломжийг бүрдүүлсэн. Мөн аймгийн иргэдийн оршин суух нөхцөлийг сайжруулах, ногоон байгууламжийг нэмэгдүүлэх, төрийн албан хаагчдын ажиллах нөхцөлийг сайжруулах зорилгоор эдгээр онуудад зорилгоор тус консулын газраас 90,000 юанийн буцалтгүй тусламжийг олгосон.	90%
67		4.6.2. Төрийн болон хувийн хэвшлийн байгууллагуудыг гадаад орнуудын ижил төстэй байгууллагуудтай холбож, үр ашигтай хамтын ажиллагааг хэрэгжүүлэхэд бодлогоор дэмжинэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Дорноговь аймаг, Япон Улсын Шизуока мужийн хооронд найрамдалт харилцааны нэг салбар болгож эхлүүлсэн ахлах ангийн сурагч харилцан солилцох үйл ажиллагааг үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлэх зорилгоор Санамж бичгийг шинэчлэн байгуулсан бөгөөд 2022, 2023 онуудад 55 сурагч, 6 багш тус хөтөлбөрт хамрагдсан. Сайншанд сумын Төв цэвэрлэх байгууламжийн үйл ажиллагааг хэвийн явуулах, инженер техникийн ажилчдыг чадавжуулах зорилгоор "Жайка" Олон Улсын байгууллагатай хамтран 3 жилийн хугацаатай төсөл хэрэгжүүлж танхимаар болон цахимаар 90 гаруй сургалт хийж, дадлагажуулах ажлыг зохион байгуулсан. "Оюу толгой" ХХК, "Байгаль, зэрлэг амьтдыг хамгаалах нийгэмлэг"-ийн Монгол дахь төлөөлөгчийн газрын санхүүжилтээр төмөр замын торыг хэсэгчлэн авч, нүүдлийн замыг чөлөөлөх төслийг хэрэгжүүлж, зэрлэг амьтдын шилжилт хөдөлгөөн хийх нөхцөлийг бүрдүүлэн Өргөн сумын нутагт 2 байршилд нийт 1,2 км торыг хэсэгчлэн авах ажлыг зохион байгуулсан. "Дэлхийн Зөн Монгол" ОУБ-ын гамшигт тэсвэртэй орон нутаг төслийн хүрээнд Гамшгийн эрсдэлийг олон нийтэд таниулах сургагч багшаар 57 хүн сургаж, 711 малчид, иргэдэд гамшгийн	90%

									талаарх мэдлэг ойлголтыг өгч , нийт 155 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтын ажил хийгдсэн. Монгол Улсын Засгийн газар, Азийн хөгжлийн банкны “Ургамал, малын эрүүл мэнд, хүнсний аюулгүй байдлыг хангах арга хэрэгслийг сайжруулах” МОН-33113 хамтарсан төслийн хүрээнд 1,2 тэрбум төгрөгийн санхүүжилттэй мал эмнэлгийн лабораторийн барилгын ажил хийгдэж дууссан бөгөөд ингэснээр аймгийн Мал эмнэлэг химийн лаборатори, гистологи эмгэг судлал, хор, халдварт өвчин судлал, хөгц мөөгөнцөр судлалын дөрвөн шинжилгээний тасагтай болж өргөжин, 200 дээжид нэгэн зэрэг шинжилгээг хийх боломжийг бүрдүүлсэн.	
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

5. ТАВ. ЗАСАГЛАЛ

68	5.1. Төрийн тогтвортой бодлого бүхий ухаалаг засаглалыг бэхжүүлж, олон нийтийн оролцоо, хяналтыг төлөвшүүлнэ.	5.1.1. Төрийн болон нутгийн захиргааны байгууллагын бодлого, үйл ажиллагааны тогтвортой байдлыг хангаж, үр дүнг дээшлүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	"Дорноговь аймгийг 2021-2025 онд хөгжүүлэх таван жилийн үндсэн чиглэл"-ийг аймгийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын 2020 оны 12 дугаар сарын 04-ний өдрийн 02/05 дугаар тогтоолоор батлан хэрэгжилтийг жил бүр тайлагнан ажиллаж байна. Уг дунд хугацааны бодлогын баримт бичгээр 114 заалт, арга хэмжээг тусган 2021 онд 88.9%, 2022 онд 89.4%-тай хэрэгжүүлэн ажилласан. "Хөгжлийн төлөө хамтдаа-2" Дорноговь аймгийн Засаг даргын үйл ажиллагааны /2020-2024/ хөтөлбөрийг аймгийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын 2020 оны 12 дугаар сарын 04-ний өдрийн 02/06 дугаар тогтоолоор батлуулсан. Нийт 279 зорилт арга хэмжээг хэрэгжүүлэхээр батлуулж уг хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх ажлын төлөвлөгөөг нарийвчлан боловсруулж аймгийн Засаг даргын захирамжаар батлан 2021 онд 89.1%, 2022 онд 92.2%-тай хэрэгжүүлэн ажилласан. Аймгийн хөгжлийн жилийн төлөвлөгөөг Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хуульд заасан хугацаа буюу жил бүрийн 10 дугаар сарын 01-ний дотор аймгийн ИТХ-д өргөн мэдүүлж, хэлэлцүүлэн батлуулж хэвшсэн. "Монгол Улсад тогтвортой хөгжлийн зорилттой уялдсан төсвийн төлөвлөлтөөр хөдөлмөр эрхлэлтийн шинэчлэлийг дэмжих нь" төсөлтэй хамтран үр дүнд суурилсан төлөвлөлт, төсөвлөлтийн арга зүйгээр анх удаа 2024 оны хөгжлийн төлөвлөгөөгөө боловсруулан аймгийн ИТХ-ын 2023 оны 14/01 дүгээр тогтоолоор батлуулсан. Монгол Улсын Засгийн газрын 2020 оны 206 дугаар тогтоолоор батлагдсан "Бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилт болон захиргааны байгууллагын үйл ажиллагаанд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх нийтлэг журам"-ын дагуу улсын болон орон нутгийн бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилт, хууль тогтоомж, тогтоол шийдвэрийн хэрэгжилтийн тайланг журамд заасан хугацаанд тогтмол хүргүүлж хэвшсэн.	90%
69		5.1.2. Орон нутгийн бодлого шийдвэр гаргахад иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлж, үйл ажиллагаанд тавих хяналтыг сайжруулна.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Швейцарын хөгжлийн агентлаг, Нийгмийн эгэх хариуцлагын Дэлхийн түншлэлийн санхүүжилтээр Дэлхийн банкнаас Глоб Интернэшнл төвтэй орон нутагт хамтран хэрэгжүүлж байгаа MASAM II төслийн хүрээнд "Төсвийн хөрөнгө оруулалт" апп-ыг иргэдэд таниулах, тэдний саналыг авах талаар сумдын Засаг даргын Тамгын газрын дарга, холбогдох удирдлага, албан хаагчидтай зөвлөлдөж, санал солилцож Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалт аппликейшн (PIMIS)-ийг гар утсандаа татаж суулган, иргэдийн оролцоо цэсээр дамжуулан 2024 онд хэрэгжих улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтад саналаа өгөх талаар Дорноговь аймгийн Засаг даргын Тамгын газар, Dtv телевиз, Өнөөгийн Дорноговь сонин-оор дамжуулан нөлөөллийн ажлуудыг зохион байгуулж иргэдийн оролцоог хангаж ажилласан. Газрын багц хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл болон	90%

									хамт өргөн мэдүүлсэн хуулийн төсөлд иргэд, олон нийт, агентлаг, сумдаас санал авах, хэлэлцүүлэг зохион байгуулах ажлыг аймгийн Газрын харилцаа, барилга хот байгуулалтын газартай хамтран зохион байгуулж, саналыг нэгтгэн холбогдох газарт хүргүүлсэн. Төрийн болон орон нутгийн өмчийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг сумдын хууль зүйн мэргэжилтнүүдэд танилцуулж, төсөлд санал авах ажлыг аймгийн хэмжээнд зохион байгуулан саналыг хүргүүлсэн. Аймгийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын 2016 оны 03/03 тоот тогтоолоор батлагдсан аймгийн үл хөдлөх хөрөнгийн албан татварын хувь хэмжээг өөрчлөх санал асуулгыг цахимаар болон цаасар авах ажлыг аймгийн хэмжээнд зохион байгуулж ажиллаж байна. Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулах өөрчлөлтийн төслийн талаарх олон нийтийн хэлэлцүүлгийг аймгийн хэмжээнд зохион байгуулан нийт 3200 гаруй иргэдийг мэдээллээр хангаж, цаасан болон цахим хэлбэрээр хуулийн төсөлд санал авах ажлыг тус тус зохион байгуулсан. 2022 оны А/282 дугаар захирамжаар батлагдсан аймгийн хэмжээнд согтууруулах ундаа худалдах, түүгээр үйлчлэх цагийн хязгаарыг дахин шинэчлэн тогтоохоор иргэдээс санал авах ажлыг зохион байгуулсан. Үр дүнг Хууль зүй дотоод хэргийн яаманд хүргүүлсэн.	
70	5.2. Төрийн захиргааны байгууллагуудын бүтэц, зохион байгуулалт, чиг үүргийг оновчтой тодорхойлж, иргэдээ сонсдог, хувийн хэвшилтэйгээ хамтран ажиллах тогтолцоог төлөвшүүлнэ.	5.2.1. Төрийн захиргааны байгууллагуудын чиг үүргийг оновчтой тодорхойлж, ажил үүргийн давхардал, хийдлийг арилгах шинэчлэлийг хэрэгжүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Сайншанд, Замын-Үүд сумдын Засаг даргын Тамгын газар, Захирагчийн ажлын алба, Хот тохижилтын байгууллагын үйл ажиллагаанд чиг үүргийн шинжилгээ хийх үүрэг хүргүүлж, чиг үүргийн шинжилгээг асуулга, ажлын байрны зураг авалтын аргаар хийж цаашид авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний санал боловсруулан ирүүлснийг үндэслэн, сумын Захирагчийн ажлын алба, Хот тохижилтын байгууллагыг нэгтгэх замаар чиг үүргийн давхардал, хийдлийг арилгах арга хэмжээ авч ажилласан. Аймгийн Засаг даргын Тамгын газрын бүтэц, орон тоог чиг үүргийн оновчтой хуваарилж зарчмаар шинэчилж аймгийн Засаг даргын 2023 оны А/68 дугаар захирамжаар бүтцийг шинэчлэн баталсан. Тайлант хугацаанд аймгийн Санхүүгийн хяналт, дотоод аудитын албаны бүтцийг аймгийн Засаг даргын 2023 оны А/305 дугаар захирамжаар шинэчлэн баталлаа. 7 байгууллагын 32 албан тушаалын тодорхойлолтыг батлуулахаар албан тушаал тус бүрийн чиг үүрэгт дүн шинжилгээ, харьцуулалтыг хийж, Төрийн албаны салбар зөвлөлийн хурлаар хэлэлцүүлэн МУ-ын ТА3-өөс зөвшөөрөл авахаар салбар зөвлөлийн 2023 оны 80 тоот албан бичгээр хүргүүлсэн.	70%
71	хэвшилтэйгээ хамтран ажиллах тогтолцоог төлөвшүүлнэ.	5.2.2. Төрийн үйлчилгээг түргэн шуурхай, хүртээмжтэй хүргэж, төр, иргэний хамтын ажиллагааны оновчтой арга хэрэгсэлийг нэвтрүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Аймгийн нутгийн захиргааны байгууллага, албан тушаалтан нийт 4644 өргөдөл, гомдол, санал, хүсэлт хүлээн авснаас 4279 буюу 88,3 хувийг хуулийн хугацаанд шийдвэрлэж, хариуг өгсөн байна. Эдгээрээс аймгийн Засаг дарга, түүний Тамгын газарт хандан нийт 471 өргөдөл ирснээс 79.4 хувийг хугацаанд нь шийдвэрлэсэн байна. Сумдын Засаг дарга түүний Тамгын газрууд нийт 2962 өргөдөл, гомдол хүлээн авч эдгээрийн 94.5 хувийг хуулийн хугацаанд шийдвэрлэсэн байна. Агентлаг, байгууллагууд нийт 1211 өргөдөл санал хүлээн авч 91,2 хувийг хуулийн хугацаанд шийдвэрлэж хариуг зохих журмаар өгсөн байна. Цахимаар дамжуулан төрийн үйлчилгээг нэг дороос авах боломжийг бүрдүүлэх, хүнд суртлыг арилгах ажлын хүрээнд орон нутгийн төсвийн 122,4 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар төрийн үйлчилгээний нэгдсэн “ХурДан” төвийг байгуулж шаардлагатай тоног төхөөрөмж, тохижилтын ажлыг хийж	90%

									гүйцэтгэн үйл ажиллагааг эхлүүлснээр нийт 1800 төрлийн үйлчилгээг цахимаар авах нөхцөлийг бүрдүүлж 2 салбартайгаар ажиллаж эхэлсэн байна. Тус төвөөр дамжуулан нийт 11822 иргэн, хуулийн этгээдэд иргэний үнэмлэх, нийгмийн даатгал, жолооны үнэмлэх, үл хөдлөх хөрөнгийн лавлагаа болон согтууруулах ундааны зөвшөөрөл, галын аюулгүй байдлын дүгнэлт зэрэг 107 төрлийн үйлчилгээ үзүүлж, төрийн үйлчилгээний лавлах 70521111 дугаарын "Call center" үйлчилгээгээр дамжуулан төрийн болон төрийн өмчит 18 байгууллагын 45 төрийн үйлчилгээний талаарх мэдээлэл авах нөхцөлийг бүрдүүлж нийт 1143 дуудлагад хариу өгч ажилласан байна. Мөн аймгийн талаарх мэдээ мэдээлэл, аймгийн онцлог, бүтээн байгуулалт, амьдрах таатай орчин, аялал жуулчлал, бизнес эрхлэх боломж, газар зохион байгуулалт, ажлын байрны зар мэдээг авах боломжийг бүрдүүлсэн гар утасны "Нээлттэй Дорноговь" аппликейшныг бүтээж 2000 гаруй хүн татаж ашигласан зэрэг болно.	
72	5.3. Мэдээллийн аюулгүй байдлыг хангасан, үр дүнтэй цахим засаглалын бодлогыг хэрэгжүүлж, төрийн үйлчилгээний цахим хэрэглээг нэмэгдүүлнэ.	5.3.1. Төрийн байгууллага хоорондын болон төр, хувийн хэвшлийн байгууллагуудын мэдээллийн солилцоог сайжруулж, төрийн үйлчилгээний цахим хэрэглээг нэмэгдүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Цахимаар дамжуулан төрийн үйлчилгээг хүргэхээр аймгийн 15 төрийн байгууллагын 73 үйлчилгээг төрийн цахим үйлчилгээний нэгдсэн (e-mongolia.mn) системд нэвтрүүлэн нийт 1800 үйлчилгээг аймгийн төрийн үйлчилгээний нэгдсэн "ХурДан" төвөөс авах боломжийг бүрдүүлсэн. Цахим хөгжил харилцаа холбооны яамны харьяа төрийн цахим үйлчилгээний газар байгуулагдаж орон нутагт төрийн цахим үйлчилгээний нэгдсэн "ХурДан" төвийг байгуулах чиглэлийн дагуу аймгийн үйлчилгээний нэгдсэн төвийг өгөгдсөн "ХурДан" брэндбүүкийн дагуу байгуулж ажилласан. Тус төв нь 5 оператор байрлах боломжтойгоор байршуулсан бөгөөд улсын бүртгэлийн хэлтэс, мэдээлэл холбооны газарт салбарлан нээж үйл ажиллагаагаа явуулж байна. "ХурДан" төвөөр дамжуулан иргэд, төрийн албан хаагчдын цахим ур чадварыг дээшлүүлэх, Төрийн цахим үйлчилгээг сурталчлан таниулах арга хэмжээ сургалтыг нийт 25 байгууллагын 992 иргэнд зохион байгуулж ажилласан байна.	90%
73	хангасан, үр дүнтэй цахим засаглалын бодлогыг хэрэгжүүлж, төрийн үйлчилгээний цахим хэрэглээг нэмэгдүүлнэ.	5.3.2. Төрийн байгууллагын мэдээллийн ил тод байдлыг нэмэгдүүлж, иргэд, олон нийтийн саналыг цахимаар авах, хянах нөхцөлийг бүрдүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангаж нээлттэй мэдээллүүдийг нэг дороос нөхцөлийг бүрдүүлж dornogovi.gov.mn аймгийн цахим хуудсанд нээлттэй байхаар заасан 5 төрлийн 98 заалтын мэдээллийг байршуулж ажилласан. Аймгийн талаарх мэдээ мэдээлэл, аймгийн онцлог, бүтээн байгуулалт, амьдрах таатай орчин, аялал жуулчлал, бизнес эрхлэх боломж, газар зохион байгуулалт, ажлын байрны зар мэдээг авах боломжийг бүрдүүлсэн гар утасны "Нээлттэй Дорноговь" аппликейшныг бүтээж 2000 гаруй хүн татаж ашигласан байна. Цаашид хөгжүүлэлт хийж төлбөр тооцоо, аймгийн төрийн цахим үйлчилгээ авах, аялал жуулчлалын чиглэлийн мэдээллийг авах, санал хүсэлт, санал асуулга гэх мэт нэг дороос аймгийн талаарх үйлчилгээ, мэдээллийг авах боломжийг бүрдүүлэхээр "Цахим Дорноговь" хөтөлбөрт тусган хэрэгжүүлэхээр төлөвлөн ажиллаж байна. Мөн төрийн үйлчилгээний лавлах "Call center" үйлчилгээгээр дамжуулан төрийн болон төрийн өмчит 18 байгууллагын 45 төрийн үйлчилгээний талаарх мэдээлэл авах нөхцөлийг бүрдүүлж нийт 1143 дуудлагад хариу өгч ажилласан. Төрийн өмчит 62 байгууллагыг албаны цахим хуудастай болгосон нь өмнөх оноос 4 байгууллагаар нэмэгдсэн бөгөөд аймгийн хэмжээнд 72 хувьтай байна. Төрийн болон төрийн өмчит 46 байгууллага 2020 онд албан цахим хаяг	90%

									ажиллуулж байсан нь аймгийн хэмжээнд 54 хувьтай байсан. 2023 онд 62 байгууллага албан цахим хаягтай болсон нь өмнөх оноос 4 байгууллага буюу 3 хувиар нэмэгдсэн байна.	
74	5.4. Чадахуйн зарчимд суурилсан, мэргэшсэн, тогтвортой, ёс зүйтэй төрийн албыг бэхжүүлж, төрийн үйлчилгээний хүртээмж, үр нөлөөг дээшлүүлнэ.	5.4.1. Төрийн байгууллагын хүний нөөцийн бүрдүүлэлтэд хяналт-шинжилгээ хийж, чадахуйн зарчимд тулгуурласан мэргэшсэн тогтвортой төрийн албыг бэхжүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Аймгийн хэмжээнд шаардлагатай байгаа мэргэжлээр оюутан элсүүлж, сургалтын төлбөр, хөнгөлөлтийн талаар их, дээд сургуулиудтай гэрээ байгуулан ханган ажиглалаа. СУИС-д дуу хөгжмийн багш мэргэжлээр суралцаж байгаа 9 оюутны сургалтын төлбөрийг төлж суралцах боломжоор ханган орон нутагт дутагдалтай байгаа боловсон хүчин бэлтгэхэд дэмжлэг үзүүлэн ажиллалаа. Дээрх оюутнуудаас 1 суралцагч төгсөн ирж Сайншандын ЕБС-д дуу хөгжмийн багшаар ажиллаж байна. Аймгийн Засаг даргын 2023 оны А/280 дугаар захирамжаар "Саран Хөхөө" театрын 1 хөгжимчин, 2 бүжигчнийг мэргэжил дээшлүүлэн суралцах боломжоор хангаж сургалтын төлбөрт 7,0 сая төгрөгийг зарцуулсан. АШУУИС-ийн Дорноговь аймаг дахь салбар сургуульд энэ хичээлийн жилд шинээр элсэн орсон эх баригчийн ангийн 11, их эмчийн ангийн 3, эм найруулагчийн 16 нийт 30 оюутныг төгсөөд орон нутагтаа тогтвор суурьшилтай ажиллах гэрээ байгуулан сургалтын төлбөр болох 23,0 сая төгрөгийг орон нутгийн хөгжлийн сангаас олгосноор эрүүл мэндийн салбарт орон нутагт нэн шаардлагатай байгаа мэргэжлээр хүний нөөц бэлтгэхэд дэмжлэг үзүүллээ. Малын их эмчээр суралцаж байгаа оюутны судалгааг авч, Мал эмнэлгийн Их сургуулийн оюутнуудтай уулзалт хэлэлцүүлгийг зохион байгуулан давхардсан тоогоор 90 оюутныг хамруулснаар 11 ажлын байрыг нөхсөн. Сумдын Засаг даргын Тамгын газраас шүдний эмч, мэдээллийн технологи, малын эмч, сувилагч зэрэг мэргэжлээр суралцаж байгаа орон нутгийн харьяалалтай 69 оюутны сургалтын төлбөрт орон нутгийн төсвийн болон хандив, тусламжийн эх үүсвэрээс санхүүжүүлэн дэмжлэг үзүүлж орон нутагтаа ажиллуулах гэрээ байгуулсан. Аймгийн хэмжээнд нийт 243 оюутныг төрийн байгууллагад дутагдалтай байгаа мэргэжлээр суралцах нөхцөл бололцоог хангаж, гэрээ байгуулан, төлбөрийг төлж, хөнгөлөлт үзүүлэн нийт 378.8 сая төгрөгийг зарцуулсан.	90%
75		5.4.2. Төрийн албан хаагчдын сургалт, нийгмийн баталгааг сайжруулан, тогтвор суурьшилтай ажиллах нөхцөлийг бүрдүүлж, мэргэшүүлж, чадавхжуулах тогтолцоог хөгжүүлэн хүний нөөцийн чадамжийг нэмэгдүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Дэлгэрэх, Эрдэнэ сумдууд "Нэг цэгийн үйлчилгээний төв"-ийг тохижуулж ширээ, сандлыг бүрэн шинэчилж тохижуулсан. Эрдэнэ, Замын-Үүд сумдууд ажилтан, албан хаагчдын ажлын байрыг орчин үеийн оффисын стандартын жишигт нийцүүлэн тохижуулах ажлын хүрээнд "Хүүхдийн өрөө"-г бүрэн тохижуулсан. Сайхандулаан сумын ЗДТГ-н барилгын гадаад дотоод их засварыг ОНТ-ийн 365,8 сая төгрөгийн хөрөнгөөр хийж ашиглалтад оруулсан. Орон нутгийн төсвийн 659,8 сая төгрөгөөр Алтанширээ, Дэлгэрэх, Иххэт, Эрдэнэ, Хөвсгөл сумдын Засаг даргын Тамгын газарт "BAIC BJ40" маркын суудлын автомашин, аймгийн Цагдаагийн газарт "Land cruiser-J200", "BAIC BJ40" маркын автомашин өгсөн. Төрийн 41 байгууллага албан хаагчийг сургах болон ажиллах нөхцөл, нийгмийн баталгааг хангах хөтөлбөрийг боловсруулан хэрэгжүүлж хөтөлбөрийн хүрээнд 365 албан хаагчийг мэргэжил дээшлүүлэх, мэргэшүүлэх сургалтад хамруулан чадавхжуулж, 313 албан хаагчдад 168,7 сая төгрөгийн буцалтгүй тусламжийг үзүүлсэн. Орон нутгийн төсвийн 596,4 сая төгрөгөөр 14 сум, агентлаг, төрийн байгууллагуудад ажлын байрны орчин нөхцөлийг сайжруулах, ажил үүргээ гүйцэтгэхэд	90%



									шаардлагатай тавилга, техник хэрэгслээр хангах, стандартын шаардлага хангасан өрөө тасалгааны хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, эрүүл аюулгүй орчинд ажиллах орчин нөхцөлийг бүрдүүлэх ажлыг үе шаттай хэрэгжүүлсэн. “Сумдад ажиллаж байгаа төрийн жинхэнэ албан хаагчдад таван жил ажилласны мөнгөн урамшуулал олгох журам”-ыг аймгийн Засаг даргын 2023 оны А/347 дугаар захирамжаар баталсан.Энэхүү журмын болзол шаардлага хангасан нийт 106 албан хаагчид 583,0 сая төгрөгийг аймгийн Засаг даргын 2023 оны Б/19 дүгээр захирамжаар олгосон. "Дорноговь аймгийн төрийн захиргааны албан хаагчдын ажиллах нөхцөлийг сайжруулах, нийгмийн баталгааг хангах" зорилтот хөтөлбөрийг 89,5 хувийн гүйцэтгэлтэй хэрэгжүүлсэн. Аймгийн Засаг даргын Тамгын газрын нийт 61 албан хаагчид 2023 оны жилийн эцсийн үр дүнгийн урамшуулал 150.3 сая төгрөгийг олгосон.	
76		5.4.3. Төрийн албанд ёс зүй, сахилга хариуцлагыг сайжруулж, төрийн үйлчилгээнд иргэд, олон нийт хяналт тавих нөхцөлийг бүрдүүлж, төрийн үйлчилгээний чанарыг ахиулж шинэ соёл төлөвшүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Айраг, Даланжаргалан, Улаанбадрах сум Төрийн албан хаагчийн ёс зүй, харилцаа хандлагыг дээшлүүлэх, гүйцэтгэлийн төлөвлөгөө боловсруулах талаар сургалтыг зохион байгуулсан. Тус сургалтад 405 алба хаагчийг хамруулсан. Мөн Айраг, Мандах сум төрийн албан хаагчийн дунд тэмцээн уралдаан, өдөрлөгийг зохион байгуулж, 200 гаруй албан хаагчийг хамруулсан. Даланжаргалан, Айраг, Улаанбадрах сум нийт төрийн албан хаагчийг багт хуваан, сарын турш цогцолбор тэмцээнүүд зохион байгуулж ажилласан нь төрийн албан хаагчийн чөлөөт цагийг зөв боловсон өнгөрүүлэх, багаар ажиллах, удирдан зохион байгуулах чадамжийг дээшлүүлэхэд эерэг нөлөө үзүүлсэн. Боловсрол шинжлэх ухааны Сайдын 2022 оны 12 дугаар сарын 20-ны өдрийн А/545 тушаалаар баталсан “Сургуулийн өмнөх болон ерөнхий боловсролын сургалтын байгууллагын багш, ажилтны мэргэжлийн ёсзүйн дүрэм”-ийг үндэслэн “Ёс зүйн зөвлөл”-д ЕБС-д 5-7 хүний бүрэлдэхүүнтэйгээр 117 хүн ажиллаж байна. Сургуулийн ёс зүйн хорооны гишүүд болон сургуулийн удирдлагууд “Төрийн албан хаагчийн ёс зүй”, “Багшийн ёс зүй”, “Хүмүүжлийн эерэг арга”, “Төрийн албан хаагчийн ёс зүй, сахилга хариуцлага” “Шинэчилсэн Хөдөлмөрийн хууль”, “Боловсролын ерөнхий хууль” зэрэг сэдвээр сургалт зохион байгуулж, ЕБС-1005 багш, ажилтныг хамруулан сургуулийн үйл ажиллагаанд хяналт тавин цаашид анхааран ажиллах чиглэлийг өгч АЗДТГ-ын НБХ, МХГ, Прокурорын газар, БШУГ-аас сургуулийн удирдлагуудад “Төрийн албан хаагчийн ёс зүй” –н цахим уулзалт хийн захирал, менежер, нийгмийн ажилтан 85 хүнийг хамруулсан. БШУГ-ын веб хуудсанд хандаж боловсролын салбарын мэдээ мэдээлэл авах боломжийг бүрдүүлж QR код бүхий нэрийн хуудас бэлтгэн 1000 гаруй хэвлэж иргэдэд хүргэсэн. Мөн боловсролын салбарт үйл ажиллагаа явуулж буй 22 сургууль, 36 цэцэрлэг, 8 сургалтын төвийн үйл ажиллагаа болон ажлын байрны мэдээ мэдээллийг QR код ашиглан авах танилцуулга бэлтгэн байршуулсан бөгөөд тухайн танилцуулгуудаар брошур бэлтгэн 1160 ширхгийг хэвлэн иргэдэд түгээсэн.	90%
77	5.5. Хүний эрхийг хамгаалах чиглэлд иргэн, төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийг	5.5.1. Бүх нийтийн оролцоог хангасан, үр нөлөөтэй, хариуцлагатай, чадварлаг бүтцийг	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Аймгийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын 14-р ээлжит хуралдаанаар Сайншанд, Замын-Үүд сумдад камерын хяналт, удирдлагын нэгдсэн системийг 101 байршилд 278 камер шинээр нэвтрүүлэхээр болсон. Мөн олон нийтийн болон эргүүлийн цагдааг энгэрийн камераар хангахаар шийдвэрлэсэн. Цагдаагийн газарт ашиглагдаж байгаа 86 теле хяналтын	70%

	бэхжүүлж, оролцоог хангана.	бүх шатанд бий болгож, иргэдийг аюулгүй, амар тайван амьдрах нөхцөлөөр хангана.							камерын хэвийн ажиллах засвар үйлчилгээнд зориулж Сайншанд сумын хөрөнгөөс 135,0 сая төгрөгийг шийдвэрлэсэн. Мөн цаг үеийн нөхцөл байдлаас хамаарч төсвийн зохицуулалтаар батлагдсан төсөл арга хэмжээнүүдэд зарим байршилд камер, гэрэлтүүлэг нэмэгдүүлэх ажилд 193,3 сая төгрөгийн дэмжлэг үзүүлэн ажилласан. Замын-Үүд суманд гэмт хэрэг зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор тусгай зориулалтын 5 хяналтын камер болон тоног төхөөрөмж суурилуулж сум дундын цагдаагийн хэлтсийн хяналтын төвийг байгуулах ажлыг орон нутгийн хөгжлийн сангийн 88,7 сая төгрөгийн төсөвт өртгөөр "Сонголт нар" ХХК хийж гүйцэтгэсэн. Говийн догшин ноён Хутагт Данзанравжаагийн мэлмий гийсний 220 жилийн ойг угтан Ханбаянзүрх хайрханы гэрэлтүүлэг зам талбайг өргөтгөж, засварлах, Шамбалын орон, Ханбаянзүрх хайрхан орчимд нийтийн бие засах газрууд, Хамарын хийдийн Шамбалын орныг 108 агуйтай холбосон автозам, зогсоол хийх ажил, Сайншанд-Хамарын хийд чиглэлийн автозамын засвар шинэчлэл зэрэг ажлуудыг хийж орон нутгийн төсвөөс 2 тэрбум төгрөгийг зарцуулсан.	
78	5.6. Төрийн үйл ажиллагааны ил тод, нээлттэй байдлыг нэмэгдүүлэх замаар шударга ёсыг бэхжүүлнэ.	5.6.1. Шударга, хариуцлагатай нийтийн албыг байгууллага, албан тушаалтныг авлигын эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг үе шаттайгаар зохион байгуулж, ил тод, нээлттэй байдлыг хангана.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Шударга, хариуцлагатай нийтийн албыг бэхжүүлэх, төрийн байгууллага, албан тушаалтныг авлигын эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг оновчтой тодорхойлох ажлын хүрээнд сум тус бүрд сургалт мэдээлэл хүргэж ажилласан. "Ашиг сонирхлын зөрчлийн төрөл", "Хувийн ашиг сонирхлын урьдчилсан мэдүүлэг", "Ашигт сонирхлын зөрчил үүссэн эсэхийг илэрхийлсэн мэдэгдэл, тайлбар", "хувийн ашиг сонирхлын болон хөрөнгө орлогын мэдүүлэг гаргахад анхаарах асуудал" "Шударга ёс шуурхай үйлчилгээнээс эхэлнэ" зэрэг сургалтад сумдын ХАСХОМ мэдүүлэх албан хаагчдыг хамруулсан. Энэ онд хувийн ашиг сонирхол, хөрөнгө орлогын мэдүүлгийг 378 алба хаагч хуулийн хугацаанд мэдүүлж 88 алба хаагч нь урьдчилсан мэдүүлгийг мэдүүлсэн. Төсөв, санхүүгийн ил тод байдлын хүрээнд төсвийн орлого, батлагдсан төсвийн зарцуулалтыг шилэн дансанд байршуулсан. Ерөнхий боловсролын 22 сургууль авлигын эсрэг хууль тогтоомжийг сурталчлах, иргэд олон нийтийг соён гэгээрүүлэх, авлигын хор уршгийн талаар таниулах, төрийн албан хаагчийн хууль, эрх зүйн мэдлэгийг дээшлүүлэх ёс зүй, сахилга хариуцлагыг нэмэгдүүлэх, албан үүргээ гүйцэтгэхтэй холбогдуулан авлига, ашиг сонирхлын зөрчилд өртөхөөс урьдчилан сэргийлэх зорилго бүхий соён гэгээрүүлэх нөлөөллийн арга арга хэмжээг давхардсан тоогоор 43 удаагийн сургалт үйл ажиллагаанд 2197 хүнийг хамруулсан. "АВЛИГАГҮЙ НИЙГМИЙН ТӨЛӨӨ ХАМТДАА" аймгийн дэвжээ тэмцээнд боловсролын салбарын баг тэргүүлсэн. "Авилга" сэдэвт Удирдлагын академийн цахим сургалтад сургууль цэцэрлэгийн захирал, эрхлэгч, сургалтын менежер нийт 109 хүн хамрагдаж сертификатад авсан.	90%
79		5.6.2. Бодлого боловсруулах, хэрэгжүүлэх, хяналт тавих үйл явцад хувийн хэвшил, иргэний нийгмийн оролцоог нэмэгдүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Бодлого боловсруулах, хэрэгжүүлэх, хяналт тавих үйл явцад хувийн хэвшил, иргэний нийгмийн оролцоог нэмэгдүүлэх зорилгоор Нэгдсэн Үндэсний Байгууллагын хөгжлийн хөтөлбөртэй хамтран "Үр дүнд суурилсан нэгдсэн удирдлага" сургалтыг хувийн хэвшлийн байгууллага болон иргэний нийгмийн байгууллага нийт 50 байгууллагын төлөөллийг оролцуулан "Үр дүнд суурилсан нэгдсэн удирдлагын ойлголт", "Дорноговь аймгийн орон нутгийн төлөвлөлт, төсөвлөлтийн шинэчлэл" сэдвээр зохион байгуулсан. Мөн "Аймгийн үл хөдлөх эд хөрөнгийн албан татварын хувь	70%

									хэмжээг өөрчлөх”, “Согтууруулах ундаа худалдах цагийн хязгаарыг шинэчлэн батлах”, “Согтууруулах ундаагаар үйлчлэх цагийн хязгаарыг шинэчлэн батлах” журмуудад иргэдээс цахимаар болон бичгээр санал авсан. Давхардсан тоогоор цахимаар 2800 гаруй иргэн саналаа ирүүлсэн байна. Улсын их хуралд өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслүүдэд сум тус бүрээр саналыг авч нэгтгэн Хууль зүй дотоод хэргийн яам руу цаг тухайд нь хүргэсэн.	
<b>6. ЗУРГАА. НОГООН ХӨГЖИЛ</b>										
80	6.1. Улс, орон нутгийн тусгай хамгаалалттай газар нутгийг өргөжүүлэн экосистем бүхий газар нутгийн эдийн засгийн үр өгөөжийг нэмэгдүүлнэ.	6.1.1. Аймгийн Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн стратеги төлөвлөгөөг хэрэгжүүлж, газар нутгийн хэмжээг 32 хувьд хүргэнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Сүүлийн жилүүдэд зам өргөжиж түгээмэл тархацтай ашигт малтмал олборлох зорилгоор ирүүлж буй ААНБ-ын хүсэлтүүд нь "Улс болон орон нутгийн тусгай хамгаалалттай газар нутагтай хил залгаа байгаа нь амьтан, ургамлын тархац нөөцөд сөрөг нөлөөлөл үзүүлэх магадлалтай" тул "Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн орчны бүсийн тухай хууль"-ийн дагуу аймаг сумдын тусгай хамгаалалттай газар нутагт орчны бүс байгуулж, тухайн газарт нутаглаж буй малчдад сургалт зохион байгуулах, гэрээ байгуулах, улсын тусгай хамгаалалт оруулах газрын санал уламжлах, орон нутгийн тусгай хамгаалалттай газар нутгийн сүлжээг өргөжүүлэх зорилгоор Засаг даргын 2023 оны А/665 дугаар тогтоолоор ажлын хэсгийг байгуулсан. Засгийн газрын 2020 оны 13 дугаар тогтоолоор улсын тусгай хамгаалалтад байх шаардлагатай 3 газар, орон нутгийн тусгай хамгаалалтад оруулах 16 газрын эргэлтийн цэгийг баталгаажуулах ажлыг зохион байгуулж байна. Дээрх газруудыг 12-р сарын аймгийн Иргэдийн төлөөлөгчдийн хуралд оруулах бэлтгэл ажлыг хангасан.	70%
81	6.2. Байгаль орчныг хамгаалах, байгалийн баялгийг зүй зохистой ашиглаж, дэвшилтэт техник, технологи нэвтрүүлж, хүрээлэн буй орчны бохирдлыг бууруулна.	6.2.1. Хөрсний бохирдол, цөлжилтөөс сэргийлэн, эвдрэлд орсон, доройтсон газрыг нөхөн сэргээх ажлыг эрчимжүүлж, аж ахуйн эргэлтэд оруулна.	2021 - 2025	-	-	-	-	Орон нутгийн төсвийн хөрөнгийн 80,0 сая төгрөгийн санхүүжилтээр 108 га талбайд “Говь парк” цэцэрлэгт хүрээлэн”-ийн зураг төсвийн ажлыг “Онч тэнхлэг” ХХК-иар гүйцэтгүүлж, 30 ААН, байгууллагын 423 ажилтан, албан хаагчдын оролцоотой 2 төрлийн 8350 ширхэг мод тарьж ногоон байгууламжийн хэмжээг 2 га талбайгаар нэмэгдүүлсэн. Цэцэрлэгт хүрээлэнгийн 2700 метр хашаажуулах ажлыг 95.2 сая төгрөгийн санхүүжилтээр “Ховд сафари” ХХК, “Гүний худаг гаргах, нөөцийн сав байрлуулах” ажлыг 70.0 сая төгрөгийн санхүүжилтээр “Эрхэст ундарга” ХХК-иуд гүйцэтгэсэн. Нийтийн эзэмшлийн 41 га талбайд 10 төрлийн 78330 ширхэг мод, 487 айл өрх, 92 аж ахуйн нэгж байгууллага өөрийн эзэмшлийн газартаа 10 төрлийн 69236 ширхэг модыг тарьснаар аймгийн хэмжээнд нийт 180104 ширхэг мод, бут сөөгийг шинээр суулгаж, 358 аж ахуй нэгж, байгууллага, 3786 иргэд оролцон ногоон байгууламжийн хэмжээг 98.2 га талбайгаар нэмэгдүүлсэн байна. Хөрсний бохирдлыг бууруулах, урьдчилан сэргийлэх ажлын хүрээнд усны сан бүхий газар, ус хангамжийн эх үүсвэрүүд болон төв суурин газруудын ойр орчмын 5000 га талбайн ахуйн хог хаягдлыг цэвэрлэх ажлыг зохион байгуулан 389 аж ахуйн нэгж байгууллага, 6985 иргэн, ажилтан, албан хаагчид, 29 автомашин техник хэрэгсэлтэйгээр 750 тонн хог хаягдлыг цэвэрлэсэн. Айраг, Даланжаргалан, Өргөн сумын нутагт уул уурхайн олборлолт, баяжуулалтын чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж байгаа 11 компани 46.1 сая төгрөгөөр "Яшил", "Майхан дэл", "Хөх өндөр", "Хонгор", "Баруун бурхант", "Сээрийн булаг", "Хар толгой", "Хавцгай" "Баруун хошуу" нэртэй газруудад эзэнгүй орхигдсон 14.8 га талбайд техникийн нөхөн сэргээлт хийж ургамал сэргэн ургах боломжийг бүрдүүлсэн.	90%	

82	6.2.2. Хог хаягдлыг цэвэрлэх, ангилах, цуглуулах арга хэмжээг хэрэгжүүлж, дахин боловсруулах үйлдвэрлэлийг бодлогоор дэмжинэ.	2021 - 2025	-	-	-	-		Хөрсний бохирдлыг бууруулах, урьдчилан сэргийлэх ажлын хүрээнд усны сан бүхий газар, ус хангамжийн эх үүсвэрүүд болон төв суурин газруудын ойр орчмын 5000 га талбайн ахуйн хог хаягдлыг цэвэрлэх ажлыг зохион байгуулан 389 аж ахуйн нэгж байгууллага, 6985 иргэн, ажилтан, албан хаагчид, 29 автомашин техник хэрэгсэлтэйгээр 750 тн хог хаягдлыг цэвэрлэсэн. Хог хаягдлыг эх үүсвэр дээр нь ангилах цуглуулах, дахин боловсруулах чиглэлээр "Нээлттэй Дорноговь" арга хэмжээ, "Говийн V дугаар ноён хутагт Данзанравжаагийн мэлмий гийсний 220 жилийн ойн баяр" наадмаар "Өв соёлоо дээдлэж "Цэвэрхэн наадацгаая" зэрэг олон нийтийг хамарсан томоохон арга хэмжээнүүд болон 14 сумын хэмжээнд 28 удаагийн сургалт сурталчилгаа нөлөөллийн ажлыг зохион байгуулж, 1000 орчим гарын авлага материал түгээн мэдээллээр хангахаас гадна, цахим сүлжээнд 5 удаагийн видео танилцуулга, 10 төрлийн шторк боршурыг цахимд байршуулан мэдээлэл хүргэснээр худалдаа, үйлчилгээний 35 газар, 2 зах, 10 нийтийн орон сууц, 10 сургууль, 15 цэцэрлэг, 30 аж ахуйн нэгж байгууллага хогоо ангилж хэвшсэн. Сайншанд сум орон нутгийн хөгжлийн сангийн 50,0 сая төгрөгөөр дахивар авах цэгийг төвд байгуулахаар төлөвлөж, зураг төсвийг мэргэжлийн байгууллагаар хийлгэж, 12 сард багтаан ашиглалтад оруулахаар хүлээгдэж байна. "Эко Говь" хог хаягдал дахин боловсруулах үйлдвэрийн гадна цахилгаан хангамжийн ажил, дахивар хайлуулах төхөөрөмж, сургалтын мини тоног төхөөрөмж зэрэг үйлдвэрлэлийн хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх ажилд 70,0 сая төгрөгийн дэмжлэг, "Говийн ногоон сургууль" төслийг хэрэгжүүлэхэд 19,5 сая төгрөгийн дэмжлэгийг аймгийн Байгаль орчныг хамгаалах нөхөн сэргээх арга хэмжээний зардлаас тус тус санхүүжүүлж бодлогоор дэмжиж ажилласан. Мөн жижиг дунд, үйлдвэрийг дэмжих сангаас "Омбол оюу ундарга" ХХК хүнсний зориулалтын сав, баглаа боодлын үйлдвэр, үйлдвэрийн тоног төхөөрөмж худалдан авахад зориулан 300.0 сая төгрөгийн санхүүжилтийг олгож дэмжсэн.	70%
83	6.2.3. Ургамал, амьтны тархац, нөөцийн судалгааг аймгийн хэмжээнд үе шаттайгаар хийж, ашиглалтын зохистой менежментийг хэрэгжүүлэх нөхцөлийг бүрдүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-		Байгаль орчныг хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээ 13,0 сая төгрөгийн санхүүжилтээр 2022 онд төв суурин газрын ногоон байгууламж, Алтанширээ, Эрдэнэ, Улаанбадрах, Хөвсгөл, Хатанбулаг, Мандах, Сайншанд сумын заган ойн хөнөөлт шавж тархалт, элбэгшил, баялаг, зүйлийн олон янз байдал, ойд шавжийн учруулах хөнөөл зэргийг тогтоож, шавж, модлог ургамлын өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах зөвлөмж боловсруулах зорилгоор "Эко бүтэц" ХХК-тай хамтран судалгааны ажлыг гүйцэтгэсэн. Судалгаагаар зарим сумын ногоон байгууламж, цэцэрлэгт хүрээлэн, хамгаалалтын ойн зурвасын мод, бут, сөөглөг ургамлын талбайгаас 6 баг 23 овог 55 зүйлийн шавж илэрсэн. Шавжийн тархалт, хөнөөлийг тооцож үзэхэд навч, шилмүүсний хөнөөлийн гэмтэл 50 хувь, мод бутны төрөл зүйлээс хамаарч шавжийн тархалт ногоон байгууламж болон, хамгаалалтын ойн зурваст 10-80 хувь, таримал улиас, хайлаас модны шавжийн тархалт хамгийн өндөр 50 хувьтай гарсан. Судалгааны үр дүн, цаашид авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний талаарх зөвлөмжийг боловсруулан холбогдох байгууллага, сумдад хүргүүлэн 4 удаагийн зааварчилгаа өгч, энгийн механик, химийн аргаар тэмцэж, нийт ногоон байгууламжийн 30 гаруй хувийг шавж устгалд хамруулаад байна.	100%
84	6.2.4. Байгаль	2021 -	-	-	-	-		"Мод тарих", "Биологийн олон янз байдлыг хамгаалах, хулгайн антай	100%

		орчны хууль тогтоомжийг олон нийтэд сурталчлан таниулж, стандарт, хэм хэмжээг мөрдүүлэн, байгаль хамгаалалд иргэдийн оролцоог дээшлүүлнэ.	2025						тэмцэх”, “Уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицох”, “Аюултай хог хаягдал”, “Усны зохистой хэрэглээ” зэрэг 10 төрлийн сэдвээр танилцуулга мэдээлэл, байгаль орчны салбарын үйл ажиллагааны талаар цахимд байршуулсан. “Цэвэр ус цэнхэр алт”, “Бэлэн бай”, “Байгаль орчноо хамгаалахад бидний оролцоо”, “Мод тарихын ач холбогдол”, “Ус бидний ирээдүй”, “Гэрэлт ирээдүйн төлөө аюулыг авдарлая-2”, “Clean up”, “Тогтвортой зэрэгцэн оршихуй” сэдэвт хүрээлэн буй орчныг хамгаалах, урьдчилан сэргийлэх олон нийтэд чиглэсэн нийт 24 арга хэмжээнд 6160 гаруй сурагч хамрагдсан. Зэрлэг амьтны эд эрхтэн худалдаалах, хулгай антай тэмцэх төслийн хүрээнд Хилийн цэргийн 40 алба хаагч, 7 сумдын 150 гаруй малчин өрхөд “Амьтны тухай” хууль эрх зүйн мэдээллийг хүргэж байгаль орчны эсрэг хууль бус үйл ажиллагааны талаарх мэдээлэл авах утасны дугаартай түлхүүрийн оосор тараах гэх мэт экологийн мэдлэг олгох нөлөөллийн ажлуудыг хэрэгжүүлсэн. Аймгийн хэмжээнд улс болон орон нутгийн тусгай хамгаалалттай газар нутгийн хамгаалалтын менежментийг сайжруулах зорилгоор 31 байршил газрын 584037.51 га талбайг эзэнжүүлж 55 иргэнийг идэвхтэн байгаль хамгаалагчаар томилон ажиллуулж байна. Байгаль орчин, ногоон хөгжил, аялал жуулчлалын сайдын 2015 оны 110 дугаар тушаалаар батлагдсан "Идэвхтэн байгаль хамгаалагч ажиллуулах, ажлын үр дүнгээр нь урамшуулах тухай журам"-ын дагуу илрүүлсэн хэрэг зөрчлийн тоо, байгаль хамгаалах журмын эсрэг гэмт хэрэг, зөрчлийн бууралт, мэдээлэл өгч арга хэмжээ авхуулсан хэрэг зөрчлийн тоо, хэмжээ зэрэг мэдээллийг үндэслэн Иххэт сумын идэвхтэн байгаль хамгаалагчийг урамшуулахаар шийдвэрлэсэн. Хамарын хийдийн тусгай хамгаалалттай газрын захиргаа, Их нартын байгалийн нөөц газрын тусгай хамгаалалттай газрын захиргааны байгаль хамгаалагчийн ажиллах нөхцөлийг сайжруулах зорилгоор орон нутгийн төсвийн 7,0 сая төгрөгийн хөрөнгөөр 2 мотоциклыг шинээр олгосон.	
85		6.2.5. Ус, цаг уурын ажиглалтын болон орчны хяналт-шинжилгээний сүлжээг өргөжүүлж, цаг агаарын аюулт үзэгдлийг урьдчилан мэдээлэх, сэрэмжлүүлэх чадавхыг бэхжүүлж байгалийн гамшгийн эрсдэлийг бууруулна.	2021 - 2025	-	-	-	-	Онцгой байдлын ерөнхий газар, Ус, цаг уур, орчны шинжилгээний төвөөс ирүүлсэн анхааруулах, сэрэмжлүүлэх мэдээг хүлээн авч, малчид, иргэдэд шуурхай хүргэх ажлыг холбогдох мэргэжлийн байгууллагуудтай хамтран зохион байгуулж, орон нутгийн телевиз, радио, цахим хаяг, “Масс мессеж” үйлчилгээгээр дамжуулан, 14 сумын нийт 20886 иргэнд хүргэж, Цаг агаарын аюултай үзэгдлээс анхааруулах мэдээг 18 удаа, сэрэмжлүүлэх мэдээг 17 удаа боловсруулан малчид ард иргэдэд <a href="http://www.dornogovi.tsag-agaar.gov.mn">www.dornogovi.tsag-agaar.gov.mn</a> , <a href="http://www.alarm.tsag-agaar.gov.mn">www.alarm.tsag-agaar.gov.mn</a> цахим хуудас болон Дорноговь цаг агаар, орчны мэдээ мэдээллийн фэйсбүүк хуудсаар дамжуулан хүргэж ажилласан. Мал аж ахуйн салбарын цаг үеийн мэдээ, мэдээллийг малчдад шуурхай хүргэх зорилгоор аймгийн Засаг даргын А/33, А/241, А/263 дугаар захирамжаар нийт 16,0 сая төгрөгийн санхүүжилтийг шийдвэрлэн, Мобиком, Скайтел компаниудтай тус тус гэрээ байгуулан “Масс мессеж” үйлчилгээг үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлж, цаг агаарын болон цаг үеийн мэдээллийг давхардсан тоогоор нийт 412946 иргэн, малчинд хүргэсэн. Байгаль цаг агаарын аюултай болон гамшигт үзэгдлээс анхааруулах, сэрэмжлүүлэх, урьдчилан сэргийлэх мэдээг үзэгдэл ажиглагдахаас 72-24 цагийн өмнө боловсруулан хэрэглэгчдэд шуурхай дамжуулан ажиллаж байна. 2023 оны 10 сарын байдлаар анхааруулах мэдээг 17 удаа, сэрэмжлүүлэх мэдээг 21 удаа боловсруулан	100%	

								2021,2022 онуудад УЦУОШТөвийн “Масс мессеж” программаар 1 удаагийн мэдээг 4000 орчим хэрэглэгчдэд, 2023 оны 1-р сараас аймгийн Хүнс, хөдөө аж ахуйн газрын “Масс мессеж” программаар дамжуулан хэрэглэгчдэд шуурхай дамжуулсан. Мөн dornogovi.tsag-agaag.gov.mn цахим хуудас болон Дорноговь цаг уур, орчны мэдээ мэдээлэл фэйсбүүк хуудсаар дамжуулан хэрэглэгчдэд хүргэн ажиллаж байна. Дэлгэрэх сумын Цаг уурын станцын үйл ажиллагааг хэвийн явуулах ажиллах орчин нөхцөлийг сайжруулах зорилгоор орон нутгийн төсвийн 240.5 сая төгрөгийн төсөвт өртгөөр барилгыг шинээр барьж ашиглалтад оруулсан.	
86	6.3. Усны нөөцийн бохирдол, хомсдолоос сэргийлэх, хүн амыг баталгаат ундны усаар хангах нэгдсэн менежментийг сайжруулна.	6.3.1. Усны сан бүхий газар болон ус хангамжийн эх үүсвэрүүдийн эрүүл ахуйн бүсийн дэглэмийн хэрэгжилтийг сайжруулж, усны бохирдол, хомсдолоос сэргийлэх арга хэмжээг эрчимжүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	Аймгийн Засаг даргын 2012 оны А/411 тоот захирамжийн дагуу аймгийн хэмжээнд нийт 95 худаг уст цэгт эрүүл ахуйн бүс тогтоож дэглэмийг мөрдүүлэн ажилладаг. Ус хангамжийн эх үүсвэрийн эрүүл ахуйн бүсийг 100 хувь тогтоосноор ус ашиглалт, хамгаалалт сайжирсан. Айраг, Алтанширээ, Даланжаргалан сумдад үйл ажиллагаа явуулдаг "Би Ти Девелопмент" ХХК 1 худаг, "Мин Ли Да" ХХК 1 худаг, "Норинко интернэйшнл кооперэйшн" ХХК 1 худаг, Говийн шандаст хүлэг ХХК 3 худаг, "Гаас" ХХК 2 худаг, Мак Цемент ХХК 2 худаг нийт 6 компаниуд өөрсдийн эзэмшлийн шинээр гаргасан 10 худагт эрүүл ахуйн бүс тогтоож хашаажуулж, тэмдэгжүүлэх ажил хийгдсэн. Усны сан бүхий газар, усны эх үүсвэрийн онцгой болон энгийн хамгаалалтын, эрүүл ахуй бүс, ус хангамжийн эх үүсвэрүүдийн тэжээгдлийн мужийн зааг, зураглал, холбогдох мэдээлэл, судалгааг шинэчлэн тогтоож хамгаалалтад авах газрын мэдээлэлд үндэслэн Өргөн, Айраг, Даланжаргалан, Дэлгэрэх, Сайншанд, Замын-Үүд, Сайхандулаан сумдын төвийн ус хангамжийн эх үүсвэрийн худгийн хамгаалалтын бүстэй 239 газар давхцалтай, 13 сумдын 86 булаг, ашигт малтмалын 46 тусгай зөвшөөрөлтэй талбай, 111 нуур, тойром ашигт малтмалын 44 тусгай зөвшөөрөлтэй давхцалтай байгаа тул иргэн, аж ахуйн нэгжүүдэд сонсох ажиллагааг явуулж, давхцалыг арилгуулахаар олон нийтэд танилцуулсан. Мөн усны сан бүхий газар, усны эх үүсвэрийн онцгой болон энгийн хамгаалалтын, эрүүл ахуй бүс, ус хангамжийн эх үүсвэрүүдийн тэжээгдлийн мужийн зааг, зураглал, холбогдох мэдээллийг нэгтгэн аймгийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлаар хэлэлцүүлэн батлуулах ажлын хэсэг ажиллаж байна.	70%
87		6.3.2. Сумдын ундны усыг чанарын шинжилгээнд хамруулж, цэнгэгжүүлэх төхөөрөмжийг суурилуулах ажлыг үе шаттайгаар хэрэгжүүлж, стандартын шаардлага хангасан ундны усаар хангана.	2021 - 2025	-	-	-	-	Усны нөөцийг бохирдол, хомсдолоос сэргийлэх, хүн амыг баталгаат ундны усаар хангах бодлогын хүрээнд 2005-2020 онд 14 сумын 39 худаг, 2021 онд 2, 2022 онд 2, 2023 онд 7 нийт 50, чанар, стандартын шаардлага хангахгүй байгаа 55 худгаас 50 худагт ус цэвэршүүлэх, зөөлрүүлэх төхөөрөмж суурилуулах ажил хийгдэж 90.9 хувийн хэрэгжилттэй өмнөх онтой харьцуулахад 28,5 хувийн өсөлттэй байна. Тайлант онд Усны чанар, стандартыг сайжруулах ажлын хүрээнд Байгаль хамгаалах нөхөн сэргээх арга хэмжээний зардлын 200,0 сая төгрөгийн хөрөнгөөр Сайншанд сумын хүн амын ундны усан хангамжийн эх үүсвэрийн 1 худагт усны хатуулаг, хүнцэл бууруулах төхөөрөмж, Улаанбадрах, Мандах сумдад 40,0 сая төгрөгөөр 2 худагт ус цэвэршүүлэх төхөөрөмж, Орон нутгийн хөгжлийн сангийн 5,0 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар Өргөн суманд 1 худаг, Эрдэнэ суманд 100,0 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар 3 худаг нийт 7 ус хангамжийн эх үүсвэрийн худгуудад 345,0 сая төгрөгийн санхүүжилтээр ус цэвэршүүлэх, зөөлрүүлэх, цэнгэгжүүлэх төхөөрөмж суурилуулж иргэдийг	90%

								стандартын шаардлагад нийцсэн ундны усаар хангах ажлуудыг тус тус хийсэн.	
88	6.3.3. Умард говийн гүвээт-Халхын дундад тал, Галба-Өөш-Долоодын говийн сав газруудын усны нөөцийн нэгдсэн менежментийн төлөвлөгөөг хэрэгжүүлж, усны аюулгүй байдлыг сайжруулна.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Сумын төвүүдийн ус хангамжийн эх үүсвэрийн эрүүл ахуйн бүсийг 2021 онд 4, 2022 онд 10 худагт шинээр тогтоож хашаажуулж, тэмдэгжүүлэх ажил хийгдэж тус ажил 100,0 хувийн хэрэгжилттэй өмнөх онтой харьцуулахад 40,0 хувийн өсөлттэй байна. Хүн амын ундны усны эх үүсвэрийг шинжилгээнд хамруулж, халдварт өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх, усны усны аюулгүй байдлыг хангах зорилгоор 14 сумын унд ахуйн хэрэглээний давхардсан тоогоор 95 цэгээс дээж авч, Мэргэжлийн хяналтын лабораторид 82, Улаанбаатар хотын Геологийн төв лабораторид 6 дээж, Ханлаб лабораторид 7 дээжийг шинжлүүлсэн. Эрүүл мэндийн яамны санаачилгаар Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллагын дэмжлэгтэйгээр аймгийн "Ус, ариун цэврийн аюулгүй байдлыг ханган ажиллах нэгдсэн төлөвлөгөө" боловсруулж, жишиг загвар боловсруулах ажлыг Зөвлөх багийн бүрэлдэхүүн АШУҮИС, ШУТИС багш нар, Хотын ариутгах татуургын ашиглалт үйлчилгээг зохицуулах зөвлөл, Ус сувгийн удирдах газар, Монголын нийтийн аж ахуйн үндэсний холбоо зэрэг байгууллагаас Зөвлөх, мэргэшсэн инженер, төсөвчин, эрүүл ахуйч нарын 8 хүний бүрэлдэхүүнтэй баг ажиллаж төлөвлөгөө боловсруулалт 50 хувийн гүйцэтгэлтэй байна. Өргөн, Айраг, Даланжаргалан, Дэлгэрэх, Сайншанд, Замын-Үүд, Сайхандулаан сумдын төвийн ус хангамжийн эх үүсвэрийн худгийн хамгаалалтын бүстэй 239 газар давхцалтай байгаа тул давхцалыг арилгуулах ажлыг сумдын Засаг даргын Тамгын газраас хэрэгжүүлэн ажиллаж байна. Сумдад усны сан бүхий газар ус хангамжийн эх үүсвэрүүдийн хамгаалалтын бүсийн дэглэмийг мөрдүүлэх, түүний ойр орчмын газрын хог хаягдлыг цэвэрлэх ажилд 200 ААНБ, 3500 иргэн, ажилтан, албан хаагчид оролцон 2500,0 га талбайн ахуйн хог хаягдлыг цэвэрлэх ажлыг 29 автомашин техник хэрэгслээр 470,0 тонн хог хаягдлыг цэвэрлэж эх үүсвэрийг бохирдохоос сэргийлсэн.	90%
89	6.3.4. Аймгийн төвийн цэвэрлэх байгууламжийг ашиглалтад оруулж, цэвэрлэх байгууламжаас гарсан саарал усыг дахин ашиглах боломжийг судалж хэрэгжүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Азийн хөгжлийн банкны хөнгөлөлттэй зээлээр хэрэгжиж буй "Зүүн өмнөд говийн хот байгуулалт, хилийн ойролцоо суурин газруудын хөгжлийн нэмэлт санхүүжилтийн МОН3388/3713 төсөл"-ийн хүрээнд хоногт 3000м3 бохир ус хүлээн авах хүчин чадалтай цэвэрлэх байгууламжийн угсралтын ажлыг улсын төсвийн 6350.8 сая төгрөгийн төсөвт өртгөөр "Компорт импекс" ХХК гүйцэтгэж, 2022 оны 07 дугаар сарын 27-ны өдөр барилга байгууламжийг байнгын ашиглалтад хүлээн авсан Тус цэвэрлэх байгууламж нь механик, биологи, гүйцэд цэвэрлэгээний технологитой ба цэвэрлэгдсэн усыг цэцэрлэг, зүлэгжүүлэлт, зам талбай, хөрсний усалгаанд ашиглахад зориулагдсан цооногтой. Мөн цэвэрлэгээний явцад гарсан лагийг боловсруулан бордоо, түлш гаргах тоног төхөөрөмжтэй жишиг байгууламж болсон. Цэвэрлэх байгууламж ашиглалтад орсноор Сайншанд хотын дэд бүтцийг хөгжүүлэх, оршин суугчдын тав тухтай амьдрах орчныг нэмэгдүүлэх, орон нутгийн байгаль орчныг сайжруулж, хөрсний бохирдлыг бууруулах, цэвэрлэгдсэн усыг дахин ашиглах боломж бүрдсэн.	90%
<b>7. ДОЛОО. АМАР ТАЙВАН, АЮУЛГҮЙ НИЙГЭМ</b>									
90	7.1. Орон нутгийн батлан хамгаалах	7.1.1. Зэвсэгт хүчний жанжин	2021 - 2025	-	-	-	-	Аймгийн Засаг даргын А/183 дугаар захирамжаар Ерөнхий боловсролын ахлах ангийн сурагчдын дунд "Цэрэг Эх-оронч" сэдэвтэй "Гоцлол дуу",	100%

	<p>чадавхыг бэхжүүлж, нийгмийн аюулгүй байдлыг хангана.</p>	<p>штабаас өгөгдсөн хугацаат цэргийн алба хаагч иргэдийн хамруулах хяналтын тооны хувийг нэмэгдүүлнэ.</p>						<p>“Хамтлаг дуу”-ны уралдаан зохион байгуулсан. Тус тэмцээнд “Гоцлол дуу”-ны төрөлд Ерөнхий боловсролын 7 сургуулийн 15 сурагч, “Хамтлаг дуу”-ны төрөлд Ерөнхий боловсролын 6 сургуулийн 9 хамтлаг оролцсон. Аймгийн Засаг даргын 2023 оны А/237 дугаар захирамжаар аймгийн аварга шалгаруулах Цэрэг-спортын “Дөл” цогцолбор тэмцээнийг 06 дугаар сарын 16-ны өдөр аймгийн төв талбайд зохион байгуулсан бөгөөд тус тэмцээнд ахлах ангийн 200 гаруй хүүхэд оролцсон. Төрийн цэргийн болон хууль сахиулах байгууллагаас бэлтгэл, чөлөөнд гарсан ахмадууд болон Ерөнхий боловсролын ахлах ангийн сурагчдын дунд “Мөрдөстэй ахмадууд” хэмжээнд Монгол Улсын үйлчилгээний гавьяат ажилтан бэлтгэл хурандаа Д.Гүндсамбуу залуу хойч үе, хүүхэд залууст хандан “Мөрдөстэй амьдрал” сэдвээр илтгэл тавьсан бөгөөд тус арга хэмжээнд ЕБ-ын ахлах ангийн 200 хүүхэд оролцсон. Монгол Улсын Засгийн газрын 2023 оны 03 дугаар сарын 29-ны өдрийн 111 дүгээр тогтоол, Батлан хамгаалахын сайдын 2023 оны 04 дүгээр сарын 12-ны өдрийн А/103 дугаар тушаал, Дорноговь аймгийн Засаг даргын 2023 оны 04 дүгээр сарын 25-ны өдрийн А/266 дугаар захирамжийн дагуу Дорноговь аймаг дахь Анагаахын шинжлэх ухааны салбар сургуулийн хичээлийн байранд долоо хоногийн амралтын өдрүүдэд зохион байгуулсан. Сургалтын сонгон шалгаруулалтыг 2023 оны 04 дүгээр сарын 03-аас 05-ны өдрүүдэд эрүүл мэндийн үзлэг, биеийн тамирын шалгуур үзүүлэлтээр зохион байгуулсан. Хүсэлт гаргаж сонгон шалгаруулалтад тэнцсэн Дорноговь аймаг дахь Анагаахын шинжлэх ухааны салбар сургуулийн нэгдүгээр курсын 5, Политехникийн коллежийн 9 нийт 14 оюутны “Цэргийн ерөнхий бэлтгэл” шатны сургалтыг зохион байгуулсан. Өмнөговь аймагт зохион байгуулагдсан “Цэргийн мэргэжлийн бэлтгэл” шатны сургалтад 14 оюутныг мөн хамруулж дайчилгааны бэлтгэл үүрэгтний нөөцийг нэмэгдүүлсэн. Хяналтын тоог 100 хувь биелүүлсэн.</p>	
91		<p>7.1.2. Орон нутгийн хамгаалалтын тогтолцоог бэхжүүлж, дайчилгааны төлөвлөлтийг шинэчилнэ.</p>	2021 - 2025	-	-	-	-	<p>Сумдын орон нутгийн хамгаалалтын томилгоог 2023 оны 1 дүгээр сард цэргийн тоо бүртгэлтэй уялдуулан, хоёрдугаар ээлжийн цэрэг татлагатай хамтатган тодотгосон бөгөөд сумдын нууц баримт бичиг газрын зураг, төлөвлөгөө тэдгээрийн хамгаалалтын байдалд үзлэг хийж илэрсэн зөрчил дутагдлыг арилгуулсан. Сумдын орон нутгийн хамгаалалтын төлөвлөгөөний тодотголын явцад хяналт тавьж боловсруулалтад анхаарч удирдлага арга зүйгээр ханган ажилласан. Аймгийн засаг даргын захирамжаар орон нутгийн хамгаалалтын сургалтад ашиглах материаллаг баазыг бэхжүүлэх зорилгоор зөөврийн компьютер 1 ком, цахилгаан үүсгүүр /агрегат 1 нэгж, лоом 10 ш, хүрз 10 ш, жоотуу 10 ш, зэргийн нийт 5.5 сая төгрөгөөр худалдан авсан. Томилгоот нэгжийн сургалтын нэгдсэн төлөвлөгөөний дагуу 10 сард зохион байгуулагдана. Дайчилгааны тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.3 дахь хэсэг, 9 дүгээр зүйлийн 9.2, 9.4 дэх хэсэг, 18 дугаар зүйлийн 18.1.1 дэх заалт, Батлан хамгаалахын сайдын мн/21 дүгээр тушаал, Зэвсэгт хүчний Жанжин штабын дүрмийн 2 дугаар зүйлийн 2.1.3.10 дахь заалт, Зэвсэгт хүчний Жанжин штабын даргын стратегийн 600/02 удирдамжийн дагуу “Зэвсэгт хүчний ангийг бие бүрэлдэхүүн, техникээр нөхөн хангах” төлөвлөгөөнд тодотгол хийж, дайчилгааны даалгавраар оногдуулан бүртгэсэн цэргийн бэлтгэл үүрэгтнүүдийн нэрийн жагсаалт, тооцооны хуудсыг анги, командаар нь,</p>	100%



									авто техникийг марк, зориулалт, улсын дугаар, техник оногдуулан бүртгэх карт, жолоочийн нэрийн жагсаалтыг анги, командаар нь гарган тодотгож актыг тогтоосон хугацаанд ЗХЖШ-т хүргүүлсэн.	
92	7.2. Хилийн ангиудад орчин үеийн техник, технологийн дэвшлийг нэвтрүүлэх, хилийн торон саадыг шинэчлэх, хилчдийн ажиллах орчин нөхцөлийг сайжруулахад дэмжлэг үзүүлнэ.	7.2.1. Хилийн ангиудыг орчин үеийн техник хэрэгслээр хангах, хилийн торон саадыг шинэчлэхэд дэмжлэг үзүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Орчин үеийн техник технологийн дэвшлийг нэвтрүүлэх хүрээнд хилийн цэргийн 0129 дүгээр ангид 12,0 сая төгрөгийн дэмжлэг үзүүлсэн. Мөн хилийн ангиудын торон саадыг засварлах, сэргээх ажлын тооцоог гарган 2024 төсөвт оруулан дэмжлэг үзүүлэхээр төлөвлөсөн. 2022 он- Хилийн 0129 дүгээр ангийн Таван толгой хилийн харуулын байрыг шинээр барих, 10 кВт -ын ЦДАШ татах, хилийн 0168 дугаар ангийн мөр хянах зурвас татах, гүний худаг гаргах, ус цэвэршүүлэгч тавих, хилийн 0108 дугаар ангийн 10 айлын орон сууцны барилгын их засварын ажилд 240,0 сая төгрөг, инженерийн байгууламж, өргөст утсан хашааг сэргээн засварлах, эргэлтийн цэг тэмдэгжүүлэхэд 4.3 сая, 0168 дугаар ангид тус тус 1.9 сая, хилийн 0108 дугаар ангид хяналт удирдлагын төвд хяналтын дэлгэц шинээр худалдан авахад зориулж 4,0 сая төгрөг нийт төсвөөс 250,2 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалт хийсэн. 2022-2023 онд хилийн анги байгууллагуудад нийтдээ 312,0 сая төгрөгийн дэмжлэг үзүүлсэн.	70%
93	7.3. Уламжлалт бус аюулын хүчин зүйлсийн болзошгүй эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох чадавхыг бэхжүүлж, төр, хувийн хэвшил, иргэний нийгмийн байгууллага, иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлнэ.	7.2.2. Хилчдийн ажиллах орчин нөхцөлийг сайжруулна.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Хилийн ангиудад орчин үеийн техник, технологийн дэвшлийг нэвтрүүлэх зорилгоор хилийн 0108 дугаар ангид 28 айлын орон сууцны барилгын засварын ажилд 50 сая төгрөг, 0168 дугаар ангийн 0137 дугаар салбарын хариуцсан хэсгийг бүхэлд нь өндөр хүчин чадал бүхий камерын хамгаалалтад шилжүүлж "Цахим салбар" болгоход зориулж 50,0 сая төгрөг, 0129 дүгээр ангид орон сууцны гадна, дотор сантехникийн засварын ажилд зориулан 50,0 сая төгрөг, нийт 150,0 сая төгрөгийн санхүүгийн дэмжлэгийг үзүүлж хилчдийн ажиллаж амьдрах орчин нөхцөлийг бүрдүүлсэн.	100%
94	7.3. Уламжлалт бус аюулын хүчин зүйлсийн болзошгүй эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох чадавхыг бэхжүүлж, төр, хувийн хэвшил, иргэний нийгмийн байгууллага, иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлнэ.	7.3.1. Орон нутгийн гамшгаас хамгаалах чадавхыг нэмэгдүүлэн, бэлэн байдлыг хангаж, гамшгийн эрсдэлийг бууруулна.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Иххэт, Даланжаргалан, Айраг сумдад гамшгаас хамгаалах иж бүрэн дадлага, сургуулийг 2023 оны 04, 09 дүгээр сард, Алтанширээ суманд гамшгаас хамгаалах бэлэн байдлын үзлэгийг 04 дүгээр сард, Улаанбадрах суманд Команд штабын сургуулийг 04 дүгээр сард тус тус зохион байгуулсан. Гамшгаас хамгаалах дадлага, сургуульд дээрх 5 сумын Онцгой комисс, ерөнхий зориулалтын мэргэжлийн ангийн 329 томилгоот бүрэлдэхүүн, 594 иргэн, 71 техник хэрэгсэлтэйгээр ажилласан. Онцгой байдлын газраас томилогдсон ажлын хэсгийн зүгээс гамшгаас хамгаалах дадлага, сургуульд дээрх сумдын Онцгой комисс, Засаг даргын Тамгын газар, ерөнхий зориулалтын мэргэжлийн анги, аж ахуй нэгж, байгууллагын удирдлагын зүгээс сургуулийн бэлтгэл ажлыг сайн хангасан, нөөц бүрдүүлэлт, гамшгаас хамгаалах бүтээлч ажил, санал санаачлагыг харгалзан үзэж, Иххэт суманд 90.8 хувь буюу "А" дүүрэн хангалттай, Улаанбадрах суманд 90.4 хувь буюу "А", Алтанширээ, Айраг, Даланжаргалан сумдад 90 хувь буюу "А" үнэлгээтэй дүгнэгдсэн. Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөл, Шадар сайдын ажлын алба, Онцгой байдлын ерөнхий газар, Нийслэлийн Засаг даргын тамгын газар хамтран "Газар хөдлөлтийн гамшиг тохиолдож "онц байдал" тогтоосон үеийн төрийн байгууллагуудын харилцан хамтын ажиллагаа" сэдэвт стратегийн команд штабын сургуулийг 2023 оны 06 дугаар сарын 7-9-ний өдрүүдэд зохион байгуулж, тус дадлага сургуульд аймгийн Засаг даргын 2023 оны "Ажиллагааны удирдлагын төв байгуулж, бүрэлдэхүүнийг батлах тухай"	90%

								A/351 дүгээр захирамжаар байгуулагдсан, давхардсан тоогоор 103 хүний бүрэлдэхүүнтэй ажлын хэсэг бүрэн бүрэлдэхүүнээр оролцож, аймгийн Засаг даргын Тамгын газрын Хурлын танхимд байрлан, өгөгдсөн цагийн байдалд хариу арга хэмжээ авч ажилласан.	
95	7.3.2. Гамшгийн эрсдэлд төр, хувийн хэвшил, иргэний нийгмийн байгууллагын бэлэн байдлыг хангаж, оролцоог нэмэгдүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Тайлант хугацаанд Дорноговь аймгийн Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах орон нутгийн зөвлөлийг-2 удаа Зөвлөлийн гишүүдийн 90%-ийн ирцтэйгээр хуралдуулсан. Тус хурлуудаар Зөвлөлийн 2022-2023 оны үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг хэлэлцэн баталсан ба 2022 оны төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг 92,2%-тай хангаж ажилласан. Иххэт, Даланжаргалан, Айраг сумдад гамшгаас хамгаалах иж бүрэн дадлага, сургуулийг 2023 оны 04, 09 дүгээр сард, Алтанширээ суманд гамшгаас хамгаалах бэлэн байдлын үзлэгийг 04 дүгээр сард, Улаанбадрах суманд Команд штабын сургуулийг 04 дүгээр сард тус тус зохион байгуулсан. Гамшгаас хамгаалах дадлага, сургуульд дээрх 5 сумын Онцгой комисс, ерөнхий зориулалтын мэргэжлийн ангийн 329 томилгоот бүрэлдэхүүн, 594 иргэн, 71 техник хэрэгсэлтэйгээр ажилласан. Онцгой байдлын газраас томилогдсон ажлын хэсгийн зүгээс гамшгаас хамгаалах дадлага, сургуульд дээрх сумдын Онцгой комисс, Засаг даргын Тамгын газар, ерөнхий зориулалтын мэргэжлийн анги, аж ахуй нэгж, байгууллагын удирдлагын зүгээс сургуулийн бэлтгэл ажлыг сайн хангасан, нөөц бүрдүүлэлт, гамшгаас хамгаалах бүтээлч ажил, санал санаачлагыг харгалзан үзэж, Иххэт суманд 90.8 хувь буюу "А" дүүрэн хангалттай, Улаанбадрах суманд 90.4 хувь буюу "А", Алтанширээ, Айраг, Даланжаргалан сумдад 90 хувь буюу "А" үнэлгээтэй дүгнэгдсэн. Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөл, Шадар сайдын ажлын алба, Онцгой байдлын ерөнхий газар, Нийслэлийн Засаг даргын тамгын газар хамтран "Газар хөдлөлтийн гамшиг тохиолдож "онц байдал" тогтоосон үеийн төрийн байгууллагуудын харилцан хамтын ажиллагаа" сэдэвт стратегийн команд штабын сургуулийг 2023 оны 06 дугаар сарын 7-9-ний өдрүүдэд зохион байгуулж, тус дадлага сургуульд аймгийн Засаг даргын 2023 оны "Ажиллагааны удирдлагын төв байгуулж, бүрэлдэхүүнийг батлах тухай" А/351 дүгээр захирамжаар байгуулагдсан, давхардсан тоогоор 103 хүний бүрэлдэхүүнтэй ажлын хэсэг бүрэн бүрэлдэхүүнээр оролцож, аймгийн Засаг даргын Тамгын газрын Хурлын танхимд байрлан, өгөгдсөн цагийн байдалд хариу арга хэмжээ авч ажилласан.	90%
96	7.4. Бүх нийтийн эрх зүйн боловсролыг дээшлүүлж, гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлыг эрчимжүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Аймгийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын 14 дүгээр ээлжит хуралдаанаар 2023 оны 10 дугаар сарын 16-ны өдрийн 14/02 тоот тогтоолоор Сайншанд, Замын-Үүд сумдад камерын хяналт, удирдлагын нэгдсэн системийг 101 байршилд 278 камер шинээр нэвтрүүлэхээр 2,1 тэрбум төгрөгийг төсөвт тусган шийдвэрлэсэн. Мөн олон нийтийн болон эргүүлийн цагдааг энгэрийн камераар хангахаар шийдвэрлэсэн. Цагдаагийн газарт ашиглагдаж байгаа 86 теле хяналтын камерын хэвийн ажиллах засвар үйлчилгээнд зориулж Сайншанд сумын хөрөнгөөс 135,0 сая төгрөгийг шийдвэрлэсэн. Тус онд аймгийн хэмжээнд үйл ажиллагаа явуулдаг аж ахуй нэгж байгууллага дэлгүүр, үйлчилгээний бусад газруудад стандартын шаардлага хангасан камер байрлуулах талаар цагдаагийн газрын 20, 24 дугаартай албан мэдэгдлийг давхардсан тоогоор 115 аж ахуйн нэгж байгууллагад хүргүүлж ажилласнаар 15 аж	90%

								ахуйн нэгж байгууллага 60 ширхэг чанарын шаардлага хангасан IP үйлдлийн камерыг байршуулсан. Иргэдийн тав тухтай, аюулгүй орчинд амьдрах нөхцөлийг бүрдүүлэхээр олон нийтийн гудамж, зам, талбайн эрсдэлтэй газруудыг камержуулахаар Сайншанд, Замын-Үүд сумдад “Ногоон бүс” төслийн хүрээнд Цагдаагийн газраас шинээр байгуулах теле хяналтын камерын байршил тоо зэргийг гаргаж, шинээр суурилуулах, системийг өргөтгөх шаардлагатай тоног төхөөрөмжийн жагсаалт, зардлын тооцоог ирүүлсний дагуу аймгийн “Архимедиа” ХХК-аар зураг төсвийг хийлгэсэн. Энэ хүрээнд Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах тухай хуулийн дагуу тендер сонгон шалгаруулалтын ажлыг зохион байгуулан ажиллаж байна. Түүнчлэн сумдад хувийн хэвшлийн болон төрийн байгууллагуын, нийтийн эзэмшлийн талбайд нийт 1,500 гаруй камер ашиглагдаж байна.	
97	7.4.2. Гэр бүлийн хүчирхийлэл, хүүхдийн эсрэг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг шинэ түвшинд гаргаж, нөлөөллийн арга хэмжээг төр, хувийн хэвшлийн түншлэлд тулгуурлан өргөжүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	Эцэг эх асран хамгаалагчдын үүрэг хариуцлагыг нэмэгдүүлэх, хүүхдийн аюулгүй байдлыг хангах, эерэг хандлага бий болгох нөлөөллийн арга хэмжээний хүрээнд 28,0 сая төгрөгийг зарцуулж бүх шатны байгууллага, иргэн, аж ахуй нэгж байгууллагыг үүрэгжүүлэн хүүхдийн эрх хамгаалал, гэр бүлийн хүчирхийлэлээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг эрчимжүүлэн ажилласан. Сайншанд сумын 8 багийн эрсдэлт нөхцөлд амьдарч байгаа болон хагас, бүтэн өнчин хүүхэдтэй нийт 150 өрхөд нөхцөл байдлын үнэлгээг хийж цахилгааны аюулгүй байдал, хүнс тэжээлийн нөөц, галын аюулгүй байдал бохирын нүх зэрэг үнэлгээгээр эрсдэлтэй гарсан нийт 33 өрхөд хүнсний дэмжлэг үзүүлэн нийт 3 сая төгрөгийн хариу үйлчилгээнд хамруулсан. “Намайг хамгаал” арга хэмжээг холбогдох байгууллагууд, бүх сум, орон нутгийн телевизүүдтэй хамтран зохион байгуулсан. 1. Нөлөөллийн аяны хүрээнд олон нийтийн оролцоог нэмэгдүүлэх зорилгоор видео бэлтгэн цахим орчинд түгээсэн. 2. Олон нийтийн газар болон бүх сумдад “Намайг хамгаал, үргэлж анхаар, хамтдаа хамгаалъя” баннерыг байршуулсан. 3. Хүүхдийн эрхийн сайн дурын ажилтан, идэвхтэн багштай хамтран 14 сумдад 113 удаагийн сургалтаар 11,734 сурагч, эцэг, эхийг хамруулж, сургагч багш бэлтгэх ажлыг зохион байгуулсан. 4. “Монголын аюулгүй байдлын академи НҮТББ”-тай хамтран Сайншанд сумын 5 сургуулийн эцэг, эх багш, сурагч нийт 1,500 хүнд мэдээлэл хүргэсэн. Гэр бүлийн хүчирхийлэл, хүүхдийн эсрэг гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх аймгийн дэд хөтөлбөрийг 2023 онд хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөг 4 зорилт 24 арга хэмжээтэйгээр төлөвлөн хэрэгжүүлэн ажилласан. Энэ хүрээнд “Гэр бүлдээ хүндэтгэлтэй хандъя”, “Хүүхдэдээ хүндэтгэлтэй хандъя”, “Хамтдаа хамгаалъя”, “Үргэлж анхаар”, “Зөв хандлагыг түгээе” зэрэг 28 төрлийн нөлөөллийн арга хэмжээнд давхардсан тоогоор 120,000 хүн хамруулсан. Дээрх ажил, арга хэмжээг чанартай зохион байгуулснаар аймгийн хэмжээнд гэр бүлийн хүчирхийлэл өмнөх онтой харьцуулахад 10 нэгжээр буурсан үзүүлэлттэй байна.	90%	
98	7.4.3. Зам тээврийн осол, гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх үр нөлөөтэй бодлогыг	2021 - 2025	-	-	-	-	Аймгийн нутаг дэвсгэрт зам тээврийн осол, гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор иргэдийн эрх зүйн боловсролыг дээшлүүлэхээр “Соёлтой жолооч” арга хэмжээг зохион явуулж, гар утасны дугаар бичигч, постер зурагтай карт, соёлтой жолооч бичиглэл хэвлэж тээврийн хэрэгслүүдийн арын салхины шилэнд, 2 төрлийн постер хэвлэж,	90%	

		хэрэгжүүлэн, замын хөдөлгөөнд оролцогчдын хандлага, соёл, дадал, хариуцлагыг дээшлүүлж, зам тээврийн ослыг бууруулна.						гудамж замд анносыг байршуулсан. Энэхүү арга хэмжээний хүрээнд санамж сэрэмжлүүлэг бүхий зурагт хуудас 1200 ширхэг хэвлэж, жолооч зорчигч нарт тараасан. Мөн “Нэг зам-Нэг соёл” ухуулга нөлөөллийн аяныг 2023.06.30-наас 08-р сарын 23-ны өдрийн хооронд зохион байгуулж, жолооч зорчигч нарт 6500 ширхэг санамж сэрэмжлүүлэг, зөвлөмж тараан өгсөн. Босоо тэнхлэгийн зам дагуу нутагладаг малчдад урьдчилан сэргийлэх яриа таниулга хийж, Замын цагдаагийн болон сумдын хэсгийн төлөөлөгч, цагдаа нар 815 тооны бод малыг хүзүүвчлэх ажлыг хийж гүйцэтгэсэн. Замын-Үүд-Сайншанд чиглэлийн автозам дээр Эрдэнэ сумын 18-р худгийн орчим жолоочийн нойр сэргээгч дэржигнүүрийг 2 цэгт хийсэн. Хяналт шалгалтын чиглэлээр “Уусан бол бүү жолоод” нэгдсэн хяналт шалгалтыг 21 удаа зохион байгуулж ажилласан. Осол гэмтлийн шалтгаант нас баралт өмнөх оны мөн үеэс 8,7%-иар, 2020 онтой харьцуулахад 6,3%-иар буурсан үзүүлэлттэй байна.	
99		7.4.4. Иргэдийн эрх зүйн боловсролыг дээшлүүлэх олон талт арга хэмжээг эрчимжүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	Иргэдийн эрх зүйн боловсролыг дээшлүүлэх ажлын хүрээнд “Мэдлэгтэй хүүхэд”, “Хүүхэд хамгаалал”, “Уусан бол бүү жолоод”, “Албаны тээврийн хэрэгсэл”, “Нэг цагдаа нэг айл өрх”, “Сургууль орчмын бүс”, “Эргүүл хяналт”, “Цахим залилангийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх”, “Мотоцикл”, “Ослын тэмдэг”, “Айдасгүй алхам”, “Хүн бүр байгаль хамгаалагч”, “Цахим орчны эрсдэл, залилах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлье”, “Хүний эрүүл мэнд халдашгүй байдал”, “Хулгайлах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлье”, “Архины хор уршгийн сөрөг нөлөө”, “Хүр хүйн тухай ойлголт”, “Та татгалз”, “Анзаар” зэрэг 161 удаагийн сургалт, уулзалт хэлэлцүүлэг зохион байгуулж нийт 172 гадагшаа чиглэсэн арга хэмжээг зохион байгуулсан. Зохион байгуулсан сургалт, мэдээлэл, уулзалт, хэлэлцүүлэг, өдөрлөг, уралдаан тэмцээнүүдэд төрийн болон төрийн бус байгууллага, аж ахуй нэгжийн 9470, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч 2400, малчин 2025, оюутан 1320, сурагч 7783, ажилгүй 672 иргэд хамрагдаж 171 төрийн байгууллага, 115 төрийн бус, хуулийн тэгээд 2, их дээд сургууль МСҮТ 4, ерөнхий боловсролын давхардсан тоогоор 82, цэцэрлэг 44, нийт давхардсан тоогоор 30,000 гаруй иргэн хамруулсан.	70%
100	7.5. Хууль сахиулах салбарын материаллаг баазыг бэхжүүлэх, албан хаагчдын ажиллах орчин, нөхцөлийг сайжруулна.	7.5.1. Салбарын барилга байгууламжийг шинээр барих, засвар шинэчлэлт хийх, техник хэрэгсэл, тоног төхөөрөмжөөр хангахад хөрөнгө оруулалт, санхүүгийн дэмжлэг үзүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	Хилийн ангиудад орчин үеийн техник, технологийн дэвшлийг нэвтрүүлэх зорилгоор хилийн 0108 дугаар ангид 28 айлын орон сууцны барилгын засварын ажилд 50 сая төгрөг, 0168 дугаар ангийн 0137 дугаар салбарын хариуцсан хэсгийг бүхэлд нь өндөр хүчин чадал бүхий камерын хамгаалалтад шилжүүлж “Цахим салбар” болгоход зориулж 50,0 сая төгрөг, 0129 дүгээр ангид орон сууцны гадна, дотор сантехникийн засварын ажилд зориулан 50,0 сая төгрөг, нийт 150,0 сая төгрөгийн санхүүгийн дэмжлэгийг үзүүлж хилчдийн ажиллаж амьдрах орчин нөхцөлийг бүрдүүлсэн. Мөн орчин үеийн техник технологийн дэвшлийг нэвтрүүлэх хүрээнд хилийн цэргийн 0129 дүгээр ангид 12,0 сая төгрөгийн дэмжлэг үзүүлсэн. 2020 онд Цагдаагийн газарт 11 автомашин, 10 мотоцикл нийт 21 тээврийн хэрэгслээр парк шинэчлэлт хийсэн. Цагдаагийн газарт туулах чадвар сайтай жийп машин худалдан авах ажилд 235,0 сая төгрөг, аймгийн Цагдаагийн байгууллагын бие бүрэлдэхүүнд туулах чадвар сайтай мотоцикл 10 ширхгийг орон нутгийн төсвийн хөрөнгөөс шийдвэрлэн гэмт хэрэг зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх таслан зогсоход дэмжлэг үзүүлэн ажилласан. Мөн Алтанширээ сум,	100%

									Дэлгэрэх сум, Иххэт сум, Хөвсгөл сум, Эрдэнэ сум, Замын-Үүд сумын цагдаагийн газарт, туулах чадвар сайтай жийп машин худалдан авах ажилд 659 сая төгрөг, олон нийтийн цагдаа болон эргүүлийн цагдаад энгэрийн камер худалдан авах ажилд 16,0 сая төгрөгийн дэмжлэг, камерын хяналт засвар үйлчилгээнд 19,0 сая төгрөгийн дэмжлэг үзүүлэн хууль сахиулах чиг үүргийн байгууллагуудын албан хаагчдын ажиллах орчин нөхцөлийг сайжруулсан.	
101		7.5.2. Төрийн архивыг стандартын шаардлагад нийцсэн зориулалтын байртай болгож, үндэсний санах ой архивын баримтын хадгалалт, хамгаалалтын нөхцөл, аюулгүй байдлыг хангана.	2021 - 2025	-	-	-	-		“Төрийн үйлчилгээний нэгдсэн төв”-ийн барилга барихтай холбогдуулан Төрийн архивын байрыг хамт байлгахгаар шийдвэрлэсний дагуу 2023 оны төсөвт барилгын зураг төсөл зохиох төсвийг тусгасан. Төрийн архивт хадгалагдаж буй 53000 гаруй цаасан суурьтай баримтыг 2 хадгаламжийн санд зориулалтын нягтруулсан шүүгээнд байрлуулан хадгалж, Стандарт хэмжил зүйн газрын даргын 2021 оны С/47 дугаар тушаалаар батлагдсан “Архивын зориулалтын барилга” MNS 6929:1:2021 стандартыг үйл ажиллагаандаа мөрдөж ажилладаг. Архивын баримтын хадгалалт хамгаалалтыг сайжруулах ажлын хүрээнд мэдээлэл лавлагаанд өргөн ашигладаг баримтыг цахим хэлбэрт шилжүүлэх ажил үе шаттай хийгдэж байна. Төрийн архивын 2023 оны цахимжуулалтын ажлын төлөвлөгөөний дагуу 24 хөмрөгийн 44 дансны 504 хадгаламжийн нэгжийн 35258 хуудас баримтыг скайнердан, фотешоп программаар засварлаж хамгаалалтын хувь үйлдэв. Хамгаалалтын хувь үйлдсэн 24 хөмрөгийн 43 дансны 486 хадгаламжийн нэгжийн 33257 хуудас баримтыг программд тодорхойлон бичиж, цахим мэдээллийн сан үүсгэсэн нь өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад 0,3 хувиар өссөн үзүүлэлттэй байна.	90%
<b>8. НАЙМ. ОРОН НУТГИЙН ХӨГЖИЛ</b>										
102		8.1.1. Сайншанд - Баруун-Урт - Хөөт, Зүүнбаян - Ханги чиглэлийн төмөр замын төслийг хэрэгжүүлэхэд орон нутгаас дэмжлэг үзүүлж хамтран ажиллана.	2021 - 2025	-	-	-	-		"Монгол Улсын Засгийн газраас ""Сайншанд-Баруун-Урт-Хөөт"" чиглэлийн төмөр замын төслийг одоогоор эхлүүлээгүй байна. Монгол Улсын Засгийн газраас уг бүтээн байгуулалтын ажлыг эхлүүлээгүй байгаа тул орон нутгаас ямар нэгэн зөвшөөрөл авах, түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашиглах хэрэгцээ шаардлага үүсээгүй болно.	100%
103	8.1. Эдийн засгийн тэргүүлэх бүс нутаг, салбаруудыг дэд бүтцээр холбоно.	8.1.2. Чөлөөт бүс, хилийн боомтуудын барилга байгууламж, тоног төхөөрөмжид шинэчлэлт хийж, олон улсын стандартад нийцүүлэн, нэвтрэх чадварыг нэмэгдүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-		МУЗГ-аас хэрэгжүүлж буй “Гаалийн шинэчлэл”-ийн хүрээнд БНХАУ-ын буцалтгүй тусламжийн хөрөнгөөр Замын-Үүд боомтыг олон улсын жишигт нийцүүлэн шинээр барих, хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх ажил хийгдсэн. Зорчигч тээврийн цогцолборын 30 барилга байгууламж, зам талбай, гадна инженерийн шугам сүлжээний ажлыг 2023 оны 1-р сард, ачаа тээврийн цогцолборын 28 барилга байгууламж, зам талбай, гадна шугам сүлжээний ажлыг 2023 оны 10-р сард тус тус улсын комисс ашиглалтад хүлээн авсан.	90%
104		8.1.3. Хот доторх нийтийн тээврийн үйлчилгээнд	2021 - 2025	-	-	-	-		Сайншанд хотын хэмжээнд нийтийн тээврийн үйлчилгээг батлагдсан 3 чиглэлийн дагуу 25 хүний суудалтай, 3 автобус өдөр бүр 07:00-18:30 цагийн хооронд өвөл, хавар, намрын улиралд том хүн, хүүхдэд үйлчилгээ	90%

		ухаалаг технологи нэвтрүүлж, хүртээмжийг нэмэгдүүлнэ.							үзүүлж хэвшсэн бөгөөд жилд давхардсан тоогоор 15,000 гаруй зорчигчийг аюулгүй тээвэрлэсэн байна. Нийтийн тээврийн үйлчилгээ үзүүлж буй 3 автобусанд GPS, түлш хэмжигч төхөөрөмж суурилуулах ажлыг "Гайхам" ХХК гүйцэтгэж, орон нутгийн төсвийн 3,2 сая төгрөгийг зарцуулсан. 2020 онд Замын-Үүд сумын ОНТ-ийн 68,0 сая төгрөгийн хөрөнгөөр 25 хүний суудалтай автобусыг худалдан авч ЕБ-ын 1, 2, 3, "Үлэмж тэнгэр" сургуулийн сурагчдыг ажлын таван өдөр, өглөө 07:00-08:30, орой 17:30-18:30 цагуудад үнэ төлбөргүй гэр, сургуульд хооронд тээвэрлэн үйлчилгээ үзүүлж, давхардсан тоогоор өдөрт 250 гаруй зорчигч үйлчилгээ авч байна. Орон нутгийн төсвийн 29,0 сая төгрөгийн хөрөнгөөр такси тээврийн үйлчилгээ эрхлэгчдийн тээврийн хэрэгсэлд суурилуулах 120 ширхэг хар хайрцаг худалдан авах тендер зарласан.	
105	8.2. Орон нутгийн онцлог бүхий байгальд ээлтэй, нутгийн иргэдэд түшиглэсэн тогтвортой аялал жуулчлалыг хөгжүүлнэ.	8.2.1. Аймгийн аялал жуулчлалын төлөвлөгөөг хэрэгжүүлж, жуулчдын тоог нэмэгдүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Говийн догшин ноён Хутагт Данзанравжаагийн мэлмий гийсний 220 жилийн ойг угтан Ханбаянзүрх хайрханы гэрэлтүүлэг зам талбайг өргөтгөж, засварлах, Шамбалын орон, Ханбаянзүрх хайрхан орчимд нийтийн бие засах газрууд, Хамарын хийдийн Шамбалын орныг 108 агуйтай холбосон автозам, зогсоол хийх ажил, Сайншанд-Хамарын хийд чиглэлийн автозамын засвар шинэчлэл зэрэг ажлуудыг хийж орон нутгийн төсвөөс 2 тэрбум төгрөгийг зарцуулан жуулчдыг татах, аялал жуулчлалын бүсэд аялагчдын ая тухтай аялах нөхцөл боломжийг бүрдүүллээ. Аймгийн аялал жуулчлалын холбооны үйл ажиллагааг эрчимжүүлэх, шинэчлэн зохион байгуулалтад оруулах зорилгоор орон нутгийн аялал жуулчлалын бизнес эрхлэгч иргэн, аж ахуйн нэгж байгууллагын төлөөлөл, Хамарын хийдийн хамгаалалтын захиргаа ОНААТҮГ нийт 23 иргэний уулзалтыг зохион байгуулж аймгийн аялал жуулчлалын холбооны удирдах зөвлөлийн 9 гишүүнийг шинээр сонгосон. Соёл урлагийн газрын дэргэдэх Соёлын салбарын залуучуудын хөгжлийн зөвлөлийн санаачилгаар аймгийн Говийн ноён хутагтын музейтэй хамтран Ноён хутагт Данзанравжаа, Өвөрбаясгалант хамарын хийд, Ханбаянзүрх хайрханы талаар "Хөтөч тайлбарлагч" бэлтгэх сургалтыг 03 дугаар сарын 16-ны өдөр зохион байгуулж 45 хөтөч тайлбарлагчдыг бэлтгэж, үнэмлэхжүүлсэн. Аймгийн аялал жуулчлалын мастер төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд "Зочлох, үйлчлэх салбарын сургалт хөгжлийн төв" ТББ, "Монголын зочлох үйлчилгээний гэр холбоо" ТББ-ууд хамтран зочид буудал, зоогийн газар, дэн буудал, жуулчны баазын үйл ажиллагаа явуулж буй аж ахуйн нэгж байгууллагуудад зориулж "Ковидийн дараах борлуулалтын хэв маяг" сэдэвт сургалтыг 2021 онд, 2022-2023 онд аялал жуулчлалын бизнес эрхлэгч иргэн, аж ахуйн нэгж байгууллагуудад 2 удаагийн хэлэлцүүлэг, 3 удаагийн сургалтыг зохион байгуулж давхардсан тоогоор 120 гаруй хүн хамрагдаж, сургалтын үр дүнд үйлчилгээгээ сайжруулсан. Хамарын хийдийн тусгай хамгаалалттай газраар аялсан гадаад дотоодын жуулчдын тоо 80719 байгаа нь 2021 онтой харьцуулахад 8.13 хувиар өссөн.	90%
106		8.2.2. "Цахим Монгол" арга хэмжээний хүрээнд аялал жуулчлалын бүтээгдэхүүн	2021 - 2025	-	-	-	-	-	"Цахим Монгол" арга хэмжээний хүрээнд аймгийн Засаг даргын 2023 оны А/417 дугаар захирамжийн дагуу DTV орон нутгийн телевизтэй аялал жуулчлалын бүтээгдэхүүн үйлчилгээг сурталчлах контент бэлтгэх ажлын гэрээг байгуулан Даланжаргалан сумын Их нарт, Сайншанд сумын Хамарын хийд, Эрдэнэ сумын бүрдэнэ булаг, аймгийн байгалийн болон	70%

		үйлчилгээг шинэлэг байдлаар сурталчилна.							түүхийн есөн гайхамшгийн танилцуулга боловсруулах ажлыг хийж байна. Мөн "Цахим Монгол" арга хэмжээний хүрээнд Сайншанд 7, Замын-Үүд 2 нийт 9 жуулчны бааз, Сайншанд 8, Замын-үүд 11, Айраг 3, Алтанширээ1, Дэлгэрэх 1, Даланжаргалан 5, Хөвсгөл 2, Улаанбадрах 2, Мандах 1 нийт 34 зочид буудал, 16 гэр буудал, 9 хоолны газар, 2 сувиллын газрын мэдээллийг цахимд оруулснаас 6 буудал, 2 сувилал мэдээллийг QR кодоор оруулж, орон нутгийн аялал жуулчлалын 5 минутын видео танилцуулга бэлтгэж тус газрын <a href="https://do.mne.gov.mn/">https://do.mne.gov.mn/</a> , <a href="https://www.dornogovi.gov.mn/intro/">https://www.dornogovi.gov.mn/intro/</a> сайтад байршуулж олон нийтэд хүргэх ажлыг зохион байгуулсан. Мөн <a href="http://www.touristinfocenter.mn">http://www.touristinfocenter.mn</a> , <a href="https://joinme.mn/">https://joinme.mn/</a> цахим сайтуудад орон нутгийн аялал, жуулчлалын гол бүс нутгуудын танилцуулгыг оруулж 91479 гаруй хандалт авсан нь өмнөх оноос 8.2 хувиар өссөн.	
107		8.2.3. Үндэсний зан заншил, уламжлал, түүх соёл, унаган байгаль, нүүдэлчин ахуйг түшиглэсэн аялал жуулчлалыг хөгжүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Уламжлал мал аж ахуйн амьдрал, түүх соёл, унаган байгал, нүүдэлчин ахуйг танилцах зорилготойгоор "Их говийн тэмээ-2023" наадам, "Лусын тамга" арилгах арга хэмжээ, "НОЁН ХУТАГТЫН ӨВ: ӨНГӨРСӨН, ОДОО, ИРЭЭДҮЙ" сэдэвт олон улсын эрдэм шинжилгээний хурал, "Адистэд хурсан гайхамшиг" тусгай үзэсгэлэнг тус зэрэг үйл ажиллагааг санаачлан зохион байгуулж нутаг орны онцлогийг сурталчлан танилцуулсан. Мөн "Талын салхи" мото фестиваль, "Сайншанд авто кросс-2023" уралдаан, "KHAMAR MONASTERY-2023" засмал замын болон уулын замын дугуйн уралдаануудыг амжилттай зохион байгуулж, нийт 10000 гаруй иргэд үзэж сонирхохоос гадна хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудаар дамжуулан олон нийтэд хүргэсэн. Үндэсний бахархал, өв соёлыг сурталчилсан, үндэсний онцлогийг агуулсан, 130 гаруй төрлийн эд өлгийн зүйлсийг дэлгэн AR технологиор дамжуулан гар утсаараа мэдээллээ авах боломжийг олгож "Danzanravjaa museum" аппликейшныг хийлгэж, үйл ажиллагаандаа нэвтрүүлсэн. Энэхүү апплейкишнээр иргэд музейн бүх төрлийн мэдээллийг авах боломжийг бүрдүүлсэн. Соёлын өвийн өвлөн уламжлагчдаар дамжуулан аймгаа сурталчлах зорилготойгоор "Нүүдэлчин" дэлхийн соёлын фестиваль, "Ай Ти эм-2023" олон улсын аялал жуулчлалын үзэсгэлэнд 7 ай савын 31 өвлөн уламжлагч, аялал жуулчлалын чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж байгаа 3 компани, 2 байгууллага оролцож өөрийн орон нутгийн соёлын биет бус өвийн онцлогыг гадаад дотоодын 3500 гаруй жуулчдад танилцуулан. Аймгийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын 2020 оны 13/09 дүгээр тогтоолоор батлагдсан "Аймгийн аялал жуулчлалын мастер төлөвлөгөө"-д тусгагдсан 15 чиглэл маршрутын дагуух түүх соёлын дурсгалт газруудын судалгааг нэгтгэж, зураглалд оруулсан. "Цахим Монгол" арга хэмжээний хүрээнд аймгийн Засаг даргын 2023 оны А/417 дугаар захирамжийн дагуу аялал жуулчлалын бүтээгдэхүүн үйлчилгээг сурталчлах контент бэлтгэх ажлыг DTV телевизтэй хамтран "Их нарт", "Хамарын хийд", "Бүрдэнэ булаг", аймгийн байгалийн болон түүхийн есөн гайхамшгийн танилцуулга боловсруулах ажлыг хийж байна.	90%
108	8.3. Хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэлийн нөөц ашиглалт, эдийн засгийн	8.3.1. Мал аж ахуйн гаралтай түүхий эдийг бэлтгэх, боловсруулах,	2021 - 2025	-	-	-	-	-	Ноос, ноолууран бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх чиглэлээр 6 иргэн, 1 ААН, 4 хоршоо, арьс, ширний анхан шатны боловсруулалтын чиглэлээр 4 иргэн үйл ажиллагаа явуулж, иргэдийн захиалгын дагуу бэлэн хувцас, бэлэг дурсгалын зүйл, хонины элдсэн нэхий, хурганы арьс, үстэй дээл, монгол	90%

	эргэлтийг эрчимжүүлж, тооноос чанар, бүтээмжид шилжүүлнэ.	нэмүү өртөг шингэсэн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийг дэмжих замаар малчид, иргэдийн орлогыг нэмэгдүүлнэ.						гэрийн эсгий дээвэр, гудас зэргийг үйлдвэрлэн зах зээлд нийлүүлж байна. "Шинэ хөдөө" төслийн хүрээнд Айраг, Даланжаргалан, Иххэт, Алтанширээ, Мандах, Сайхандулаан, Өргөн, Эрдэнэ сумдад олгосон "Нэхий элдэгч", "Арьстай мах хуулах" машиныг иргэдэд гэрээгээр ашиглуулан, үйл ажиллагааг жигдрүүлсэн. Алтанширээ сумын "Олон ширээ" хоршоо 107 гишүүнтэйгээр үйл ажиллагаа явуулж, ХХС-аас 80,0 сая төгрөгийн хөнгөлөлттэй зээлийн дэмжлэг авч, ноос, ноолуурын холбооны гэрчилгээ аван хоршооны гишүүдийн бэлтгэсэн 40 тн ноолуурыг ангилан ялгаж эцсийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэдэг "ГОЁЛ" үндэсний үйлдвэрт нийлүүлсэн. "Дэвжих эсгий" ХХК нь ХХС-аас 20.0 сая төгрөгийн хөнгөлөлттэй зээл авч 2м*5м харьцаатай эсгий өдөрт 40-50 ширхэгийг үйлдвэрлэх хүчин чадалтайгаар байнгын 3, түр ажлын байр 2-ыг бий болгосон. Өргөн сумын хувиараа аж ахуй эрхлэгч иргэн малчидтай гэрээ байгуулан бүтээгдэхүүн болон бэлэн мөнгөөр түүхий эдээ худалдан авч 145 ширхэг эсгий үйлдвэрлэн борлуулсан. "Дорнын Үжин гоо" ХХК нь Цагаан алт ХХК-аас угааж, самнасан хонины ноосыг захиалгаар авч эцсийн бүтээгдэхүүн болгон МҮХАҮТ-тай гэрээ байгуулан 100% гар аргаар хийсэн 500 ширхэг чихмэл тэмээг, мөн Улаанбаатар хотын бэлэг дурсгалын дэлгүүрүүдэд 450 ширхэг чихмэл тэмээг захиалгаар тус тус нийлүүлсэн.	
109	8.3.2. Бэлчээрийн төлөв байдал, даацад тулгуурлан нөхөн сэргээх, хөдөөгийн усан хангамжийг нэмэгдүүлэн бэлчээр ашиглалтыг сайжруулна.	2021 - 2025	-	-	-	-	Засгийн газрын 286 дугаар тогтоолын дагуу жил бүрийн 8 дугаар сард бэлчээрийн төлөв байдлын, ургац тодорхойлох ажлыг 14 сумын 54 багийн 72 бэлчээрийн төлөв байдлын ажиглалтын цэгт гүйцэтгэж бэлчээрийн даацыг тодорхойлсон. Бэлчээрийн даацын мэдээнд үндэслэн 2023-2024 оны өвөлжилт хаваржилт, отор нүүдлийн зураглалыг гарган холбогдох газруудыг мэдээллээр хангаж ажилласан. Тайлант хугацаанд улсын төсвийн 157,5 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар Айраг, Иххэт, Дэлгэрэх сумдад инженерийн хийцтэй 5 худгийг шинээр гаргаж байнгын ашиглалтад хүлээлгэн өгсөн. Мөн орон нутгийн төсвийн 342,0 сая төгрөгийн хөрөнгөөр Улаанбадрах Хатанбулаг сумдад инженерийн хийцтэй 7 худаг, Алтанширээ, Иххэт, Улаанбадрах, Хатанбулаг, Эрдэнэ сумдын ОНХС-ийн 286.3 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтаар инженерийн хийцтэй 14 худаг, малчдын санаачилгаар 11 худгийг шинээр болон сэргээн засварлаж бэлчээрийн усан хангамжийг 37 худгаар нэмэгдүүлсэн. Инженерийн хийцтэй болон энгийн худгийг шинээр болон сэргээн засварласнаар 2021-2023 онд нийт 91 худаг уст цэгийг шинээр гаргаж 120.5 мянган га бэлчээрийг усжуулж 159.5 мянган толгой малыг услах боломж бүрдсэн. Аймгийн хэмжээнд 2020 онд бэлчээрийн 3174 худаг ашиглагдаж байсан бол өссөн дүнгээр 91 худгаар нэмэгдэж 2.9 хувиар өссөн.	90%	
110	8.3.3. Малын чанар, ашиг шимийг сайжруулах, биотехнологийн ололтыг нэвтрүүлэн эрчимжсэн аж ахуйг хөгжүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	"Дэлгэрэхийн улаан" омгийн ямааны чанар, ашиг шимийн талаар болон тархалтыг нэмэгдүүлэх, ач холбогдол, хамтран ажиллах талаар зөвлөмжийг 14 сумын Засаг даргын Тамгын газарт хүргүүлж, 11 сумын "Малчдын нэгдсэн сургалт, өдөрлөг"-ийн үеэр "Дэлгэрэхийн улаан" омгийн ямааны талаарх танилцуулга мэдээллийг давхардсан тоогоор нийт 1664 малчинд хүргэж ажилласнаар Улаанбадрах суманд 15, Мандах суманд 18, Алтанширээ суманд 25, Дэлгэрэх суманд 74, Иххэт суманд 23, Өргөн суманд 20, Эрдэнэ суманд 35 нийт 210 өсвөр хээлтүүлэгчийг бэлтгэж тус тус нийлүүлсэн. Өсвөр хээлтүүлэгч бэлтгэснээр сүрэг сэлбэх, нийлүүлгийн үед 10,500 толгой хээлтэгч хээлтүүлэх боломжийг бүрдүүлсэн. Малын	90%	



								удмын сангийн үндэсний төвтэй хамтран "Дэлгэрэхийн улаан омог"-ийн ямааны 3000 үрийг генийн санд хадгалуулсан ба нийт 238 хээлтүүлэгч бэлтгэж уг омгийн хээлтүүлэгчийн тоо 1847 толгой буюу нийт хээлтүүлэгчийн 30%-ийг эзэлж байгаа нь өмнөх оноос 2.2 хувиар, 2020 оноос 57,7 хувиар өссөн үзүүлэлттэй байна. Өндөр ашиг шимт малын тоог орон нутагт нэмэгдүүлэх зорилгоор Алатау, Хар тарлан үүлдрийн 119 толгой үхэрт, 507 толгой "Дэлгэрэхийн улаан омог"-ийн ямаа, Нутгийн монгол хонь, ямаа нийт 626 толгой малд шингэлсэн үр болон гардан хээлтүүлэг хийсэн. Нутгийн малын чанар, ашиг шимийн гарцыг нэмэгдүүлэх ажлын хүрээнд 2022-2023 онд "Дэлгэрэхийн улаан омог"-ийн ишгэн ухна 238, барга, үзэмчин үүлдрийн 36 хурган хуц нийт 274 толгой өсвөр хээлтүүлэгчийг шинээр бэлтгэн бойжуулж тоо толгойг нэмэгдүүлсэн. Өндөр ашиг шимт малын тоо 2022 оны жилийн эцэст 79506 толгойд хүрч өссөн ба өмнөх онтой харьцуулахад 5 төрөл дээрээ 1.4 хувиар, 2020 онтой харьцуулахад 1,9 хувиар өсөж, нийт мал сүргийн 2,7 хувийг эзэлж байна.	
111	8.3.4. Мал эмнэлгийн ажил, үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг нэмэгдүүлж, мал, малын гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүний эрүүл ахуй, ариун цэврийн шаардлагыг хангуулж, экспортыг нэмэгдүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	Мал эмнэлгийн ажил үйлчилгээг сайжруулах зорилгоор 12 аж ахуй нэгж, 85 иргэнд хяналт шалгалтыг зохион байгуулсан. Мал, малын гаралтай түүхий эд бүтээгдэхүүний эрүүл аюулгүй байдлыг хангах зорилгоор аймгийн төвд үйл ажиллагаа явуулдаг махны 1 үйлдвэр, худалдан борлуулах төвлөрсөн 4 цэгт аймгийн "Цагдаагийн газар"-тай хамтран 2 удаа хяналт шалгалтыг хийж, 3 алдаа дутагдал нь байрны эрүүл ахуй, ажлын байрны хувцасгүй, ноцтой 1 зөрчилд мал эмнэлгийн гэрчилгээ аваагүй байсныг илрүүлэн холбогдох газрын эмч мэргэжилтнүүдэд зөвлөгөө өгч, зөрчлийг 90 хувьтай арилгуулсан. Мал эмнэлгийн 240 гэрчилгээ батлагдаагүй, 157 гэрчилгээг татгалзаж, саатуулсан 1 нийт 398 ш цахим гэрчилгээ буюу 0,4 хувь нь зөрчилтэй байгааг тухай бүр хяналтад авч, ашиглалтыг сайжруулсан. Мал эмнэлгийн 56 гэрчилгээ батлагдаагүй, 55 гэрчилгээг татгалзаж, саатуулсан 1 нийт 107 ш цахим гэрчилгээ буюу 0,9 хувь нь зөрчилтэй байгааг тухай бүр хяналтад авч, ашиглалтыг сайжруулан ажилласан. Мал, мах бэлтгэн нийлүүлэхтэй холбогдуулан Цагдаагийн газартай хамтран 3 удаагийн арга хэмжээг зохион байгуулж, 18 зөрчлийг илрүүлэн 1.5 сая төгрөгийн шийтгэлийг ногдуулсан. Мал эмнэлгийн газрын лабораторийн ариун цэврийн шинжилгээнд 162.1 тн мах, 7.4 тн сүү, сүүн бүтээгдэхүүнийг хамруулан, 6.1 сая төгрөгийн төсөвт төвлөрүүлэн иргэдийг эрүүл аюулгүй хүнсээр хангасан. Экспортыг нэмэгдүүлэх ажлын хүрээнд Замын-Үүд сумын "Мал эрүүлжүүлэн тусгаарлах бүс"-д нийлүүлэгдсэн 180,000 амьд малыг 2 улсын мал эмнэлгийн шаардлагыг хангуулан БНХАУ-руу гаргаж, эдийн засгийн эргэлтэд оруулсан.	90%	
112	8.3.5. Атрын IV аяныг хэрэгжүүлж, орон нутгийн онцлогт тохирсон газар тариалангийн үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх замаар хүн амын төмс,	2021 - 2025	-	-	-	-	"Хүнсний хангамж, аюулгүй байдал" үндэсний хөдөлгөөний хэрэгжилтийг орон нутагт эрчимжүүлэх, хүнсний ногооны хангалтыг нэмэгдүүлэх, өрхийн тариалангийн үйлдвэрлэлийг дэмжих зорилгоор улсын төсвийн 2,0 тэрбум төгрөгийн санхүүжилтээр "Шинэ хөдөө" төслийг хэрэгжүүлж төслийн хүрээнд 952,5 сая төгрөгийн үнэ бүхий 4 төрлийн хэмжээст хүлэмж 350 ш, 899,2 сая төгрөгийн үнэ бүхий 40 морины хүчтэй дугуйт трактор 20 ширхэг, анжис 20 ширхэг, роторт сийрүүлүүр 20 ширхэг, сийрүүлэгч манагч 20 ширхэг, төмс суулгагч 20 ширхэг, хүнсний ногооны үрлүүр 20 ширхэг, 38,0	90%	

		хүнсний ногооны хангамжийг тогтвортой өсгөнө.						сая.төгрөгийн үнэ бүхий 1,5 тн-ы багтаамжтай 40 ш усны нөөцийн савыг шинээр нэмэгдүүлэн 14 сумын газар тариалан эрхлэгчдэд олгосон. Мөн Хүнс хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яамнаас 2023 оны тариалалтад 80 хувийн хөнгөлөлттэй олгосон 11 төрлийн хүнсний ногооны үрийг 14 сумын газар тариалан эрхлэгчдэд олгон дэмжлэг үзүүлсэн. Тариалалтаар 338 өрх, 30 аж ахуйн нэгж, байгууллага төмс 21.8 га-д, хүнсний ногоо 81.9 га-д, жимс, жимсгэнэ 9,6 га-д, малын тэжээлийн ургамал 56,1 га-д нийт 169,4 га талбайд тариалалт хийж өмнөх оны мөн үеэс талбайн хэмжээ 35,4 га талбайгаар нэмэгдэж, 900 м2 өвлийн хүлэмж, 29520 м2 зуны хүлэмжинд тариалалт хийж урьд оноос хамгаалагдсан хөрсний тариалалтыг 19200 м2-аар нэмэгдүүлсэн.	
113		8.3.6. Мал аж ахуйг тогтвортой хөгжүүлэх, байгаль цаг уурын эрсдэлээс хамгаалах, бэлэн байдлыг хангах нөхцөлийг бүрдүүлнэ.	2021 - 2025	-	-	-	-	Мал аж ахуйн салбарын цаг үеийн болон орчны шинжилгээний мэдээ, мэдээллийг малчдад шуурхай хүргэх зорилгоор аймгийн Засаг даргын А/33, А/241, А/263 дугаар захирамжаар нийт 16,0 сая төгрөгийн санхүүжилтийг шийдвэрлэн, Мобиком, Скайтел компаниудтай тус тус гэрээ байгуулан “Масс мессеж” үйлчилгээг үргэлжлүүлэн хэрэгжүүлж, цаг агаарын болон цаг үеийн мэдээллийг давхардсан тоогоор нийт 412,946 иргэн, малчинд хүргэсэн. Өвс тэжээл хадгалах, аюулгүй нөөцийг бүрдүүлэх агуулахыг Дэлгэрэх, Иххэт, Эрдэнэ сумдууд сумын орон нутгийн хөгжлийн сангийн 313,7 сая төгрөгийн хөрөнгөөр шинээр байгуулснаар аймгийн нийт сумд мал аж ахуйн салбарын өвөлжилт, хаваржилтын бэлтгэл хангахад өвс, тэжээлийн аюулгүйн нөөц бүрдүүлэн хадгалах агуулахтай блсон. Засгийн газрын 2023 оны 279 дугаар тогтоолоор тус аймгийн өвс, тэжээлийн аюулгүйн нөөцөд 100 тн өвс, 80 тн тэжээл, сумдын нөөцөд 560 тн өвс, 420 тн тэжээл нийт аймгийн хэмжээнд 660 тн өвс, 500 тн тэжээл бэлтгэх даалгавартайгаас одоогийн байдлаар аймгийн аюулгүйн нөөцөд 600 тн өвс, 209 тн тэжээл, сумдын аюулгүйн нөөцөд 648.9 тн өвс 268.9 тн тэжээл бэлтгэж аймаг, сумын өвс, тэжээлийн аюулгүйн нөөц бүрдүүлэлт 97.8 хувьтай хангагдсан.	90%
114	8.3. Хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэлийн нөөц ашиглалт, эдийн засгийн эргэлтийг эрчимжүүлж, тооноос чанар, бүтээмжид шилжүүлнэ.	8.3.7. Орон нутгийн худалдаа, үйлчилгээ, өрхийн болон жижиг, дунд үйлдвэр эрхлэгчдийг дэмжин хөгжүүлж, хүнсний аюулгүй байдалд тавих хяналтыг сайжруулна.	2021 - 2025	-	-	-	-	Орон нутагт үйл ажиллагаа явуулж буй уул уурхайн болон томоохон төсөл, хөтөлбөр хэрэгжүүлэгчидтэй жижиг дунд үйлдвэр, бизнес эрхлэгчдийн холбох, борлуулалтыг нэмэгдүүлэх бодлого барин, “Газрын тос боловсруулах үйлдвэр”-ийн төсөл хэрэгжүүлэгч “JMC Projects Mongolia” ХХК-тай орон нутгийн худалдааны 3, цэвэр усны 1, мах, махан бүтээгдэхүүн 1 аж ахуйн нэгжийг холбож захиалгын дагуу нийлүүлэлт хийж байна. Аймгийн нутаг дэвсгэрт үйл ажиллагаа явуулж буй 26 уурхай, боловсруулах болон баяжуулах 13 үйлдвэр, тээврийн 35 компани нь 14 сумын худалдааны 38, цэвэр усны 12, мах 1, махан бүтээгдэхүүний 1, сүү, сүүн бүтээгдэхүүний цех 1, фермер 6, өндөгний аж ахуй эрхлэгч 1, оёдлын үйлдвэр 1, цех 18, ногооны 4 аж ахуйн нэгж, иргэнтэй гэрээгээр, бусад өргөн хэрэглээний бараа, бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ, сэлбэг, шатах, тослох материалыг тухай бүрд орон нутгийн бизнес эрхлэгчдээс худалдан авсан. Тайлант хугацаанд Дорноговь аймагт амьдрах таатай орчин бүрдүүлэх, дэд бүтцийг өргөтгөх, хөрөнгө оруулалт татах, ажлын байрыг нэмэгдүүлэх чиглэлээр “Урбан жинс” ХХК, “Солид партнерс” ХХК, “Олон ихт баян” ХХК, “Шунхлай” ХХК, “Дабл фиш” ХХК, “One mart” ХХК-иудтай санамж бичгийг байгуулж хамтын ажиллагааг эхлүүлээ. Монгол Улсын Засгийн газрын 2023 оны “Хяналт шалгалтын төлөвлөгөө батлах тухай” 79 дүгээр	70%

									<p>тогтоолын хүрээнд төлөвлөгөөт хяналт шалгалтад 25 объектыг хамруулж, их эрсдэлтэй 1, дунд эрсдэлтэй 5, бага эрсдэлтэй 19 үнэлэгдэж, 156 зөрчил, дутагдал илрүүлэн, зөрчлийг арилгуулахаар 92 заалт бүхий 15 албан шаардлага, 23 заалттай 14 зөвлөмж, дүгнэлт 1, хяналт шалгалтын танилцуулга 19 тус тус боловсруусан. Хэмжлийн нэгдмэл байдлыг хангах хүрээнд эрүүл мэнд, байгаль орчин, төлбөр тооцооны зориулалтаар худалдаа, үйлчилгээний салбарт ашиглагдаж буй нийт 1677 ширхэг хэмжих хэрэгсэлд гэрчилгээ, худалдаа, үйлчилгээний 780 газрыг тохирлын үнэлгээнд хамруулан заавар, зөвлөгөө өгч, 11 дотоодын бүтээгдэхүүн, 189 үйлчилгээнд тохирлын гэрчилгээ тус тус олгосон.</p>	
<b>Дундаж үнэлгээ:</b>									<b>89.2</b>	